

Avrupa'da Demokrasi

Bir İdeolojinin Tarihi

Luciano Canfora

Özgün Adı: *Democracy in Europe, A History*
Literatür Yayınları, 1. Basım, Mayıs 2010

ARKA KAPAK

İtalyan yazar Canfora, Büyük İskender'den Soğuk Savaş'a; Antik Yunan'dan liberalizme; kölelikten, genel oy hakkına varan süreçte Avrupa tarihindeki demokrasi taşlarının nasıl döşendiğini açıklıyor ve Antik Yunan'la ilişkilerini hatırlatarak tarihin kurgusunu analiz ediyor. Kitap, demokrasinin Antik Yunan'da nasıl filizlendiğiyle ve bu fikirlerin Fransız devrimciler tarafından kendi amaçlarına uygun olarak nasıl benimsendiği ve dönüştürüldüğüyle başlıyor. Marksizmin Doğu ve Batı Avrupa'daki etkisi, Paris Komünü, Rus Devrimi ve faşizmin yükselişinin 1914-1945 arası yaşanan "Avrupa İç Savaşı"ndaki etkisiyle devam eden eserin benzer mefinlerden en büyük farkı, modern Avrupa'nın geliştirdiği "demokrasi" algısını koşulsuz olarak kutsamaktan ziyade onun, tıpkı Antik Yunan'daki gibi gitgide daha oligarşik bir yapıya evrildiğini savunması olarak ortaya çıkıyor.

Yirmiyi aşkın kitaptan oluşan "Avrupa'yı Kurmak" serisinin "Avrupa'da Demokrasi" başlıklı bu kitabı, tam bir projeksiyon makinesi gibi aydınlatıcı bir kaynak niteliğinde. İtalyanca'dan diğer Avrupa dillerine çevrilirken büyük tartışmalara yol açan Avrupa'da Demokrasi, hem tarih meraklılarına zengin bir ziyafet sofrası niteliği taşıyor hem de tarihçiler, sosyologlar ve siyaset bilimciler için güvenilir bir kaynak sunuyor.

ÖNSÖZ

Antik Roma anayasasında hem triumvirlik hem de diktatörlük denetimsiz yetkilerle donatılmış olağandışı mevkilerdi. Marks'ın aşağı yukarı aynı tarihte öne sürdüğü, yapılacak devrimin bir proletarya "diktatörlüğü" aşamasıyla başlaması gerektiği şeklindeki görüşü, bu anlamda eski rejimden yenisine geçişte kurulması gerekli iktidar türüne ilişkin olarak demokrat çevrelerde hüküm süren görüşle uyumluydu.

Roma döneminde Yunan siyasi dilinde nadiren, ama ilginç bir biçimde ortaya çıkan iki terim *demokratia* ve ondan türeyen *demokrator* dur. Eğer içeriklerinin yorumu doğruysa, bu kelimeler "halka hükmetmek" (veya tüm topluma hükmetmek) anlamına gelmektedir.

1

Helenizmin Nüfuz Ettiği Bir Anayasa: Yunanistan, Avrupa ve Batı

Perikles'in Avrupa Anayasasının giriş bölümündeki kelimeleri şu şekilde görülmektedir: "Anayasamız... demokrasi adıyla anılmaktadır, çünkü iktidar bir azınlığın değil tüm halkın elindedir." Bunlar Thucydides'in Perikles'e attığı sözcüklerin tahrif edilmiş halidir —ve yazarların niçin bu tür bir dilbilimsel hileye başvurduğunu anlamaya çalışmak önemlidir.

Perikles, Thucydides'in kendisine attığı ağıdalı konuşmasında şöyle der: "Politik sistemimizi [*politeia* sözcüğünü "anayasa" olarak tercüme etmek açıkça hem modernizme özgü hem de yanlış bir tutumdur] tanımlamak için kullandığımız kelime demokrasidir, çünkü bu sistemin yönetimi [aslında kullanılan kelime *oikein*'dir] birkaç kişiye değil, çoğunluğa aittir [yani bırakın "tüm halk"ı, "iktidar" sözcüğü bile yoktur]. Perikles şöyle devam etmektedir: "Bununla, kendi aramızdaki özel tartışmalarda herkese eşit ağırlık veririz ve sosyal yaşamımızda ise her durumda özgürlük hüküm sürer" (II, 37). Bu kelimeleri istediğimiz şekilde yorumlayabiliriz, fakat önemli olan nokta şu ki, Perikles'in "demokrasi" ve "özgürlüğü" zıt görüşleri temsil etmektedir.

Perikles İÖ beşinci yüzyılın ikinci yarısında Atina'nın en büyük siyasi lideriydi. ... Demokrasi "halk tarafından" yönetilmeye muhalif olanların bu tür yönetim biçimini tanımlamak için kullandığı bir terimdi; kelime tamamen yönetimin zorba karakterini gün ışığına çıkarmak için kullanılıyordu (kratos esas olarak iktidarın zorbalığını ifade eder). Bundan dolayı, halk meclisine dayalı bir siyasi sistemin muhaliflerine göre, demokrasi özgürlüğü tahrif eden bir sistemdi.

Böylece Avrupa anayasasının önsözünü hazırlayanların yaptığı gafı anlamaya başlayabiliriz. Bunlar okulda, muhtemelen oldukça küçük sınıflarda "demokrasiyi Yunanistan'ın icat ettiğini" öğrenmişlerdir: Bu, derinlemesine incelendiğinde yanlış olduğu ortaya çıkan mantıksız ve fazlasıyla şematik bir formüldür.

Yunanistan'daki şehir devletlerindeki şu denklemlerin kökleri çok derindi: Yunanistan = Avrupa = özgürlük/demokrasi; Pers Krallığı Asya = kölelik.

İÖ beşinci yüzyıl (John Stuart Mill'e göre İngiltere için Hastings-Marathon Savaşından çok daha önemli olan bir savaşla başlamıştı) dehşet verici bir manzarayla sona erdi: Yunan şehir devletleri Pers kralının gözüne girmek ve mali yardımını güvence altına almak için birbirleriyle rekabet ediyorlardı. Yüce kral, tabii ki sözde, "Barbar" köleliği temsil ediyordu, ama aynı zamanda askeri ve mali yardımlar için başvurulacak ideal bir koruyucuydu.

Makedonyalı Philip'in krallığı için yarattığı tehlikenin farkında olan Pers kralı, Philip'e yönelik Yunan muhalefelinin temel taşı olan Demostenes'e para ödüyordu.

Realpolitik Demostenes'e Asya'nın korkunç olmadığını, Atina'nın dünyadaki en korkulacak düşmanının güçlü ve saldırgan *Avrupalı* komşusu, yani ona göre Makedonya kralı olduğunu öğretmişti.

Yunanistan, Avrupa ve özgürlük fikirleri arasındaki bağın uzun bir geçmişi vardır. İdeolojik özü daima aynı olmuştur; değişen şey yalnızca Avrupa ile kastedilen coğrafi alandır. Başlangıçta iki kutup oldukça açıktır: Bir yanda Roma, öte yanda Helenizm. Augustus döneminde titizlikle yönetilen bir propaganda sayesinde Batı'nın Doğu'ya karşı zaferi olarak lanse edilen Actium (İÖ 31) savaşı çıktı. Bu iki "dünya"nın ayrılması, imparatorluğun Teodosyus sonrasındaki örgütlenme şeklinin resmi ve nihai sonucu oldu: Yalnızca bir Hıristiyanlık olmasına rağmen, imparatorluğun iki kısmı —Doğu ve Batı— farklıydı ve her ikisi de Hıristiyan olduğu halde birbirine muhalifti. İşte o zaman Yunanistan (Batıda "boy vermiş" olmasına rağmen) sonsuza kadar Doğu'da kalmış oldu.

Arap fetihleri Akdeniz bölgesini ikiye bölerek bugün bildiğimiz şekliyle Avrupa'yı "icat" etmiş oldu. Suriye ve Mısır'ın ve hemen ardından Kuzey Afrika'nın en uç noktasına kadar (İspanya'nın yanı sıra) fethedilmesinden sonra imparatorluğun Bizans'ta bulunan merkezi değiştirildi ve özellikle papalık jeopolitik açıdan giderek daha da kuzeye kaydıçça Batı eskisine göre daha "Avrupalı" oldu. Yani "Şarلمان Avrupası" Arap fetihleri sayesinde şekillendi. Fakat uzun bir süre, en azından İstanbul'un fethine kadar, Rusya'nın yalnızca belli belirsiz bir rol oynadığı, birbirine düşman iki Avrupa varlık sürdürdü.

Gerçekten de —600 yıldır Türklerin elinde olan İstanbul'daki birkaç bin Hıristiyan'ın lideri olmasına rağmen— Yunanlı Ortodoks Hıristiyanların "ekümenik" başpiskoposu olan Bartholomeus Doğu Kilisesi liderlerinin Roma'ya en açık olanıdır. Cıfcaflı "ekümenik" unvanına rağmen kendi yönetimini diğer Doğu piskoposlarına dayatma yetkisi bulunmamaktadır; bunun nedeni yalnızca içi "boş" bir unvana sahip olması değil, Roma'daki papa gibi otokratik bir yetkisinin bulunmamasıdır. Bu yüzden, örneğin Moskova patriği, hala esas olarak Roma papalığının kafir başpiskoposu sayılan Katolik kilisesi liderinin Rusya'yı ziyaret etmesini bugüne kadar reddetmiştir.

Avrupa kıtasında kalıcı bir bölünmeye yol açan —bir anlamda dördüncü yüzyılın sonunda Teodosyus tarafından Roma İmparatorluğu'nun iki parça ya bölünmesiyle oluşan— çatlak, dinde de başladı ve Roma ile Bizans arasındaki uzun süreli rekabet savaşı Doğu Kilisesi'nin hala gayri meşru saydığı Sekizinci Ekümenik Konsey'de (869-870) doruğuna ulaştı. Fakat kalıcı bölünme 150 yıl sonra, Doğu İmparatorluğu'nun büyük bir güç olduğu ve doğudan gelen Arap ve Müslüman baskısına karşı bir "kale" sayıldığı sırada gerçekleşti.

İstanbul 1453'te Türklerin eline geçmeden önce iki kilisenin birleşmesi kartını oynadı. Ancak bu kısa ömürlü oldu ve iki taraf da birleşmeyi bütünüyle sindiremedi: Her şey bir yana, göreceli güçleri veri alındığında bu gerçek bir birlikten çok şartlı bir teslimiyet (kapitülasyon) olacaktı. Bu arada Slavlar, Bulgarlar ve Ruslar, Bizans sayesinde Hıristiyanlığı benimsemişlerdi —dolayısıyla Avrupa'nın bu muazzam büyüklükteki bölgesinin "Avrupallaştırılması"nın yönlendirilen başlıca faktör haline gelmişlerdi— ve bu halklar ölüm sancıları içindeki Doğu İmparatorluğunun son dakikalarındaki Reel politik dönüşümlerini mekanik ve otomatik olarak benimsemeye hazır değillerdi. Ve İstanbul fethedildiğinde —eski edebi metaforu kullanacak olursak— Yunan kilisesinin "manevi ışık kaynağı" Rusya'ya geçti. Moskova kısa sürede "Üçüncü Roma" oldu. Ve Filofei'nin günümüzde moda olan kehanetine göre de, "dördüncü bir Roma olmayacak."

Din gibi kökleri derinlerde olan bir yapının sürekliliği ve dayanıklılığı tarihçinin ilgisini çektiği kadar, en radikal kuramcı dahi olsa politikacıyı da aynı ölçüde etkilemektedir.

Roma papanın üstünlüğü konusunda asla esneklik göstermeyecek ve Moskova bu konuda müzakereye asla niyetli olmayacaktı. Bu, Avrupa'nın bin yıl sonra, bugün bile giderilmesi mümkün olmayan çatlaklarından biridir. ABD'nin Yugoslavya Federasyonuna açtığı savaşta çatışmanın asıl tetikleyicisi her şeye rağmen Vatikan'ın Hırvatistan'ın ayrılmasını destekleyen eylemleri olmuştu. Ardından vekaleten savaş devreye girmiş, Suudi Arabistan'dan Pakistan'a kadar köktenci İslamcılar Amerikan silahlarını kullanarak Bosna'da savaşmaya ve hemen ardından Kosova Kurtuluş Ordusu'na katılmaya "gönüllü" olmuşlardır. Beyhude bir biçimde kendi dış politikasının olduğunu söyleyen Batı Avrupa yapıları boyun eğerek, kendi zararına Belgrat'ın bombalanmasına razı olmuştur. Rus kilisesi, Yunanistan ve Athos Dağı rahipleri (böylesine tuhaf bir ittifakın ne değeri olacaksa) kendilerini, deyim yerindeyse otomatik olarak, saldırganların istila ettiği Sırbistan'ın yanında bulmuşlardır. İki Avrupa arasındaki çatlak daha da derinleştirilmiştir.

İki yüzyılı aşkın süredir haklı olarak Avrupa tarihinin en önemli olayı olan Fransız Devrimi doruktayken, ırkçı önyargı döngüsünü kesinlikle bozmuştur. Devrimin "acımasızlığı"nın diğer yüzündeki bu çok radikal karakter Avrupa tarihinin hem rezaleti hem de mihenk taşı olmuştur. Bir anlamda, devrimle özdeşleşen sert yönetim, iki yüz yıldır devrimin emrettiği (uygulandıkları sırada kirletilen ve yenilgiye uğratılan) ilkeleri gerçek zaferlere dönüştürmeye çalışan demokratik hareketin ilerlemesini ve gelişmesini mümkün kılmış ve onunla birlikte adım atmıştır.

Ancak, "Terör" döneminde dehşetin yarattığı toz dumanın ardında 1793'ün kahramanlarını yüz karası haline getiren asıl şey, Avrupa sınırlarının ötesine taşan eşitlik anlayışlarıydı. 1889'da (devrimin yüzüncü yılı) *Revue des deux mondes*'te yayınlanan nefis bir broşürde liberal bir Katolik olduğu halde kilise geleneklerine uymayan ve artık yüz yılını doldurmuş olan devrimin esas sorununun ırkların eşitliği ve Yahudilerin kurtuluşunun yanı sıra siyahların özgürleştirilmesi olduğunu düşünen Anatole Leroy-Beaulieu, farklı kişilerin görüşlerini "karşı karşıya getiren" bir dizi makul ama hayali konuşmaya yer vermiştir. Karakterler —bir Yahudi, üniversite eğitimi almış bir siyah. Avusturyalı bir Yahudi karşıtı, Hintli bir beyefendi vb.— sırayla söz almaktadır.

"Kitlelerden oluşan" bir toplum yaratılıncaya kadar —ve Tocqueville için bu kasvet, bayağılık ve onun tasavvur ettiği anlamda eşitlik demektir,— böyle bir toplumun bazı özelliklerinin genel oy, eşit eğitim vb. hakların gelişmesiyle oluşacağı açıktır. Fakat Amerikan toplumunun gerçek anlamda kiteselleşmesi ve nitelikleri çok daha ileri tarihlere kadar, 1917'de Amerika'nın Birinci Dünya Savaşı'na müdahalesiyle ve ekonomik ve askeri sonuçlarıyla 1945'e ve ertesine kadar gerçekleşmedi — esas olarak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra gerçekleşti.

2

Başlangıç: Antik Yunan'da Demokrasi

İlk soru şudur: Yurttaşlık hakkına kimler sahiptir? Özgürlüğüyle demokrasiyi ortaya çıkaran "herkes" kimdir? İkinci soru: Herkes yurttaşlık hakkına sahip olduğunda dahi, toplumun daha zayıf mensupları bu hakkı nasıl kullanırlar? İkinci sorun —daha sert bir tartışmanın konusu— yurttaş haklarının pratikte kullanılması için (yeterli zihinsel ve maddi kaynakların yokluğunda) hangi araçların gerekli olduğu "çoğunluk" ilkesinin geçerliliği, "halk iradesi"nin mi yoksa "hukuk"un mu öne çıkması gerektiği (pratik siyasette yaygın bir ikilem) vb. gibi çok daha fazla soruna yol açmaktadır.

Demokratia —hem kavram hem sözcük olarak— tüm bu sorunların yarattığı hararetle şekillendirilmiştir. Kullanıldığı en eski tarihten bu yana daima, demokrasi hüküm sürdüğünde mülksüz sınıflar (*demos*) tarafından kullanılan "aşırı güç"e (*kratos*) işaret etmek için üst sınıflar tarafından türetilen bir ayrılık terimi, "çatışma"ya işaret eden bir sözcük olagelmıştır.

İlk soruyla başlayalım. Kimler yurttaşlık hakkına sahiptir? Polis, kimlikleri dolayısıyla aynı zamanda *politeuomenoi*, yani yurttaşlık haklarını kullanan kişiler olan *politiai*'nin tümünü ifade eder. Bu yüzden, açıkça söylemek gerekirse bir "tiran" ("resmi" veya gayri resmi olarak yasaların üzerinde gücü olan bir şahıs) tarafından yönetilmeyen tüm şehirler bu şekilde tanımlanabilir, yani böyle bir şehrin tüm yurttaşları siyasi haklardan yararlanırlar. Sorun, bu (değişebilen) yurttaş topluluğunun nasıl tanımlanacağıdır.

Eğer en bilinen ve en tipik örnek olan Atina'ya bakarsak, bu paha biçilmez hakka Perikles zamanında görece az kişinin sahip olduğunu görürüz: Ebeveynleri hem Atinalı hem de özgür olarak doğmuş insanlar oldukları sürece yetişkin (askerliğe uygun yaşta) erkekler. Özgür olarak doğanların kölelere oranının muhafazakar bir tahminle dörtte bir olduğunu dikkate alırsak bu çok katı bir kısıtlamayıdır.

Klasik dönemde egemen olan yurttaşlık anlayışı yurttaşın savaşçıyla özdeşleştirilmesiyle özetlenmektedir. Her kim, bütün *paideia*'nin bu amaçla —yani savaş hali— hazırladığı özgür erkeklerin başlıca fonksiyonunu icra etmeyi başarabilmişse, yurttaş sayılmış ve toplumun bir parçası olma, kararların verildiği toplantılarına katılma haklarına sahip olmuştur. İşler köleler tarafından ve bir ölçüye kadar da kadınlarca yapılıyordu. Bundan dolayı, "özerk" olmakla birlikte pratikte büyük bir imparatorluğa dahil olan bir toplumun niçin sınırlı bir demokrasi biçimi uyguladığı açıkça görülmektedir.

Savaşçı olmak uzunca bir süre silah alma olanaklarına sahip olmak anlamına geldi; bundan dolayı, savaşçı/yurttaş kavramı mülk sahibi kavramıyla özdeşleşti. Genellikle topraktan gelen belirli bir irat geliri olan mülk sahibi, silahlanmak için "kendi cebinden" harcama yapıyordu. Bu böyle olduğu sürece, mülksüzler siyasi olarak aşağı bir konumda kalıyor ve belirli koşullar altında yurttaşlık haklarında ciddi bir erozyon tehlikesiyle karşılaşılıyordu. Kısacası, bunların durumları da özgür olmayanlarınkinden çok farklı değildi. Solon'dan yaklaşık bir yüzyıl sonra, Atinalılar denize yöneldikleri ve Pers Savaşı sırasında bir filo elde ettiklerinde, yeni bir askeri personel tipine, denizcilere büyük bir ihtiyaç doğdu. Bunlar "kendi silahlarını temin etmesi" beklenmeyen, ancak bunun yerine *Constitution of the Athenians*'in isimsiz yazan olan oligarkın titizlikle ifade ettiği üzere, "kürekleri çekmek ve gemileri kullanmak" için gerekli olan bir sosyal grup ve askeri güçtü. Bu, siyasi ve askeri gelişim içinde yurttaşlık hakkını mülk sahibi

olmayanları (*thetes*) da kapsayacak şekilde genişleten ve böylece onlara yurttaşlık mertebesini —Atina Örneğinde, Yunan dünyasındaki en güçlü filoda denizci olmaktan dolayı— veren bir dönüm noktasıydı. Bunun için, "demokrasi"nin doğumunun diğer şeylerin yanı sıra bir toplumun denize yakın ve hem ticari hem de askeri olarak denize yönelmiş olmasını gerektirdiği açıktır.

Her iki toplumda da kararları alan organ, aynı zamanda savaş kuvvetleriydi —ve bu özellik, şehir devleti bizzat bir krize girinceye kadar antik dünyanın her yerinde geçerli olan ayırt edici bir özelliktir. Bundan dolayı, yurttaşlık az bahşedilen, ondan faydalanan insanların sayısını en azda tutmayı amaçlayan katı ve dışlayıcı ölçütler gerektiren ve içeren önemli bir ayrıcalıktı.

İki toplum arasındaki fark daha çok özgürlük ile özgür olmamak arasındaki sınırı çizme şeklinde yatmaktadır. Atina'da özgür bireyler özgür olmayanları adamdan sayılmayan bir statüye indirgedi —ve borçları nedeniyle köleliğe indirgenen yoksul sosyal gruplara özgürlüklerini yeniden kazandıran— Solon'dan sonra özgürlükle kölelik arasında bir uçurum oluştu. Bu uçurum asla kapatılmadı. Yukarıda işaret edildiği üzere, Atina'da özgür insanların kölelere oranı dörtte birdi veya en azından beşinci ve dördüncü yüzyıllarda belirli dönemlerde böyle olduğu görülüyor. Adamdan sayılmayan büyük kitle, yağma ve emperyal egemenlik savaşlarından geçinebildiği sürece, sistemin işleyişi açısından vazgeçilmezdi. Köleler hem ev hem de kamu ekonomisinin temeliydi. En yoksul, en perişan bireylerin —örneğin, bizzat Sokrat'ın öğrencilerinden biri olan ve Lysias'ın anlatımına göre 70'in oldukça üzerindeki eczane sahibi bir kadına sırf dükkanını miras almak umuduyla kur yapmak zorunda kalan çok yoksul "Sokratçı" Aeschines'in— bile en az bir kölesi vardı. Kamu ekonomisinde, özellikle de madencilikte köleler kendileri de esaret altında olan ustabaşılar tarafından yönetiliyor ve kontrol ediliyordu. Ev işlerinde de kölelere Atina'nın siyasi yapısında zaten önemsiz olan, insandan sayılmayan ve varlık göstermeyen kadınlar nezaret ediyordu.

Yurttaşlığın —Atina modelini pratikte Sparta modelinden farklılaştıracak şekilde— genişletilmesi, esas olarak denizci bir imparatorluğun doğuşuna bağlıydı. "Demokrat" denizciler zaman içinde bu imparatorluğun köleler gibi "sağılmak" için var olan boyunduruk altındaki insanlar dünyası olduğunu düşünmeye başladılar. Demokratik sistemin (yani mülk sahibi olmayanlara yurttaşlık hakkı tanınmasının) müttefik toplumlara yayılması, müttefik dayanışmasını arttıran bir bağ olarak görüldü. Bu, Atinalıların emperyal sömürüsüne rağmen, müttefik şehirlerde —isteyerek veya istemeyerek— egemen devletin siyasi sistemini benimseyerek onlarla ittifak yapmayı tercih eden unsurların hala var olduğu anlamına gelir. Kısacası demokrasi her şeye rağmen, onu tercih edenlerin çoğunlukta olup olmadığından bağımsız olarak tabi/müttefik şehirlerde destek buldu.

Şimdilik yalnızca yetişkin, özgür, askerlik çağındaki "saf-kanlı" erkeklerin toplam nüfusunun 30.000 olduğu İÖ beşinci yüzyılda, meclise katılan yurttaş sayısının 5.000'e bile ulaşmadığını bilmemiz yeter. Bu yüzden 411'de oligarklar çatışma korkusu yaşamaksızın yurttaşların sayısını 5.000'e düşürmeyi amaçlayan bir darbe düzenlemişlerdir (Thucydides).

Egemen devlet Atina'da yurttaşlığın mülksüzleri kapsayacak şekilde genişletilmesi sistemin en üst kademesinde önemli bir değişiklik yarattı. Yönetici gruplar —bunu asla unutmayalım— üst sınıfların en zengin iki sınıfına mensup temsilcileri ve hep öyle kaldılar. Doğal olarak *strategoı*, yani yüksek hakimler (şehirdeki gerçek siyasi gücü elinde tutan askeri yargıçlar) ve *hellenotamiai* (Birliğin hazinesini yöneten ve maliyesini denetleyenler) bu sınıflara mensuptu. Meclisi oluşturan *bouloutai* (Cleisthenes tarafından oluşturulan 10 aşiretin her birinden gelen 50'şer kişiden 500 kişi) kurayla seçiliyordu. Bu, herhangi bir vatandaşın meclise girmesine ve kısa süreliğine de olsa sırası geldiğinde cumhuriyetin "başkanlığı"na denk bir mevkide oturmasına olanak veriyordu. Hata, çeşitli mahkemeleri oluşturan yargıçların arasından seçilen 6.000 kadar yurttaşın yıllık listesi, hiçbir sınıfın dışlanmadığı gönüllülerden oluşuyordu. Herkes de, toplumda daima zenginliğin kullanılış şekline çıkan günlük çatışmalarda mahkemenin oynadığı rolün önemini biliyordu.

Bununla birlikte, hiç kuşkusuz şehrin siyasi idaresinde en güçlü ve en zengin sınıflar egemendi. Büyük ölçüde, zenginler ve "asiller" bu sistemi sadakatle kabul ediyor ve onu yürütmeye razı oluyordu veya daha doğrusu doğal olarak onu yönetme işini üstleniyorlardı.

Ancak demokrasinin —yurttaşlık hakkının mülksüzleri kapsayacak şekilde genişletilmesi hali— gelişi ayaklanmaya yol açacak güçlü bir olguyu tetikledi. Yüksek sosyal mevkileri sayesinde siyasi bir eğitimden de geçen ve böylece konuşma sanatında ustalaşan (ve bundan dolayı şehri yönetmek için doğal adayları haline gelen) egemen gruplar mülksüzlerin bu yeni gücüyle karşılaşına bölündüler. Bazıları artık egemen gücün mülksüzler olduğu sistemi kabul etti —çoğunun kabul ettiğini söyleyebiliriz, ama bunu ölçecek hiçbir aracımız bulunmuyor.

"Asiller" in küçük bir azınlığı ise tam tersine sistemi kabul etmedi. Şu veya bu ölçüde gizli gruplarda örgütlendiler, özellikle askeri kriz dönemlerinde sistem açısından daima onun zayıf noktalarını bulmaya çalışan bir tehdit oluşturdular. Bunlara "oligark" deniyordu. Muhalifleri onlardan "azınlık" (*oligoı*) olarak söz ediyordu. Kendileri için yapılan tanımları kesinlikle benimsemedikleri gibi, küçük bir gizli grup yönetimi oluşturma arzusunu da asla dile getirmediler. Yurttaşların sayısında büyük bir indirimi savunarak "iyi yönetim" ve "bilgelik"e dönüşten söz ettiler: Bu,

mülksüzleri yurttaşlık haklarından faydalanmak konusunda bir kez daha dışlayacak, toplumu yalnızca "kendi ceplerinden silahlanabilecek" olanların tam yurttaşlık hakkına sahip olduğu aşamaya geri götürecekti. Bu anlam da, Sparta'yı *eunomia* ("iyi yönetim") modeli olarak görüyorlardı, çünkü orada "asiller" —özgürler ve tam yurttaşlık hakkına sahip olanlar— özgür olmayan ve tabii konumdaki halk kitlesine kıyasla sayıca daha azdı.

Aristo'nun belirttiği üzere, "azınlık" (*oligoi*) sözcüğü bir kafa karışıklığı yaratmaktadır. Aristo, demokrasi ve oligarşinin "özü" olan gerçek doğanın en bilinçli yorumcusuydu. Antik Yunan'daki siyaset teorisi bütünüyle "rezil" demokrasi olgusuna tepki olarak ortaya çıktı. ... Aristo iki karşıt siyasi sistem arasındaki farkın yurttaşlık haklarına "çoğunluğun" mu yoksa "azınlığın" mı sahip olduğunda değil, bu haklardan "mülk sahipleri"nin mi yoksa "mülksüzler"nin mi yararlandığında yattığını düşünmektedir. Sayılar "bütünüyle rastlantı"dır. İki sistem ile bu sistemleri oluşturan sınıflar arasındaki bağlantıyı kurmaktadır. "*Oligarşilerde de çoğunluğun iktidarda olduğu*" gerçeğine ışık tutmakta ve dahası, oligarşik gruplar içinde bile kararların çoğunluk tarafından alındığını ortaya koymaktadır —eğer teyit gerekiyorsa, görüşleri demokrasi ve çoğunluk ilkesi arasında hiçbir zorunlu ilişki olmadığını teyit etmektedir.

Atina 411 olaylarından yüzyıl sonra Makedon monarşisi tarafından askeri bozguna uğratıldığında (dördüncü yüzyılın sonundaki "Lamian Savaşı"), Makedon silahlı güçleri tarafından desteklenen mülk sahipleri gerekli asgari geliri 2.000 drahmiye yükselterek 12.000 mülksüzü yurttaşlıktan çıkarmıştı.

Mülksüzler ile "üst tabaka" arasındaki anlaşmayı güçlendiren temel faktörlerden biri "karşılıksız hizmet"ti —toplumun faaliyetleri için zenginlerden talep edilen katkı. Bu hizmetler oldukça ihtiyarıydı ve çoğunlukla çok büyüktü, gemilerin ihtiyaçlarını sağlamak için gerekli miktarlardan festivaller ve devlet tiyatrosu için harcanacak kaynaklara uzanıyordu. Antik "halk rejimleri"nde, en azından bunların Yunan versiyonlarında belirli suçlar karşılığında bir ceza türü olmak dışında kamulaştırma uygulaması yoktu; zenginlerin zengin kalmasına göz yumuldu (yalnızca Eflatun ve ütopyacılar mülk edinme hakkını sorguladılar), fakat zenginlerin omuzlarına ağır bir sosyal yük bindirildi. Arthur Rosenberg hoş, güncel bir dille şöyle yazmaktadır:

Kapitalist, toplumun özenle sağdığı bir inek gibiydi. Bu nedenle, ineğin yeterince yemlenebilmesini sağlamak önemliydi. Atina proletaryasının bir imalatçının, bir tüccarın veya bir gemi sahibinin ülke dışında mümkün olduğunca fazla para kazanmasına hiçbir itirazı yoktu: Yapacakları tek şey Devlet'e ödeme yapmaktı.

Bu, Atina proletaryasının müttefiklerin sömürülmesinden ve daha genel olarak emperyalist dış politikayla elde edilen menfaatleri "kapitalistler"le paylaştığını gösteriyor.

"Saf-kanlı" yurttaşlar değerli yurttaşlık ayrıcalığı uğruna savaşmak için birbirlerine karşı silah kuşanmaya hazır olmalarına rağmen, yurttaşlığın "camia" dışına genişlemesi fikrine oybirliğiyle karşı çıkıyorlardı. Atinalılar yurttaşlığın önemli ölçüde genişlemesinin getireceği olanakları yalnızca aşırı tehlike ve gerçek çaresizlik dönemlerinde tasavvur edebiliyorlardı.

3

Yunan Demokrasisi Nasıl Yeniden Rol Aldı ve Sonunda Sahneyi Terk Etti

İngiliz devrimi, başından itibaren Reformizmin getirdiği anti-otoriter kopuşun doğrudan politik düzeydeki mantıksal gelişiminin şeklini aldı. Parlamento'nun Büyük Şikayet'i onayladığı 1641'den 1649'a kadar geçen uzun ve ıstıraplı sekiz yılda, din yalnızca resmi belgelere değil, tüm döneme eşlik eden bir arka plan yorumu gibi, muazzam orandaki propagandaya da ağırlığını koydu. Bunun örneklerin den biri "kötülüğün" temellerini, Anglikan dinini yıkmaya kararlı "Cizvit Katolikler" ile "kendii zorbalıklarının doğal sonuçları ve en uygun dayanakları olarak şekilcilik ve batıl itikatları tetikleyen [Anglikan] piskoposlar ve din adamlarının yozlaşmış bölümü" arasında eşit olarak ikiye bölünmüş Büyük Şikayet metnidir. Devrim kesinlikle Anglikan kilisesinin piskoposlarca yönetilen yapısının getirdiği baskının sonucuydu. Fikirler dini savaşların yapıldığı savaş meydanında dövüştü ve kullanılan kavramlarsa, referans noktası olarak hizmet eden rivayetler kutsal kitaptan ve bir yüzyıl önce Roma'ya karşı yürütülen Lutheryen "isyanı"nın patlak vermesine neden olan çatışmadan devralındı.

Belirsizlik, Eşitlikçilerin kendilerini ifade ettikleri şu cümleden kaynaklanıyordu: "*Doğal haklarını benimsememiş tüm insanların seçimlerde eşit oy hakkı olması gerektiğine inanıyoruz.*" Anglosaksonların antik özgürlüğüne ilişkin teoriyle birleşen "doğal hak" ifadesi her koşulda bir toplumun tüm üyelerinin oy hakkı açısından mutlak eşit olmadığı ve bu tür bir hakkın "etnik" kökenle bağlantılı olduğu iddiasının temeli olarak kullanılmıştı.

"Diğerleri" hakkında tek bir kelime dahi yoktu. Bu devrimcilerin talep ettiği siyasi özgürlük ve daha büyük eşitliğin iki temel dayanağı vardı: Bir yanda İncil'in sunduğu mantıki temel, diğer yanda "ulus", "ırk".

On yedinci yüzyılın ilk yansında düzenlenen bu belgelerdeki tarz, bir buçuk yüzyıl sonra nihai metni büyük ölçüde Temmuz 1776'da Thomas Jefferson tarafından yazılan taslağa dayanan Bağımsızlık Bildirgesi'nde yankılanıyor. "*Bir halkın, üyelerini birbirlerine bağlayan siyasi bağları çözmesi ve doğa yasalarıyla doğa Tanrı'sının tanıdığı haklar çerçevesinde dünyanın sunduğu güçler arasından bağımsız ve eşit olan sosyal konumu kabul etmesi, insani*

olayların akışı içinde zorunlu hale gelir"; ve "tüm insanlar eşit yaratılmıştır, yani yaratıcıları tarafından başkasına devredilemeyecek belirli haklarla, vs. ile donatılmışlardır."

Bununla birlikte, tablo "kutsal kitap"a ilişkin vurguların ötesinde güçlü, somut koşullarla gölgelenmiştir. Robert Dahl yakın tarihte açıklayıcı bir başlıkla yazdığı *How Democratic is the American Constitution?* [Amerikan Anayasası Ne Kadar Demokratik?] adlı makalesinde, ABD anayasasının ilk taslağında (1787) kölelik kurumunun kabul edildiğini ve hatta "*ahlaken tiksindirici olan bu kurumun ahlaki açıdan en itiraz edilebilir yan ürünlerinden Kaçak Köle yasalarına*" anayasal onay verildiğini hatırlatıyor. Dahası, bu anayasa tek tek eyaletlerin Afrika kökenli Amerikalıları, kadınları ve Amerikan yerlilerini oy kullanma hakkından mahrum eden oy hakkı kısıtlamalarını da yürürlükte bırakıyordu.

Tekrar edersek, bu süslü ve uzun belgenin "çorbadaki sineği" kölelik kurumudur. Ve yine, İngiltere'deki örnekte olduğu gibi, bu anaya sayı destekleyen iki "temel taş" İncil ve ırka bağlılıktı. Paris'teyken Ansiklopedicilere sempati duyan Jefferson, Fransız dostlarının ve —baş ilham kaynağı olan— sorgucularının özgür, cumhuriyetçi bir rejimde kölelik kurumunun varlığını hatırlatması karşısında duyduğu utançtan kaçınıyordu. Virginia valisi olarak eyalete yeni köle ithal edilmesini yasaklayan bir yasa çıkartmıştı, ancak bu Monticello'daki örnek malikanesinde insanca davranmasına rağmen köle bulundurmasına engel olmuyordu.

Burada iki farklı özgürlük kavramı çatıştıyordu: Elinde silah kölelik kurumunu savunan liberal İngilizlerin özgürlük anlayışıyla, "özgürlük ve eşitlik standartlarını geliştirmeye koyulan —bir yandan da geciktirdiği için üzülen— Montanyar Konvansiyonu'nun başlattığı siyahların birey olarak bağımlılıklarını açıkça sona erdiren anlayışı. Ten rengine yapılan vurgu büyük önem taşımaktadır. İngiliz liberallerin Antiller'deki bir koloniyi Fransa'dan koparıp koparmaz burada soğukkanlılıkla yeniden tesis ettiği kölelik, siyahları insan olmayan yaratıklar ve ya ikinci dereceden insanlar olarak gören bir ırkçılığı açığa vurdu.

Nasıl olmuştur da ne İngiliz devrimlerinin ne de Amerikan devriminin "hak" ilanlarından hiçbiri köleciliği sorgulayan bir bakış açısı veya pratik bir eylem üretmemiştir? "Hak" ve "özgürlük" savunucuları nasıl olmuştur da hem kendi kolonilerinde (veya işgal ettikleri diğer kolonilerde) hem de Birleşik Devletler örneğinde olduğu gibi kendi ülkelerinde bu "hak" ve "özgürlükler" in kölecilikle birlikte var olmasını olağan karşılamışlardır?

Kesinlikle en önemli nedenlerden biri pratik ve ekonomikti.

Ancak diğer faktörlerin hiç etkisi olmadığı da bütünüyle doğru değil. Güçlü bir Protestan dini çizgisinin de rolü vardı. Yeni Ahit bu adamlardaki zihniyetin yapısal bir parçasıydı, değer sistemlerinde Yunanlı ve Romalıların Fransız devrimcilerinin değer sisteminde taşıdığı ağırlık kadar —belki de daha fazla— ağırlığa sahipti. Kutsal Kitap kölecilik uygulamasının devamı konusunda yararlı bir meşruiyet içeriyordu.

Aziz Paul Efeslilere yazdığı Mektup'ta şunları söylüyor (6: 5-9):

Köleler, dünyadaki efendilerinize tüm kalbinizle İsa'ya itaat ettiğiniz gibi korku ve ürpertiyle itaat edin; bunu yalnızca izlendiğiniz sırada ve onları memnun etmek için değil, İsa'nın köleleri olarak Tanrı'nın isteklerini yürekten yerine getirdiğiniz gibi yapın. İster köle ister özgür olalım, yaptığımız her iyi şeyin karşılığında Tanrı'dan aynı iyiliği göreceğinizi bilerek, sanki kadın ve erkeklere değil de Tanrı'ya hizmet edercesine heves ve istekle hizmet edin. Ve efendiler, siz onlara aynısını yapın. Onları tehdit etmekten yaz geçin, biliyorsunuz ki gökyüzündeki Efendinin aynısıdır ve o taraf tutmaz.

Ve Onesimus adlı Hıristiyan bir köle, yine bir Hıristiyan olan efendisi philemon'dan kaçıp, Paul ile görüştüğü Roma'ya gittiğinde, Paul onun eline bir mektup verip uzaktaki Frigya kasabası Colossae'ye gönderdi ve bu mektup da Paul'un mektupları arasındaki yerini aldı. Bu, bir kölenin mülkiyete karşı işlenen en ciddi suçlardan biriyle karşı karşıya olan efendisini sakinleştirmek için kurnazca tasarlanmış bir mektuptu:

Onu, yani kendi yüreğimi sana geri gönderiyorum. Onu kutsal kitaba hapsediğim sırada senin yerine bana hizmet etmesi için yanımda tutmak istedim; ama senin rızan olmadan bir şey yapmamayı tercih ettim, yaptığın iyiliğin zorunlu değil gönüllü olmasını istedim. Muhtemelen senin yanından bir süreliğine bu yüzden ayrıldı, bu yüzden sonsuza kadar seninle kalabilir, ama artık bir köle gibi değil, bir köle den çok sevgili bir din kardeşi gibi. (Paul'un Philemon'a Mektubu, 12-16)

Paul Galatyalılara yazarken, "*Artık Yahudi veya Yunan yok, artık köle veya özgür insan yok, artık kadın ve erkek yok,*" diye tekrarlıyor (3:28). Bununla birlikte Korintlilere yazdığı ilk mektupta şu uyarıda bulunuyor: "*Herkes kendi adlandırıldığı konumda kalsın*" (7:20). Bu istikrarsız bir denge durumu olmasına rağmen pratik açıdan verimli bir şey —herkes yerinde kalmalı: Kaçak köleler onlara insanca davranması gereken efendilerine boyun eğmek için geri dönmeli,— fakat başka yerlerde ve öteki dünyada bu farklılıklar geçerli olmayacak. Virginia eyaletini kuranların niçin en başından kaçak kölelere karşı bir yasa çıkarmayı düşündüklerini anlamak zor değil.

İnançlarına gerçekten bağlı olan isyankar Cizvitler kolonyal nüfuz gerçeğiyle yüz yüze geldiklerinde sosyal eşitsizlik ve özellikle de köleciliğin tam temelini hücum ettiler —bunu Kutsal Kitap adına yaptıklarından inançlarından feragat etmekle veya suçlanmayı göze alarak yaptılar. ... İncil'e dayalı bir "dünya kavrayışı" ne o zaman ne şimdi günümüzün gözle görülüp elle tutulabilen toplumunda yaşayan herkes için özgürlük iddiasına yol açmadı.

Bu "bencil" özgürlük fikrini incelemek için biraz mola vermeye değer. Bildiğimiz gibi, devrimci ve özellikle Jakoben ideoloji, merkezine antik (klasik) özgürlük modelinin eleştirisini almıştır. Klasik antikitede özgürlük az kişiye veya her koşulda bir azınlığa ait bir hak olarak görüldüğünden özellikle "bencilce"ydi.

Volney antik demokrasinin "özgürleştirici" imajını yerle bir ediyor ve onun esas yapısının "özgür ve eşit" yurttaşlardan oluşan bir seçkinler grubuna —seçkinlerin sayısı yüksek olmakla birlikte köle kitlelerine göre çok daha azdı— hitap ettiğini hatırlatıyordu.

Her Roma hukuku öğrencisi köleciliğin Roma toplumunda her yerde görüldüğünü, Fortia'nın sözcükleriyle, "özgürlüklerin kölecilikle birlikte var olduğunu," bilir. Köleliğin işin içinde olmadığı ne bir yasa ne de sosyal ve aile hayatının herhangi bir yanı vardı.

İşte bu nedenle burada tekrarlanması gerekmeyen diğer faktörlerin dışında, İngilizce konuşan ülkelerdeki devrimler ve Fransız Devrimi farklı sonuçlara yol açtı. Vurgu genellikle bunlar arasındaki diğer farklılıklara yapılır: Öncekilerde özgürlükler ve bireysel haklar, sonrakinde merkeziyetçilik ve Jakoben devlet güdümü. Fakat en büyük farklılık genellikle görülmez. İngilizce konuşan ülkelerde devrimler kölelikle mutlu bir biçimde birlikte var oldu, hatta onun canlı tutulmasına katkıda bulundu (ABD, tarihindeki en uzun ve en vahşi savaşı kendini bundan kurtarmak için vermek zorunda kaldı); Fransız Devrimi ise doğrudan, ten rengine dayandığında veya —Avrupa dışında— işçi yığınlarının ucuza ve gaddarca koşullarda köleliğe mahkum edilerek çalıştırılmasına izin verildiği takdirde, "insan hakları"nın hiçbir anlamı olmayacağına inanılmasına yol açtı. Birinci devrim, ana esin kaynağı olarak İncil'e baktı, sonrakiyse çok daha eski dönemden esinlenmeyi hedefledi ve kararlılıkla, gerçekten evrensel amaçlar olan eşitlik ve özgürlük anlayışının temelleri olarak Yunanlı ve Romalıların deneyimlerini değiştirerek uygulamaya soktu.

Sömürgeci köleliğe ilk son verenler Jakobenler oldu ve tamamen Avrupalı bir bakış açısının ayrıcalıklı eşanlılığı olduğunu, pek çok kişiden önce onlar anladı; fakat bu sırada kölelik üzerine kurulu toplumun ruhundan esinleniyorlardı.

Hatta antik demokrasilerin siyasetini daha çok andıran bir benzerlik de vardı: Mülksüzlerden (Parisli *sans-culottes* [çıplaklar] gibi) oluşan bir toplumsal grubun ayrıcalıklı sınıflar ve zenginlere karşı kullandığı "şiddet", baskı olarak demokrasi: Ayrıcalıklı sınıf ve zenginler mülksüzleştirilmedi, fakat Atinalıların Anayasası'nda şiddetli bir husumetle tanımlanan Atina, "halk diktatörlüğü" tarzında bir baskı altına alındı. Bu yüzden Jakobenlerin iktidarda olduğu dönemde antik cumhuriyetin yürürlükte olduğu şeklindeki gerçek dışı fikri eleştirenlerin aslında acı veren kölelikten değil, Jakoben diktatörlüğün teşvikiyle —örneğin, (kendisini ciddi ölçüde geliştiren) "kuşuklu servetler"i araştıran aygıt aracılığıyla— toplumun servete saldırmamasından kaygılandıklarını düşünmek yanlış olmayacaktır. Yani bu iyi eğitilmiş Termidoryanlar antikite dönemindeki muhalifleri tarafından "gizlenen" köleliğe verip veriştirirken aslında servet özgürlüğünü savunuyorlardı.

4

Liberalizmin İlk Zaferi

1818 seçimlerinde seçmen sayısı 88.000'di. Ancak Constant gibi liberaller için gerçekten tehlikeli olan şey hakların genişlemesi (tabii ki o ana kadar yalnızca II. yılın geçici Anayasasıyla onaylanmış olan genel oy hakkı gibi "aşırı" öneriler dışında) değil, "basın özgürlüğü"ydü. Basın, deneyimli parlamenter azınlığın parlamentoda ve oybirliği ile "serbest rejim" olarak tanımlansa da boğucu olan kurumsal çatı altında sesini duyurmaya yarayan temel araçtı —ve çok değerliydi. ... O tarihte "liberal" sözcüğü bir yanda Kutsal İttifak'ın, diğer yanda Dörtlü İttifak'ın (İngiltere dahil) gerici hükümetlerinin gözünde yalnızca "devrimci" anlamına geliyordu. Aynı zamanda, belirli kelimelerin artık ağza alınamadığı açıktı ve bu yüzden her "devrimci" ve "demokrat" kendisini "liberal" olarak tanımlıyordu —değişimi dikkate almak ve tarihin "acı darbeleri nedeniyle "gizliliği" benimsemek arasında bir yeri işaret eden bir fiil. Aslında benzer bir olay Sovyet deneyiminin sona ermesinin ardından sağa kayan Avrupa'da görüldü. Bu kargaşadan çıkan siyasi grupların çoğu sonunda ismen olmasa da, amaçları ve dilleri açısından "liberal"leştiler.

5

Genel Oy Hakkı: Birinci Perde

Avrupa'daki temsili demokrasinin başlangıcında bunun anlamını ve temelindeki değeri sorgulayan iki önemli ses yükseldi. Birincisi yukarıda söz ettiğimiz Toplumsal Sözleşme (1792) adlı üçüncü kitabının XV. Bölümünde Jan Jak Rosso'nun yükselttiği sesi. Tanınmış yazar naiflikten, tarihi çarpıtmaya kadar her türlü suçlamaya itham edilmiş, "totaliter rejim"e doğuştan eğilimli olduğu vb. söylenmişti. Ünlü önermesinde, "egemenlik devredilememesine

neden olan şey yüzünden temsil edilemez," demektedir. Fransızca *representation* sözcüğünün hem siyasi temsil — yani seçilen temsilciler— hem de daha genel anlamda temsiliyet anlamına geldiğini belirtmemiz gerekir. Egemenlik "genel irade" den oluşur "ve genel irade temsil edilemez". Russo'nun İngiltere'de onlarca yıldır yürürlükte olan temsili sistemini değersiz kıldığı ünlü yaklaşımı buradan kaynaklanmaktadır: "İngiliz halkı özgür olduğunu düşünüyor, fakat büyük bir hata yapıyor. Yalnızca parlamento üyelerinin seçimi sırasında özgürler. Bu üyeler seçilir seçilmez halk hemen köleliğe dönüyor, onlar hiçbir şey değiller. Sahip oldukları kısa süredeki özgürlüklerini kullanma şekilleri ise, onu tamamen kaybetmeyi hak ettikleri anlamına geliyor." Deyim yerindeyse Russo açısından tayin edici sınav tarihsel antikte geleneğinde yatmaktadır: "Antik cumhuriyetlerde ve de monarşilerde halk asla temsil edilmemiştir." "Özgür" İngiliz sisteminin temsillik üzerine, yani Avam Kamarası'nın üyelerinin seçildiği sisteme koyduğu katı sınırları öne çıkarmaya özel bir önem vermemesi dikkat çekicidir; sorguladığı şey bizzat temsiliyetin varlığıdır. Bu fazlasıyla paradoksal görünebilir, ama o ileri görüşlülükle temsili sistemin yıkıcı etkisine vurgu yapmaktadır: Seçilmiş temsilcilerin şu anda "siyasi sınıf" dediğimiz şeye dönüşmesi (siyasi ilişkilerinden bağımsız olarak), onları temsilci tayin edenlerin özel çıkarlarından esas olarak ayrı olmaları ve tayin edici anlarda ayrı, kendisine bağlı bir organ olarak işlev görme tarzları. Russo bu rezalefi başından itibaren mantıklı ve felsefi açıdan ve aynı zamanda —açıkça olmasa da— hukuksal açıdan eleştirdi. Bu yüzden bu hem bir uyarı hem de bir sezgiydi.

1789 Mayıs'ında toplanan Etat-Generale'i doğuran seçimlerde sistem iki aşamalıydı. Kasaba ve kentlerde yaşayan çok sayıda Fransız seçilmiş temsilcileri değil, seçmenleri belirledi. Tüm bu insanlar seslerini yalnızca ünlü *cahiers de doléance* aracılığıyla duyurabiliyordu. Belirlenen seçmenler bölge başkentinde buluşup bir veya daha fazla vekil seçtiler.

1791 anayasasında da iki aşamalı bir seçim sistem benimsendi. Seçim sistemini hazırlayan parlamento esas olarak Sieye tüm toplumu aktif ve pasif yurttaşlar olarak sınıflandıran ve pasif olanları aslı toplantıların dışında tutan fikrini kabul etti. Bu pasif yurttaşlar kimlerdi? "Bağımlı" durumda olan herkes ve tüm kamu çalışanlarıydı. Doğrudan katkı payı ödemeyen veya üç günlük ücretin altında bir katkı payı ödeyenler de dışarıda tutulmuşlardı. Suç kayıtlarıyla ilişkili olarak başka dışlamalar da vardı. Geçmişten gerçekten demokratik bir anlayışla kopuş 24 Haziran 1793'te kabul edilen Robespiyer Anayasası'yla onaylanmış oldu. Bu Anayasa "dolaylı" oy kullanma uygulamasını iptal etti ve oy hakkındaki servet veya sınıfa bağlı sınırlamaları kaldırdı. Her koşulda konvansiyon zaten tam da "kamu çalışanı" kategorisini kaldırmıştı. Bu anayasa asla yürürlüğe girmedi; Koalisyon'a saldıranlara karşı yürütülen savaş sona erinceye kadar ertelendi, fakat Robespiyer'in bir darbeye tasfiye edilmesinden sonra "demokrasi"nin yegane önemli önkoşulu olan genel oy hakkı uygulaması suya düşmüş oldu. 1848'e kadar yapılan sonraki tüm anayasalar oy hakkına ciddi sınırlamalar koydular.

Birinci restorasyonda, liberal İngiltere'nin büyük bir gayretle desteklediği ve XVIII. Louis'nin "isteksizce kabul ettiği" anayasa oy hakkını 300 franklık bir katkı payına bağladı ve seçime katılanların en az 1000 franklık bir katkı payı ödemesini şart koştu. Ancak servete dayalı bu zalim sistem hiç de yeni değildi: Bonapart'ın Brumaire 18'den sonra oluşturduğu modelin farklı bir biçimde yeniden ortaya çıkışıydı. 1814'te olanlar egemen sınıfın 1799 darbesinin (1804'te ikiye katlanan) yasallaştırılmasından başka bir şey değildi. Brumaire 18'den sonra uygulanmaya başlanan seçim sisteminde de kanton meclislerinde toplanan yurttaşlar kamu kesesine en fazla katkıda bulunan 600 kişi arasından "seçmen adayları"ni seçiyorlardı (imparatorluğun *tanınmış önemli kişileri* haline gelen 600 kişiden oluşan ünlü listeler). Seçmen adayları ise bölge seçimlerinde bir araya gelerek vekilleri değil, aralarında birinci konsülün de bulunduğu "ülkenin temsilliliği"ne aday gösterilen "vekil adayları"ni seçiyorlardı. Yüz Gün'ün yüce özgürlük sembolü Benjamin Constant tarafından yazılan *Acte additionnel* yine tam da aynı ucubeyi öneriyordu.

19 Nisan 1831 tarihli yasa seçmen olmak isteyenlerin 200 franklık bir katkı payını "doğrudan" ödemelerini şart koştu; *Institut de France* üyeleriyle ordu ve donanma subaylarına yüzde 50 indirim uygulanacaktı. Taşradaki edebiyat fakültelerinde öğretmenlik yapanların yalnızca yeterince zengin olmadıkları için genellikle seçmenliğe kabul edilmemeleri —bu engellerin boyutuna ilişkin bir gösterge olarak— belirtmemiz gereken ilginç bir uygulamadır. Vakalardan birinde fakültenin kapıcısı katkı payını ödeyebilen tek kişi olmuş ve seçmenliğe hak kazanmıştı.

Gelire dayalı seçim sistemini araştıranlar daima onun en utanç verici yanına dikkat çekmişlerdir: Oyların alınıp satılması. Vekillerin seçmenleri, iktidardakilerin de vekilleri satın aldığı iddia edilmiştir. ... "Liberalizm"ın kurucularından biri olan Montesquieu ... "Özgürlük yalnızca yapmak istediklerimizi yapabilmeyi içerir," diye yazmaktadır. Bu argümanının —sosyal adalet de dahil olmak üzere birçok yönde geliştirilen— sonucu, "ve istemediğimiz şeyleri yapmaya zorlanmamaktır". Aynı doğrultuda Robespiyer de *Declaration of Rights*'ta, özgürlüğün kesinlikle insanın kendi efendisi olmasını içerdiğini, fakat "bunun adalet tarafından sınırlandırıldığını," yazmıştır.

Avam Kamarası 1830'da fabrikalardaki çalışmayı düzenleyen ilk yasayı kabul etti. Dokuz yaşından küçük çocukların istihdamını (ipek üreten fabrikalar dışında!) yasakladı ve dokuz yaşından küçüklerin çalışabileceği saat sayısına sınır getirdi. Bu sosyal yasaların bir karikatürü gibi görünmekle birlikte "Manchester" kapitalizminin baskın özelliklerini, yani onun kent nüfusunun büyük çoğunluğunu üretken bir döngü içinde bir araya getirme kabiliyetini

kuvvetle yansıtmaktadır — tüm toplumun “fagositoz” u (Mikro organizmaların fagositler [hücre yiyiciler] tarafından imha edilmesi). Marks bu olguyu Komünist Manifesto'nun (Şubat 1848) birinci bölümünde olağanüstü etkili bir biçimde özetlemektedir:

Burjuvazi kırsal kesimi kentlerin egemenliğine tabi kılmıştır. Muazzam kentler yaratmış... ve böylece nüfusun önemli bir kısmını kırsal yaşamın ahmaklığından kurtarmıştır...

Burjuvazi, yüzyıldan daha kısa süreli egemenliği sırasında önceki tüm kuşaklara göre çok daha muazzam ve daha devasa üretim güçleri yaratmıştır...

Modern sanayi ataerkil ustanın küçük atölyesini büyük bir fabrika ya dönüştürmüştür... Fabrikaya doluşan işçi yığınları askerler gibi örgütlenmiştir. Sanayi ordusunun neferleri olarak mükemmel bir hiyerarşiyle subay ve çavuşların komutası altına girmişlerdir.

Siyasi anlamda Manifesto'daki program iktidarı ele geçirmeyi değil, ittifakları hedefleyen bir programdır —bazıları kapsamlı, hatta avantajlıdır—, bunun nedeni kesinlikle “demokrasi mücadelesini kazanmak- tır.” Bu acil, zorunlu hedefdir; bu hedefe ulaşıldığında bir sonraki adım, “tüm sermayeyi kademe kademe burjuvaziden zorla almaktır.” Amaç kısa vadede yakındaki, en kolay erişilecek cepheyi —çoğunluğun zaferi— yarıp geçmektir, bu çoğunluğun komünistlerin eylemleri sayesinde kendi çıkar ve hedeflerini sayıca az ama bugüne kadar tüm gücü elinde tutan ve dikkatle sınırlı oy hakkı bahşeden azınlığın çıkarlarından ayırt edeceği kesindir. Komünistler “proletaryanın bir sınıf oluşturmasını” sağlamakta önemli bir rol oynayacak ve toplumun proletaryayı oluşturan çoğunluğu sınıf bilincini geliştirebilecektir.

Bu nedenle, Manifesto tüm vurgusu diğer siyasi güçlerle koalisionların kurulması yönündedir.

8

İlerleyen Avrupa

2 Şubat 1852'deki —Louis Bonapart'ın yeni anayasa ilan edildikten sonra seçim sistemini yeniden düzenlediği— başkanlık kararıyla Giovanni Giolitti'nin oy hakkını muazzam ölçüde genişleten ve bazı İtalyan tarihçiler ve iyimserlikle genel oy hakkı diye tanımlanan 1912'deki reformu arasından altmış yıl geçmesi gerekecekti. Giolitti'nin yaptığı reformun Bonapart'ın düzenlemesinin tersine hala kısmi kısıtlamalar içermesi dikkat çekicidir. Her ikisi de genel oy hakkını erkeklerle sınırlamışlardı, oy hakkı kadınlara ancak Rus Devrimiyle tanındı.

1912 tarihli Giolitti yasasına göre, servet veya diğer kısıtlamalar olmaksızın en düşük oy kullanma yaşı 30 olarak belirlenmişti. 21 ile 30 yaş arasında olanlara oy hakkı yalnızca “eğitim görmüş veya şeref nişanı almış olmaları” veya askerlik hizmetinde bulunmaları halinde tanınıyordu.

1880'e kadar krallık nüfusunun yalnızca yüzde 2'sinin oy hakkı olduğu ve bu rakamın 1882'de yapılan reformla yüzde 10'a çıktığı düşünülürse, bunun İtalya için büyük bir ileri adım olduğu açıktı. Giolitti'nin reformundan sonra, 1913 seçimlerinde nüfusun yüzde 23'ü oy hakkına sahip oldu. ... Egemen sınıflar oy hakkını pratikte egemenliklerini sürdürebilselerdi oldukça etkili bir biçimde de genişletebilirlerdi. Aynı şekilde aydınlatıcı olan ise, genel oy hakkı talep eden sol partilerle böylesi bir talepte bulunmaktan çok uzak olan ve seçim sonuçlarına dayanarak tanınan bu yeni fırsattan yararlanmaya bile ilgisiz kalan halk (sol partilerin çoğunlukla adına konuştukları) arasında var olduğu öngörülen farklılıktır.

Genel oy hakkı yönetiminin liderliği her koşulda seçim sistemini işletmek ve mutabakatı sağlamakla ilgili Bonapartist yöntemin gerektirdiği özgün bir sonuç, bir uzmanlıktı. Eğer başkan prensin (ve Kasım 1852'den itibaren “imparator”un) fazlasıyla siyasallaşmış ve isyana eğilimli bir ülkeyi ehlileşirmek zorunda kaldığı düşünülürse, bütün bunlar çok daha fazla hayranlık uyandırır — Fransa, on yıllardır benzeri görülmemiş siyasi ve toplumsal gerginliklerle doluydu ve oy hakkına, değil 1871'de okuma yazma oranı yüzde 30 olan aşırı geri kalmış İtalya Krallığı, diğer bütün milletlerden daha yatkındı.

III. Napolyon döneminde yasama organı gerçek seçimlerle iş başına gelmiş hakiki bir parlamenter meclisti — I. Napolyon'un hayalet parlamentosu gibi “sessiz” bir asiller toplamından ibaret değildi. Yeni imparator egemenliğini, yürütme artık yalnızca devlet başkanına bağlı olduğundan güçleri büyük ölçüde azaltılmış olsa da, düşman siyasi güçlerin genel oy hakkını kullanarak parlamento aracılığıyla iktidarı ele geçirmelerini engelleyerek sürdürdü.

“Mutabakat oluşturma”nın temelinde, halkın rejimi kendilerine modern bir tarzda sorulan soruları oybirliğiyle onaylayarak yaratmaları yatıyordu — bu nedenle yüksek rütbeli devlet memurlarına siyasi nüfuzlarını açıkça kullanmaları emri verilmişti. “Açıkça faaliyet gösterin ve halkın kurduğu hükümete kimin dost kimin düşman olduğunu görmesini sağlayın.” Gazeteler yakından denetleniyordu ve çoğu günlük siyasi gazete özellikle sert sansür yasası karşısında varlığını sürdürememişti. Halka açık yerler bir propaganda kaynağıydı ve birer kulübe dönme tehlikesi taşıyorlardı: Bu nedenle ticari tesislere, vb. yetki verilmesini ve açılmasını düzenleyen yasalar sert ve ihtiyatlı bir biçimde uygulandı.

Partiler, yirminci yüzyıldaki modern anlamıyla yoklardı. Hatta Palmiro Togliatti'nin ünlü tanımına göre partiler "demokrasi örgütünü" temsil ediyorlardı. Bonapartist parti ise bunlardan biri olmakla birlikte devlet aygıtını hızla kullanmayı başardı; Enternasyonal tarafından teşvik edilen sosyalist partiler de yavaş yavaş modern partilere dönüştüler. Diğer partiler liberaldi, yani siyasal toplumda "işin doğası gereği"ydiler (ülkeye ve döneme bağlı olarak terminolojideki değişikliklerle). Tam olarak parti olmak zorunda değildiler: Üyeleri doğrudan egemen sınıfı oluşturuyordu.

İngiltere'de çok yavaş ilerleyen genel oy hakkı tarihi özellikle öğreticidir. Bu tarih İngiltere'yi ebedi özgürlüğün geometrik merkezi ve doğal evi olarak gösteren, ebedi özgürlüğün 1215'teki Magna Carta'dan günümüze kadar bu kutsal ülkede sürekli var olduğunu tekrar tekrar vaaz eden İngiliz merkezli söylemden kendimizi kurtarmamıza yardımcı olmaktadır.

Ülkenin "eşit" oy hakkına doğru attığı ikinci adımın hiç de yumuşak olmadığı, sert bir direnişle karşılaştığı unutulmamalıdır. ... O tarihte Londra'nın hala dört Parlamento üyesi olduğunu belirtmeye değer. Büyük emek verilerek elde edilen diğer yenilik ise oy hakkına sahip olmak için gereken zenginlik düzeyinin düşürülmesi oldu. Buna bir başka "radikal" önlem daha eklenmişti: O güne kadar hariç tutulan yeni kiracı kategorilerinin — "yerli kiracılar" ve "pansiyonerler" — seçmen listesine ilave edilmesi. Gizli oylama ancak 1872 tarihli Oy Pusulası Yasası ile gündeme geldi ve hemen hemen genel oy hakkı denilebilecek düzeye ancak 1895'te erişildi: Kendilerine ait odaları olan (ister kiralık ister mülk olarak) tüm yetişkinler ve 10 £ kira geliri olan tüm emlak sahipleri sonunda seçmen olarak kabul edilmişti. Odalarda oturma süresinin uzunluğu'na ilişkin çeşitli kısıtlamalar devam ediyordu ve kendi mali imkanlarıyla geçinmeyen yurttaşların seçimlere katılmayacakları belirtiliyordu. ... Daha az bilinen ise, Birinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra 1918'de bile bazı seçmenlerin —"genel" oy hakkının varlığına rağmen— iki kere oy kullanma hakkı olduğu ve kadınların (doğal olarak 30 yaş veya üzerindeki) yalnızca mülk sahibi veya mülk sahipleriyle evli olmaları halinde oy kullanma hakkından yararlanabildikleriydi.

Azınlıkları cezalandırmayı (tek üyeli seçim bölgesi sistemi sayesinde) merkezine alan bir seçim sisteminin sınırları içinde İşçi Partisi uzun süredir yalnızca Liberallerle seçim ittifakları yaparak üyelerini Avam Kamarası'na seçtirmeyi başaran bir azınlık grubuydu. 1906'da kazandığı 30 koltuk açık bir başarıydı; fakat bu üyeler sanayinin gelişmesi sayesinde muazzam sayılara ulaşmış olan tüm işçi sınıfının neredeyse hepsini temsil ediyorlardı.

Çarın müttefiki olan İngiltere'nin Almanya ve Avusturya'ya karşı savaşa girdiği sırada İngilizlerin seçimlerde genel oy hakkından yararlanmadığı, halbuki Almanya'nın 1871'den, Avusturya'nın ise 1907'den beri genel oy hakkına sahip olduğu da göz önünde bulundurulmalı. Buna rağmen, savaş "demokrasi" ile orta Avrupa imparatorluklarındaki "otokrasiler" arasındaki mücadele olarak sunulmuştu. Elimizden söylemin her yana yayılan gücüne şaşmaktan başka bir şey gelmiyor.

Aslında Birinci Dünya Savaşı'nın arifesinde parlamentoda örgütlü emeğin (sosyal demokratlar ve sendikalar) en güçlü biçimde temsil edildiği ve en çok prestije sahip olduğu ülke Almanya'ydı; en yetkin entelektüel liderlerce desteklenen en iyi kurumsal modele de sahipti. Ancak bu, hikayenin yalnızca bir yanıydı. Diğer yanda ise İngiltere'nin dünyadaki üstünlüğüne meydan okumaya karar vermiş olan —toprak beyleri, büyük sanayi ve ordudan oluşan— bir güç bloğu vardı, Bu nedenle 1914 her açıdan emperyalizmin bu iki versiyonu arasındaki çatışmanın arasına düşmüş Avrupa işçi hareketinin ateşle sınanması olacaktı.

9

Komüncülerin Katledilmesin den "Kutsal Birlikler"e

Bu olaylar dizisinde en az 1848 kadar önemli bir tarih daha var: 1871 yılı. İkinci Fransız İmparatorluğu'nun çökmesinin ardından 1871 yılı patlamalara, umutsuz bir yaşama, Paris Komünü'nün sona erişine, Prusya'nın askeri zaferine, Alman imparatorluğunun doğuşuna ve Avrupa işçi hareketinin stratejik odak noktasının Fransa'dan Almanya'ya kayışına tanıklık etti. Ardından gelen 40 yıl boyunca —sözüm ona "40 yıllık barış"— hala etkisinde olduğumuz kriz ve değişimlerin tohumları meyve vermeye başladı: Bunlar Rus devrimlerinden Birinci Dünya Savaşı'na, Amerika'nın önem kazanmasından Asya'nın yeniden uyanışına kadar gerçekleşen olaylardı. Ancak bütün bunlar yalnızca yüzeysel gözlemcilere uzun bir "barış dönemine" eşlik edermiş gibi görünen 1871'de başladı.

Komün Thiers'in Versay'daki geçici hükümetinin beceriksizliği sonunda yenilmesinin ve Paris kapılarına kamp kuran muzaffer Prusyalıların karşılarında birbiriyle savaşan iki Fransız hükümeti bulmalarından kaynaklanan kararsızlıklarının sonucu olmuştu. Komün II. yıl örneklerinden türetilen "halk ordusu"na yığınlarca insanın kaydolmasını sağlayan kendiliğinden bir hareketti. Önderlik Blanquici çoğunlukta ve Enternasyonal İşçi Birliği ("Birinci Enternasyonal" denilen) ile bağlantılı olan Proudoucu azınlıktaydı. Thiers bu hareketi bastırmak için Prusyalı galiplerin Sedan ve Metz'de esir tutulan Fransız birliklerini serbest bırakmasını sağladı. Bu kuvvetlerle gücünü artıran Thiers Komün'ü ezdi ve militanlarını katletti. O büyük umut 1871 yılının 18 Martı ile Mayısın ilk günleri arasındaki birkaç gün içinde yok edildi.

Marks bu olayla ilgili olarak Enternasyonal'e hitaben *The Civil War in France* [Fransa'da İç Savaş] başlıklı, aynı yıl bir broşür olarak basılan uzun bir konuşma metni yazdı. Burada eleştirilerini esirgemedi, başlıca eleştirisi de, "işçi sınıfı yalnızca mevcut durumuyla devlet aygıtının denetimini ele geçirip onu kendi amaçları için kullanmakla yetinmez," oldu.

Yirmi yıl sonra Engels, Fransa'da İç Savaş'a yazdığı bir önsözde eleştiriyi daha da ileri taşıyor: *Komün'ün işçi sınıfının iktidara geldiğinde devletin eski aygıtlarını kullanmaya devam edemeyeceğini en başından bilmesi gerekirdi; kısa süre önce ele geçirdiği iktidarı kaybetmemek için o güne kadar kendisine karşı kullanılan tüm baskı araçlarını ortadan kaldırması ve aynı zamanda, herhangi bir zamanda işlerine istisnasız olarak son verilebileceğini açıklayarak devlet temsilcilerine ve memurlarına karşı önlem alması gerekirdi.*

Ancak Engels, oy hakkı "çok daha fazlasını yapmıştır," diye ekliyor. "Seçim hengamesi sırasında, bizden hala uzak olan kitlelerle temas kurmak için eşsiz bir araç sunmuş ve tüm partileri halkın önünde eleştirilerimize karşı kendilerini savunmaya zorlamıştır." Dahası, yalnızca parlamentoya değil, ülkeye hitap ettiğimiz "Reichstag'daki temsilcilerimize basında veya mitinglerde sahip olduğumuzdan çok daha büyük bir yetki ve özgürlük tanıyan" bir platform sunmuştur.

Seçim sistemi İngiltere, İtalya ve Fransa'da hala tek üyeli seçim bölgesine dayandığı halde Almanya, Avusturya ve İsviçre'de azınlığın (ve azınlıkların) yeterince temsil edilmesini sağlayacak tek sistem olarak nispi temsil sistemi için giderek artan talepler mevcuttu.

Bununla birlikte büyük bir engel vardı. Alman İmparatorluğu Bismark'ın dehasıyla inşa edilmiş, tanınan ve kabul edilen bir iktidar ilişkisi temelinde birliğe dönüşen bir ikili üzerine kurulmuştu. Bu ikili bir yanda Prusya Krallığı, diğer yanda imparatorluktan oluşuyordu. Doğal olarak Baden, Württemberg ve Bavyera da vardı —ama iki temel varlık Prusya Krallığı (imparatorluğu kuran) ve imparatorluktu. Bu ikisi, aynı zamanda Prusya kralı da olan kayzerin kişiliğinde birleşmişti. Ancak parlamento düzeyinde ayrıydılar. ... Tüm imparatorluğun parlamentosu olan Reichstag genel oyla seçiliyordu (Fransa'da var olan kısıtlamaların hiç biri olmadığı gibi, İngiltere'deki gibi oy hakkını aile reisinin statüsüne veya bir evde oturmaya ya da onun sahibi olmaya bağlayan saçma tertipler de bulunmuyordu). Prusya seçim sistemi parlamentodaki koltukların büyük çoğunluğunu kazanmayı önceden kesinleştiren güçlü sınıfların (Yunkerler ve askerlik kast) tam egemenliğini güvence altına alıyordu. Bununla birlikte, tek üyeli seçim bölgesi sistemi, İmparatorluk Meclisi'ndeki temsiliyeti engellemiyor, düzeltiyordu. Bunun egemen sınıflar açısından sorun oluşturan tek partiyi —diğer partiler sosyalistler dışında birbirleriyle seçim ittifakları yaptıklarından daima veya neredeyse daima ikinci tur oylamada yalnız kalan sosyalist partiyi— cezalandırdığı açıktı. Sosyalistler yalnızca seçim bölgesindeki oyların mutlak çoğunluğuna sahip oldukları yerlerde koltuk kazandılar.

Bununla birlikte, önemli olan imparator-kral, şansölye, Prusya Meclisi ve İmparatorluk Meclisi arasındaki ilişkilerdi. İmparatorun ikili rolü pratikte Prusya Meclisi'ne muazzam bir ağırlık kazandırıyor. İmparatorluk Meclisi dünya egemenliğini elde etme mücadelesinde güç kazanmak açısından çok önemli olan iki politika alanında —dış politika ve savaş (yani askeri politika)— riskten veya yanlış anlaşılmalardan kaçınmak amacıyla hiçbir görüş belirtmiyordu. Prusya askeri kastı —ağır sanayi ile birlikte, İngiltere ile girilen dünya egemenliği yarışının itici gücüydü— himaye ediliyordu: Prusya Meclisi aracılığıyla verilen kararlar doğrudan imparator-krala bildiriliyor ve şansölye zaten imparatorluk Meclisi'ne değil imparatora bağlı çalışıyordu.

Seçim yasasında nispi temsil lehine bir değişim gerçekleştirmek işte bu yüzden önemliydi: Genel oy hakkını etkili kılmanın ve sosyalist parti tarafından temsil edilen büyük azınlığa parlamentoda hak ettiği ağırlığı vermenin tek yolu buydu. Parlamenter hükümetleri olan diğer ülkelerde de bu amaçla ajitasyon yapılıyordu. ... İtalya'nın nispi temsil sistemini savaş sonrasındaki 1919 seçimlerine kadar benimsememiş olması önemlidir. Bu, Giolitti yasasının kısıtlamaları olmaksızın erkekler için genel oy hakkıyla yapılan ilk seçimdi ve kitlelerin sosyalistleri ve halk partilerini ödüllendirdiği bir isyan atmosferinde yapıldı. Ancak, Mussolini hükümeti 1924 seçimlerinde nispi temsili (Acerbo yasasıyla) kaldırdı.

Bismark ve Wilhelm dönemlerindeki Almanya'ya karşıt bir biçimde değilse de, daha çok Engels'in (kendi partisine yol göstermeyi amaçla yan ve onu düzeltilemeyecek biçimde yoldan çıkmaktan korumak için yazdığı) olağanüstü yazılarını tamamlayacak şekilde farklı bir perspektiften bakmak mümkündür. Bu Karl Liebknecht'in Prusya egemen sınıflarının her yurttışa muazzam askerlik hizmeti mekanizması aracılığıyla dayattığı köleliğin geniş ölçekli etkilerinin tanımıdır. Burada 'da "Prusyalı"yı ayrı ele almak önemlidir, çünkü Bavyera'da kesinlikle farklı özellikler ve farklı bir atmosfer vardı; burada tayin edici faktörün, imparatorluk modelinin Prusya olduğu açıktır. Savaş Almanya'nın aleyhine dönmeye başladığı ve imparatorluğu krize sürüklediğinde iç siyasi mücadele konusunun Prusya güç bloğunun parçalanması olması tesadüf değildir. Bu parçalanmadan yana olan siyasi ajitasyona Max Weber gibi ilgili kişiliklerin yanı sıra "Prusya seçim yasası"ni feshetmek isteyen muhalefet partileri de katılıyordu.

Yazar (Liebknecht) parlamenter sistem çerçevesi içinde sınıf egemenliğinin bir aracı olarak Prusya "militarizmi"nin gerçekçi, doğru bir tablosunu çiziyor. Kışlaların katı disiplini ve eğitimleri, subayların ve astsubayların aziz mertebesine yükseltilmesi ve çoğu alanda gerçekten *legibus solutus* ve kutsal olarak görülmeleri —kısacası görevdeyken veya görev dışındayken, yaptığı veya düşündüğü her şeyde askeri demirden bir prangaya vuran disiplin ve denetim— iradenin gerekli esneklik ve itaati göstermesine hizmet etmektedir. Bunun gibi olan her birey büyük bir acımasızlıkla bükülmekte, çekilmekte ve döndürülmektedir ki, en güçlü belkemiği bile kırılma tehlikesi içindedir ve ya bükülmekte ya da kırılmaktadır... İnsanları hayvanları ehlileştirir gibi uysallaştırma girişimi mevcuttur. Askere yeni yazılanlar uyuşturulmakta, kafaları karıştırılmakta, donuklaştırılmakta, ayarlanmakta, baskı altına alınmakta, kilitlenmekte, disipline edilip dövülmektedir. Böylece teker teker harmanlanmakta ve ordunun devrime karşı bir kale oluşturacak büyük yapısının harcı olmak üzere yoğrulur, taş üzerine taş koyulmaktadır.

Kökü Büyük Frederick dönemindeki Potsdam'daydı ama yeni militarizm, kaçınılmaz olarak imparatorluklar arasında sonuçları öngörülemez bir savaşa yol açan dünya egemenliği planının bir parçası olarak düzenlenmişti. Eleştirel olmasının yanı sıra kendi başına çok önemli olan Liebknecht'in anlatımı kesin bir referans noktası içermektedir. ... Engels Alman Sosyalist Partisinin büyük ve süregelen seçim başarısını açığa kavuşturmanın yanı sıra bir fikir geliştirmektedir: Alman sosyal demokrasisinin gücü seçimlerdeki başarılarıyla sınırlı değildir; bunlara paralel olarak, ordu giderek artan oranda sosyalistleşmektedir. Bu açıktır, fakat içerimleri dolayısıyla incelenmeyi gerektirmektedir.

Avrupa'ya ve dünyanın diğer yerlerine neyin çökmek üzere olduğuna ilişkin bir ipucu Winston Churchill'in 13 Mayıs 1901'de Avam Kamarasında yaptığı, İngiliz donanmasının etkili bir biçimde güçlendirilmesini tavsiye eden önemli konuşmasından elde edilebilir:

Savaşların bir bakanın politikası veya bir kralın ihtirası gibi bireysel nedenlerle çıktığı, profesyonel askerlerden oluşan küçük düzenli ordular tarafından yapıldığı, iletişim ve tedarik zorluklarıyla hızı kesilip, kış mevsiminde çoğunlukla askıya alındığı eski günlerde savaşçıların sorumluluklarını sınırlamak mümkündü. Ama şimdi, güçlü toplumlar birbirlerine karşı kıskırılıyor ve her bir birey şiddetli acılar çekip öfkeleniyor — bilim ve medeniyet kaynaklarının onların öfkesini hafifletebilecek her şeyi silip süpürdüğü bir Avrupa savaşı yalnızca mağlupların imhasıyla ve galiplerin ticari açıdan neredeyse aynı ölçüde ölümcül mahvi ve tükenişle sonuçlanabilir.

Churchil'in bu tiradı biraz Demostenes'i anımsatarak şu sözlerle bitir di: "Demokrasi, kabinelerden daha kindardır. Halkların savaşları krallarınkinden daha korkunç olacaktır." Bu, "demokrasi" teriminin, onu kesinlikle hiç sevmeyen biri tarafından hükümet politikalarıyla harekete geçen muazzam sayıda insanı ifade eden alışılmamış bir kullanımı. Tanım, başlıca işlevi halk yığınlarını sosyalizmin etkisinden kurtarmak olan çeşitli siyasi örgütlenmelerle kitleleri güç politikalarına dahil eden bir çağa -savaşan emperyalizmler çağına- uygun.

"Klasik" suçlama açıkça "Batılı" ülkelerde parlamentoların yolsuzlukla malul olmasıdır, —tam da— bu ülkelerde parlamenter sistemlerin ilişkileri ve ekonominin kodamanlarıyla çevirdikleri entrikalar hiçbir "dışsal" veya üst düzey güç ("Alman demokrasisi"nde bu kayzer olacaktır) tarafından denetlenmemektedir. Berlinli büyük tarihçi Eduard Meyer 1916'da, "Batı (westliche) demokrasisi, yalnızca parlamenter arabuluculuğun bir vekalet olmasından değil, görünüşün ardında aslında ülkeyi yöneten sendikacıların yanı sıra çok kuvvetli ekonomik güç ve şirketler olması nedeniyle de kendi ilkeleriyle çelişmektedir" diye yazıyordu. ... Demokrasi bir çıkmaz sokağa girmiştir: Onun ilkelerini yeniden geçerli kılmak isteyen herkes mutlaka "sonunda Robespiyer ile aynı yolu izlemek zorundadır. Marks'ın 20 yıl önce Komün ile ilgili olarak yazdığı Fransa'da İç Savaş'ın 1891 baskısına önsözde Engels de Amerikan "demokrasisi"ne özgü siyasi yolsuzluğu etkili bir biçimde resmediyor: Politikacılar başka hiçbir ülkede Kuzey Amerika'daki kadar soyutlanmış, güçlü bir klan oluşturmuyorlar. Burada sırayla iktidara gelen her iki büyük parti de siyaseti işe dönüştüren, koltuklar üzerine spekülasyon yapan insanlarca yönetiliyor..., partileri için siyasi ajitasyon yaparak geçiniyor ve kazandıklarında bunun karşılığını koltukla alıyorlar... Burada hanedanlık, asiller veya ordu (yerli nüfusu kontrol altında tutmakla görevlendirilmiş küçük bir grup asker dışında) ya da çalışma ve emeklilik haklarını güvence altına alacak bir bürokrasi yok. Devlet iktidarını sırayla ele geçirmek ve onu en yoz araçlarla ve en iğrenç amaçlarla kullanmak amacıyla işbirliği yapan iki büyük siyasi spekülasyon gurubu var. Ülke, ona hizmet ettiğini iddia eden, fakat aslında boyunduruk altına alıp yağmalayan bu iki büyük siyasetçi karteli karşısında güçsüz.

Yolsuzluk ve siyasetin iç içe geçmesine ilişkin giderek artan eleştirilerin hedef aldığı bir başka rejim de, bildiğimiz gibi Başkan Grevy'nin istifasına yol açan "l'affaire des d' l'aafre des fiches" gibi ve sonra, 1930'larda en tanınmış "l'affaire Stavisky" olan mali skandallarıyla, muhtelif siyasetçilerin kariyerine zarar veren skandallarla bilinen Üçüncü Fransa Cumhuriyeti'dir. İtalya da Crispi'yi yerinden eden Banca Romana skandalıyla adil bir pay almıştı.

"Demokratik" siyasetin egemen ekonomik güçlerce ehlileştirilme süreci Otto Bauer'in 1848'den başlayıp savaş sonrasına kadar dönemdeki Avrupa tarihini anlattığı *Crisis of Democracy* [Demokrasinin Krizi] adlı kitabında etkili ve kapsamlı bir biçimde tarif ediliyor:

Demokrasi kapitalist toplumdaki sınıf mücadelelerinden doğmuştur. Kapitalist toplumsal düzen bağlamında doğmuştur. Bu toplumda kapitalizm varlığını sürdürmektedir; üretim araçlarının mülkiyeti kapitalistlerin ellerinde toplanmış olarak durmaktadır; bu nedenle kapitalistlerin işçiler üzerindeki egemenlikleri devam etmektedir. Ancak devlet kapitalistlerin siyasi hegemonyasını güvence altına alan servete bağlı oy haklarını lağveder: İşçiler, köylüler ve küçük burjuvazi tüm haklara sahip vatandaşlar haline

gelirler ve onların oylarının sayısı devleti belirler. Marks şöyle yazıyor: "Ancak bütün bu sistem içinde hüküm süren çelişki, sosyal bağımlılıklarının sürekli kılınması amaçlanan sınıflar —proletarya, köylüler ve küçük burjuvazi— genel oy hakkıyla siyasi güce kavuşturulduğu halde, sistemin onayladığı eski gücüne sahip olan sınıfın —burjuvazi— iktidar olmak açısından siyasi güvenceden mahrum bırakılmasıdır. Burjuvazi düşmanı olan sınıfların zaferine olanak tanıyan demokratik koşullarda siyasi egemenlik kurmak ve burjuva toplumunun temellerini sorgulamak zorunda kalır." Ancak, yoğun toplumsal huzursuzluk dönemlerinde şiddetlenen bu çelişki kapitalizmin yükselen gelişiminin günlük pratikleri içinde hızla ve sancısız bir biçimde çözümlenmiştir. Kapitalist sınıf demokratik kurumları bile kendi sınıf egemenliğinin araçlarına dönüştürmeyi başarmıştır.

Birinci Dünya Savaşının Avrupa'daki parlamenter "demokrasi"nin gelişiminde yarattığı başlıca olgunun her zaman yeterince altı çizilmemiştir. Bu, söz konusu kurumdaki krizdi: En ciddi ise faşizmin gelişinden önce yaşanan ve hatta otoriter siyasi çözümlerin —en önemlisi, İtalyan faşizminin— önünü açan krizdi. Özellikle İtalya'da savaşa girilmesi Mayıs 1915'de bir tür kraliyet darbesi aracılığıyla ülkeye dayatılmıştı. Bunun ardından tabii ki parlamenter faaliyetler durdurulmuş ve çatışmadan önce seçilmiş olan parlamentolar "kış uykusuna gönderilmişti". Ancak, ister çarın müttefiki "demokrasiler" de, ister Orta Avrupa'nın (müttefiklerin propagandasına göre) "otokrasileri"nde olsun, savaşın tüm ülkelerin en önemli kamusal faaliyetler —savaş— üzerindeki etkinlikleri giderek azalıyordu. Askeri kastın gücü muazzam ölçüde arttı: Savaşın son yılında Almanya fiilen General Ludendorff'un (Hitler'in ilk "maceraları"nın müstakbel önderi) diktatörlüğü altındaydı. Otoriter hükümetlere doğru bu gidiş savaşın bitmesinden çok sonralarına kadar geniş kapsamlı sonuçlar doğurdu; sahnede sosyalistlerin kapana kısırılması vardı ve bu sürecin de önemli bir kısmıydı.

Daha sonra, akliselim geri döndüğünde onlara aşağılayıcı bir biçim de "sosyal yurtseverler" denmeye başlandı. Ancak önce yalnızca küçük azınlık grupları kendilerini ayrıştırdılar. Lenin'in önderliğindeki "Bolşevik" hizbe mensup İtalyanlar ve Ruslar savaş kışkırtıcılığı yapan genel yurtsever yığınlardan ayrı durdular.

Bütün bunlar bir gecede olmadı. Emperyalist ülkeler arasındaki çelişki bir süredir gündemde olduğundan savaş Avrupa'yı önceki yıllarda da tehdit etmişti. II. Wilhelm niyetini hiç gizlememişti. Fransa bol bol biriktirdiği intikam güden yakınmalarını hazırda tutuyordu. İngiltere, Almanya'nın gündün güne büyüyen filosuyla İngiltere'nin dün ya imparatorluğunu baltalamasına tahammül edemezdi: Reich'in doğu sınırlarındaki dev Almanya'nın üzerine salmak için Rusya ile ittifak yapmak üzere tüm araçları kullanmaya hazır. Genel tablo böyleydi.

10 Üçüncü Cumhuriyet

Üçüncü Fransız Cumhuriyeti'nin sahnesini tek bir olay hazırladı:

On binlerce Komününün kitlesel olarak kurşuna dizilmesi. Bu operasyonun sorumluluğunu iki adam aynı ölçüde paylaşıyor: Operasyonu yöneten ve "kanlı hafta"yı onaylayan polis müdürü Edem Mac-Mahon ve katliam talimatını verdikten sonra "Fransızlara karşı zafer kazandı" için terfi ettirmeyi "asaletle" reddeden Gallifet. Da ha sonraları Mac-Mahon Thiers'in (1871-73) hemen ardından cumhuriyetin başkanı bile oldu (1873-79). Mac-Mahon "nişan alınarak vurulanlar"ın sayısının yaklaşık 15.000 olduğunu söylerken General Appert 17.000 kişi saydı ve Georges daha düşük olmasını hedeflediği halde 20.000 rakamını teyit etti. Ancak, Albertini'den Bonnefous'a kadar çoğu otoritenin şimdilerde kabul ettiği toplam, en az 30.000 kişinin kurşuna dizilerek öldürüldüğüdür. Bu rakamlar yalnızca "derhal" vurularak öldürülenlere aittir. Bu vahşi bastırma hareketinin "ilk" dalgasına tutuklanan ve 10.317'si en acımasız olanları da içeren muhtelif cezalara çarptırılan 40.000 kişinin sonu gelmeyen duruşmaları da eklenmelidir. Son olarak bu rakamlara barikatlar yarıldığında vurulan yüzlerce insan ve o sırada hala silahlıyken teslim olan *federe*'ler de ilave edilmelidir.

Kanlı yirminci yüzyılda bile bu kadar çok sayıda insan tek seferde nadiren kurşuna dizilmiştir. Bu olay silinmez bir iz bıraktı. Galipler sınıf düşmanlarını blok halinde yok etmeyi tercih ettiler: *Siyasi ve toplumsal düzeni değiştirmek için başarısız bir girişimdeki bütün aktif öncülerini öldürdüler*. "Medeni" Avrupa'nın merkezinde —hatta başkenti kabul edilen yerde— sınıf katliamının iyi bir örneği idi. Burjuvazi, proletaryaya karşı olsa bile, "93 yöntemleri"ni nasıl kullanacağını bildiğini göstermek istedi. Bu, yirminci yüzyıl boyunca süren —hala devam eden— iç savaşı "kimin başlattığı"ni tespit etmeye çalışırken akıldaki tutulması gereken önemli bir uygulamadır.

Demokrasinin, içinden Üçüncü Cumhuriyet'in doğmasına neden olan yenilgisinin bir diğer yönü —tahmin edilebileceği ve demokrasi her tersine döndüğünde olduğu gibi— seçmenlerin kayıtsızlığıydı.

Ancak 1913'te, senatonun uzun süreli direnişinden sonra ("resmi" sandık görevlileri tarafından seçmenlere verilen) mühürlü oy pusulalarıyla zarflar ve oy kullanma kabinleri uygulamaya sokulabildi ve böylece gizli oy güvence altına alınmış oldu.

Bryce şu gözlemi yapıyor: "Fransa'nın profesyonel politikacısı ile Amerika'nınki arasındaki başlıca fark, Amerikalının seçmenlerinden çok kendi parti örgütlenmesine dayanması, koltuğunda veya idari bir görevde uzun süre kalabileceğine nadiren güvenmesi ve yeniden özel yaşama döndüğü takdirde iş kurma olanaklarına daha kolay

kavuşabilmesidir." Her iki durumda da "iş hayatı" esas amaç olmanın yanı sıra esas faaliyet haline gelen siyasi sınıfa girişle birlikte son bulmaktadır.

Dokuz yıl için seçilen 314 üyesi (başlangıçta 300) vardı ve koltukların üçte biri her üç yılda bir yeniden seçiliyordu. Bileşimi, karmaşık bir "ikinci aşama" seçim prosedürünün sonucunda oluşuyordu. "Seçme hakkına sahip" belirli kişiler (vekiler, encümen üyeleri ve her bölgedeki konsey üyeleri) ve "senato delegeleri" (senatörlerin seçiminden bir ay önce bölgelerdeki yerel konseyler tarafından seçilen) tarafından seçiliyordu. Bu nedenle bütünüyle muhafazakar bir yasama organı yerleşik düzenin esası ve özüydü, bu da yerel eşrafın kendi seç menlerinin nasıl oy kullandığını doğrudan denetlemelerini mümkün kılan bir seçim sisteminin yürürlükten kaldırılmasına karşı en güçlü direncin niçin burada gösterildiğini açıklıyor.

Üçüncü Cumhuriyetin sonuna kadar (1936'da "Halk Cephesi"nin seçim başarısıyla bir ara verilmiş olmasına rağmen) Fransız seçimleriyle ilgili en çarpıcı şey çoğunlukların istikrarsız sayılardan muazzam rakamlara kadar değişen büyüklüğü ve bunların çoğunlukla cumhuriyetçi veya radikal olarak adlandırılan gruplardan oluşmasıydı. Söz konusu gruplara bir göz atmak bunun nedenini açıklamamıza yardımcı olacaktır.

Esas olarak muhtelif eğilimlerden monarşistlerin oluşturduğu sağcı partiler, kısmen kralcılar, Orleancılar ve Bonapartçılar arasındaki sürekli bölünmelerin sonunda güçlerini kaybettikleri Mac-Mohan'ın ilk başkanlık yıllarına (1876) kadar çoğunluğu oluşturmuştu. Kısa süre içinde parlamentoda marjinal bir azınlık haline geldiler. Bunun üzerine monarşistler dini konulara ve "radikal" hükümetlerin, Combes bakanlığı döneminde *seperation*'a öncülük eden din karşıtı politikalarına muhalefete odaklandılar. Bu tür Fransız tarzı *Kulturkampf* mücadelesi vermek için "*Action Liberale Populaire*" adlı bir grup kurulmuştu ve grup özellikle Vendee ve Brittany'de güçlüydü.

Monarşist tehdit geri çekilir çekilmez cumhuriyetçiler ılımlılar (Gambetta'nın "oportünist"leri) ve "radikaller" olarak bölündüler. Siyasi yelpazenin bu ucunda yeni bölünmelerin olması çeşitli isimler altında grupların üremesine yol açtı — Meline önderliğindeki "ilericiler", "solcu cumhuriyetçiler", "demokratik cumhuriyetçiler", vb. Aslında bunların tümü merkez sağdaydı ve keskin bir biçimde muhafazakar ekonomik ve sosyal politikaları savunuyorlardı.

Merkez sol olarak tanımlanabilecek egemen grup radikallerdi. ... Radikallerin, 1793'teki ataları gibi iki yönden birini seçmesi gerekiyordu. Laiklikleri somut sorunlara yanıt vermiyor ve çatışmaların yenilenmesine neden oluyordu; demokratik inançları onları ılımlı anti-tekelcilik biçimlerine yönlendiriyor ve kendilerini sanayi devlerine karşı orta ve küçük ölçekli mülk sahiplerinin savunucusu ilan ediyorlardı.

Terörle anılan, beklendiği gibi Vichy'de ortaya çıkan, "öteki Fransa'nın" sövdüğü askeri ayaklanmayı örgütleyen Danton değil, 16 Pluviöse kararını veren, radikal, köleliğin kaldırılmasını isteyen Danton'du ve en önemlisi, doğru veya yanlış bir biçimde ülkede bir sınıf savaşını başlattığı düşünülen Robespiyer'di. Robespiyer'in muhtemelen Eylül 1793'e uzanan yorumunu ilk kez yayınlayan *Jaures* oldu: "*Zenginlerin çıkarları ne zaman halkın çıkarlarıyla aynı olacak? Asla.*"

Vichy Üçüncü Cumhuriyeti mezara gömdüğünde, "öteki Fransa" uzun süre yüzyıldan fazla süren bu mücadeleyi kazanmış gibi göründü.

11

Genel Oy Hakkının İkinci Fiyaskosu

Ağırılık kazanmaya başlayan taktikleri zamansız bulunan ve demokrasiye giden "devrimci" yolun hala uygulanabilir tek yol olduğu görülen bir başka dev Avrupa ülkesi vardı: Çarlık Rusya'sı, Serflerin "özgürleştirildiği" 1861 yılının üzerinden fazla zaman geçmemiş ve otokrasi özellikle II. Alexander'ın 1881'de öldürülmesinden sonra bu muazzam ülkeyi baskı altında tutmayı sürdürmüştü. Anayasal reformlar yapılmış ama bunlar egemen sınıfın engellemeleri nedeniyle etkisiz kalmıştı. Her koşulda 1863'te Polonya eyaletlerinde çıkan ve Prusyalıların yardımıyla vahşice bastırılan isyan iki yıl önce (ipotek ödemeleri karşılığında kendilerine vaat edilen arazileri asla alamayan) serflerin özgürleştirilmesiyle yaratılan reform atmosferini ortadan kaldırmıştı. III. Alexander döneminde (1881-94) gericilik, nihilist (1887'de idam edilenler arasında Lenin'in ağabeyi de vardı) terörizmin artışıyla birlikte daha da şiddetlenmişti. Güçlü gizli polis (Okhrana) aracılığıyla hareket eden bu gerici dalganın en kararlı ve etkili lideri Ortodoks kilisesi Kutsal Meclisi'nin başkanı ve çarın özel öğretmeni olan Pobedonostev'di. Bu dalganın amacı Polonya, Baltık ve Finlandiya bölgelerinin zorla Ruslaştırılmasının yanı sıra yalnızca siyasi değil, "dini" bir lider de olan çara itaat edilmesini sağlamak üzere Ortodoks inancının dayatılmasıydı.

Berlin Üniversitesi'nde Alman milliyetçisi bir tarihçi olan Erich Branderburg Birinci Dünya Savaşı sona erdiğinde askeri diktatörlü savunan çevrelere çok yakındı. Pflugk-Harttung *Universal History*'nin [Evrensel Tarih] *On the Russian World Empire* [Rusya'nın Dünya İmparatorluğu Üzerine] başlıklı bölümüne ırkçılık kokan şu karşılaştırmayla başlıyor: "*Muhtemelen hiçbir iki devlet Avrupa halkları açısından birbirinden İngiltere ve Rusya kadar farklı değildir. Birincisinde mümkün olan en geniş ifade özgürlüğü ve birey bilinci mevcuttur; ikincisinde çarın uzun süredir*

egemen, rahip ve baba olduğu, yukarıdan yönetilen, ot gibi, ilgisiz bir kalabalık vardır. Burada, "sefil ve eğitimsiz köylü nüfusun" tersine, "zengin ve ilkesiz asiller tüm siyasi nüfuzu ellerinde tutmaktadır." Karşıtlık "uyanık, müreffeh bir orta sınıf"ın bulunmaması nedeniyle daha da ağırlaşmaktadır. Bu tablo —yarı merhametli, yarı küçümseyici— Rusya'nın Avrupa'nın geri kalanına yabancı olduğunu ima etmektedir. Branderburg biraz da ha sonra şöyle yazmaktadır: "Sınır bölgelerini hariç tutarsak, Alman ırkına çok yakın olanlar dışında [Rusya'da] medeniyet yoktur."

Aslında Rusya'nın Avrupa'dan ayrı bir dünya olduğu şeklindeki bu görüş (on dokuzuncu yüzyılın sonu) Pan-Slavist hareketin tutumunu, ama aynı zamanda Rus sosyal demokratları arasında giderek güçlenen bir fikri de yansıtıyor: Rusya'nın durumu özeldi ve bu yüzden çağdaş Avrupa sosyalizminden farklı bir yol izlemeliydiler. Tabii ki benzerlik burada sona eriyor, ama her şeye rağmen önemli.

Tablonun ilk bakışta görüldüğü kadar basit olmadığı açıktı. Öncelikle Rusya yeni yüzyılın başında, Japonya savaşına (1904) ve 1905 Devrimi'ne uzanan yıllar boyunca ekonomik açıdan zenginleşiyor ve siyasi açıdan daha karmaşık bir hal alıyordu. Brandenburg ve Engels gibi diğer Batılı gözlemcilerin düşündüğünden daha karmaşık olan şey ise bizzat bu "geri kalmış" imparatorluğun toplumsal dokusuydu. Köylü komünü (obshina) "demokrasi"nin özel bir şekli ya da en azından demokrasinin önemli bir habercisi ve muhtemelen gelişiminin farklı bir biçimiydi. Rus halk hareketi bunun önemine vurgu yaptı. Rusya'nın Batı'dakiyle aynı yolu izlemeye ya da izlemeye zorlanmasına gerek olmadığına inandı.

Çarın gizli polislerinin her zaman her yeri denetlediği Rusya'da Lenin yalnızca "profesyonel devrimciler" den —titizlikle seçilmiş, kendisini kanıtlamış ve en önemlisi parti için tam zamanlı çalışacak kişiler— oluşan bir parti tahayyül edebilirdi. Troçki'nin yanıtı kitabı bir söylevdi: "Jakobenizm toplum-üstü bir devrimci kategori değil, tarihin ürünüydü. Jakobenizm kendi kurtuluşunun doruğundaki burjuva toplumundaki devrimci enerjinin gerginliğinin zirvesiydi... Jakobenler ütopyacıydı... Jakobenler saf idealistlerdi" vb.

Lenin'in yanıtı yakıcı ve netti:

Partinin bir komplocular örgütü olmadığını iddia eden Yoldaş Troçki Ne Yapmalı? adlı yazımdaki temel fikri anlamamış. Çoğu kişi bu itirazda bulundu. Partinin sınıfın muazzam kitlesinin tek öncüsü ve rehberi olması gerektiğini unuttu... Troçki burada çok sayıda insanın kitlesel olarak tutuklanması sonucunda eğer tüm işçiler partili olmadıklarını söylerse, bu bizi tuhaf bir duruma sokar, dedi. Bunun tam tersi doğru: Bizi tuhaf bir duruma sokan Troçki'nin iddiasıdır. Biraz deneyime sahip her devrimciyi sevindirmesi gereken şeylere üzülüyor. Eğer tutuklanan binlerce insan partili olmadıklarını söylerse bu yalnızca bizim ne kadar iyi örgütlendiğimizi gösterir!

Bir süre sonra "görev" şöyle tarif edildi: "Görevimiz oldukça sınırlı bir grup lideri gizli bir örgüt içinde bir araya getirmek," ve "muazzam insan yığınlarını hareketin içine sokmaktır." E. H. Carr anlaşmazlığı şöyle özetliyor: "Taraflardan biri kendisini 'işçilerin örgütü' olarak görürken, diğeri 'devrimcilerin örgütü' olarak görüyordu." Kanıt birkaç ay sonra 1905 Devrimiyle elde edildi. Lenin ve birçoğuna göre bu, "kendiliğinden" gelişen bir devrimin yenilgiye mahkum olduğunun teyidiydi.

Devrim 22 Ocak 1905'te "Kanlı Pazar"la başladı. Papaz Gapon —iki yıl sonra maskesi düşürülerek bir ajan provokatör olduğu ortaya çıkarılıp bir grup devrimci tarafından öldürülen kuşkulu bir kişilik ve Okhrana Üyesi— öncülüğündeki göstericiler çarın ikamet ettiği Kışık Saray'ın önünde toplandılar. Gapon'a polis eşlik ediyordu. Verilen dilekçe geleneksel yanlısımları devrimci patlamalarla, çara yakarışlarla ve gerçekleştirildiği takdirde otokratik hükümetin sonu anlamına gelecek demokratik talepleri bir araya getiren bir talepler toplamıydı. Talepler özellikle kurucu meclis, siyasi özgürlük, sekiz saatlik işgünü ve af konusundaydı. Bolşevik gruplar mümkün olan yerlerde fabrika işçileriyle birlikte (burada temsil edilen en büyük tesisler devrimin merkezi olan St. Petersburg'daki Putilov fabrikalarıydı) Gapon'un taktiğinin çilgınlığını açıklamaya çalışıyorlardı. Gizlice bir itiraz kampanyası başlattılar: "Özgürlük, bir papaz tarafından sunulsa bile yalnızca bir dilekçeyle kazanılamaz." Göstericileri askeri birlikler karşıladı. 1000'in üzerinde gösterici o noktada makineli tüfeklerle vuruldu. Son dönemde bazılarınınca nazik biri gibi tanımlanmaya çalışılan (ve o günkü Ortodoks kilisesince kutsandığı anlaşılan) Çar II. Nicholas 10 Ağustos 1792'nin (hükümdarların yüreğine korku salan bir tarih) tekrar yaşanmasını istemiyordu ve göstericilere ölümcül bir karşılama hazırlamıştı. Öldürülenlerin çoğu Çar'ın ikon ve portrelerini taşıyordu. Lenin *Rus Devriminin Başlangıcı*'nda şunları yazmıştı: "İşçi sınıfı iç savaştan büyük bir ders aldı. Proletaryanın eğitimi, tek düze, teslimiyetçi bir biçimde geçirdiği aylar veya yıllar içinde kaydedebileceğinden çok daha fazla ilerlemeyi bir gün içinde kaydetti."

Ancak isyan burada durmadı. Ertesi gün işçi grupları dükkanlara ve silah depolarına saldırdı ve polislerin silahlarına el koydu. Vasilievsky adasında barikatlar kuruldu. Ülkenin her yerinde grevler patlak verdi ve bunu polis ve orduyla girişilen kanlı çatışmalar izledi. Grevler yıl boyunca devam etti: Acımasızca bastırılmış olmasına rağmen 1905 Devrimi Avrupa tarihindeki en uzun ayaklanmalardan biriydi. Bu arada ülkeye giderek daha fazla zarar veren Japonya savaşı ABD başkanı Theodore Roosevelt'in çatışmaları sona erdiren Portsmouth Antlaşması'na aracılık etmesine kadar devam etti. Bu en sonunda çarın bir parlamentonun kurulmasına dayalı reformları başlatmasını sağladı. 6 Ağustos 1905'te Duma kuruldu. Seçim yasası işçileri bakanı tarafından hazırlandı ve meclisteki koltukların çoğunluğu toprak sahipleriyle zengin sınıflara ayrıldı. Küçük burjuvazi ve emekçi sınıflara yeterince zengin olmadıkları için oy hakkı verilmemişti ve tarım işçileri de toprakları olmadığı için oy kullanamayacaktı.

Bu seçim sahtekarlığı yeni bir grev dalgasına yol açtı. Saray 17 Ekim'de (Jülyen takvimine göre 30 Ekim) bu dalgayı yatıştırmak için yasama yetkisi olan bir Duma ile bir dizi siyasi özgürlük içeren, fakat sekiz saatlik işgününü kabul etmeyen bir manifesto yayınladı. Bu, her şeye rağmen, mücadele içindeki en önemli grup olan, Troçki'nin aktif bir rol oynadığı St. Petersburg Sovyetinin başarısıydı. 17 Ekim manifestosunun amacı açıktı: Liberal burjuva unsurları — gerçekten de “KD” veya “kadetler” olarak bilinen “anayasal demokrat” partiyi kurarak buna hemen yanıt veren unsurlar— huzursuzluğu devam eden işçi sınıfından ayırmak. Devam eden sosyal çalkantının sonuçlarından biri genel oy hakkı ilkesinin tanınmasına dayalı Aralık 1905 seçim yarasının yürürlüğe sokulması oldu. Bu arada uluslararası büyük finans kurumlarının gönlünü almak için maliye bakanı Kont Witte, o güne kadar var olmayan bir unvan olan bakanlar kurulu başkanı sıfatıyla hükümetin başına getirildi.

Seçim cephesindeki bu gelişme aslında perde arkasındaki şiddet ve sağcı paramiliter terörist gruplar aracılığıyla sürdürülen genci tepkilerle dengelendi. Bu gruplardan en tanınmış olanı, tek tek militanları (Bauman, Afanasyev ve diğerleri) katletmenin yanı sıra toplu katliamlar düzenlemesine göz yumulan “Kara Yüzler” yani “Rus Halk Birliği”ydi. St. Petersburg Sovyetine liderlik eden Troçki 1906'da tutuklandı, ama Avusturya'ya kaçmayı başardı. Sosyal demokratlara yönelik zulüm devam ettiği sırada seçim yarası İkinci Duma (Mart-Haziran 1907) gibi erken bir dönemde daha kısıtlı bir hale getirilmek üzere değiştirilmişti.

1905 Devrimi demokrasi tarihinde önemli bir yere sahiptir, çünkü Duma ile Sovyet'in — sonuçları gayet iyi bilinen açıkça oransız bir biçimde olmasına rağmen — karşı karşıya gelişine tanıklık etmiştir. Böylece demokrasinin bir başka unsuru şekillenmiştir: Çatışma dönemlerinde yerel yönetimin kontrolünü dahi ele geçirebilmiş grevci işçiler konseyi. Özellikle Rus öncüleri arasında muhtelif temel örgütlenme birimleri vardır.

Devrimden çıkan bir diğer ders, onun “kötü bir yönetim için en kötü dönemin reform yapmaya başladığı dönem olduğu”nu bir kez daha göstermiş olmasıdır. Hükümet reform niyetini açıklayıp kısmen uygulamaya soktukten sonra siyasi baskıyı da buna paralel olarak artırmıştır. “Bu kendi lehine yurtsever gösterileri teşvik etmiş ve aynı zamanda muhalif gösteriler zorla dağıtılmıştır. Barışçı göstericilerin üzerine ateş açıldığı halde, diğerlerinin zemstvo bürolarını yakmalarına izin verilmiştir. Toplu katliam düzenleyenlerin serbestçe hareket etmesine izin verildiği halde, kendilerini onlara korumaya çalışanlar kurşunlanmıştır.” Troçki “reformların başlama” tablosunu böyle tasvir etmektedir.

Tarihçilerin göz ardı edemeyeceği bir üçüncü özellik devrimin bir “genel grev” tarafından harekete geçirildiğidir — Lenin'in 1905 Devrimi Üzerine Söylev'indeki teşhisi de böyledir: “Rus devriminin özelliği, toplumsal içeriği bakımından bir burjuva demokratik devrim olmasına rağmen mücadele yöntemleri açısından bir proleter devrim olmasıdır.” Bu anormallik birçok içerime sahiptir. Lenin 1906'da gericilerin tabiriyle “çılgınlık” yılından bir başka ders daha çıkardı: “Aralıkta Moskova'da yaşananlar bağımsız ve ağır basan bir mücadele biçimi olarak genel grevin modası geçmiş bir araç olduğunu göstermiştir. Hareket bu dar sınırlardan doğal bir güç olarak gelişmekte ve daha üst bir biçim yaratmaktadır: Ayaklanma.” Bundan, “gelecek sefer” silahlanmanın zorunlu olacağı sonucunu çıkarmaktadır.

Bu arada Stolypin (1906-11) Witte'nin yerine geçti. Askeri birliklerin Uzakdoğu'dan dönmesiyle Stolypin medeni yarasının yürürlüğe girdiği ortamda duruşmalar gerçekleştirebildi. 1.000'in üzerinde insan ölüm cezasına çarptırıldı. İkinci Duma ile onun reformist girişimlerini engelledi ve Kasım 1907'den 1912'ye kadar süren Üçüncü Duma için oy hakkının sınırlandırıldığı bir seçim yaptırdı. Zengin köylüleri (kulaklar) köy komünlerinden (mir) uzaklaştıran ve “cemaat” geleneğinin tam tersine kayda değer özel mülk hakkı tanıyarak hükümet ile bağlarını güçlendiren bir tarım yarasını yürürlüğe koydu.

Stolypin 1911 'de öldürüldü, ama geriye yaptığı parlamenter reform veya karşı reformlardan daha önemli bir toplumsal miras bıraktı. Bu, 1916'da sayılan 2.480.000'i bulan muazzam bir zengin köylü sınıfının oluşumuydu. Fritz Epstein'in gözlemlediği gibi bu, Sovyet dönemindeki bir başka iç savaşta kanlı sonuçları görülecek olan köylü sınıfı gelişmelerinin kalıcı olarak şiddetlenmesine neden olmuştu.

Bu arada gelecek giderek daha bulanık görünüyordu —Lenin bile 1906'da Rusya'da Batı'ya sosyalizmi getirecek itici güç olarak “demokratik” bir devrimden başka senaryo göremiyordu— fakat 1914'te Avrupa'da savaşın birden patlak vermesi tüm tahmin ve “programları” silip süpürdü. Savaş kısa süre sonra Enternasyonal'in dağılmasına neden oldu. Rusya'nın “marjinal” sosyal demokratlarına merkezde şimdiye kadar mahrum oldukları sahneye çıkma fırsatı vermenin yanı sıra kendilerini pratikte sinama şansı da sundu: Şubat 1917'de Çarlık yıkılacaktı.

Rusya'da Ekimdeki yeni devrim Rusya'nın sınırlarını aşan bir süreci başlattı ve Avrupa'daki, öncelikle de Almanya'daki işçi yığınlarına seslenmeye çalıştı. Bu göz ardı edilemeyecek kadar güçlü bir çağrıydı. Savaş dönemindeki yoksulluk ve açlık sonu gelmez katliamların ortasında kitleleri giderek bu tür mahrumiyetlerin nedenlerini sorgulamaya ve “Rusya'daki gibi yapmanın” mümkün olup olmadığını düşünmeye sevk etti. ... Almanya'da Ocak 1918'de savaş gereçleri fabrikalarında grevlerle başlayan açık uyarıları —bu savaşın doruğunda olan ülkede daha önce benzeri görülmemiş bir eylem— sokaktaki şiddet eylemleri izledi.

Devrim yakın olmasa bile bunlar devrimin sinyalleriydi. Birkaç ay sonra Kiel'deki denizcilerin isyanı 1905'te Rusya'da gerçekleşen Potemkin ayaklanmasının tekrarı gibiydi. Ancak bunlar siyasi yelpazenin diğer yanından oldukça farklı sinyallerdi. "Arkadan vurma söylencesi"nin şekillenmeye başladığı dönemdi: Sağ, savaş karşıtı olmayı suç olarak niteliyordu. Bu yaklaşım Weimar Cumhuriyetini baltalayacak sağcı kitle partilerinin ilk "örneği" olan Anayurt Partisi'nin kuruluşunda kendisini gösterdi.

İlk kitlesel "faşizan" siyasi gruplar savaş devam ettiği sırada o çok önemli ülkede, Almanya'da boy göstermeye başladı; bunlar toplumun "bilimsel sosyalizm" in hiç tasavvur etmediği kadar karmaşık ve tepkisel olduğuna ilişkin belirtilerdi. Durum "harici" bir faktörün Avrupa'da kendisini göstermesiyle de karmaşıklıyordu: Amerika'nın devreye girmesi yalnızca müttefiklerin zaferine yol açmakla kalmamış, devrimden kaçınmak için yeni bir istikrar sürecinde başlıca faktör de olmuştu. Amerika savaşa yalnızca zinde silahlı kuvvetleriyle değil, Wilson'un "On Dört Madde"siyle girdi: Bu, dünyayı (öncelikle Avrupa'yı) yeniden düzenlemeyi ve gelecekteki Milletler Cemiyeti'nin çekirdeğini oluşturmayı hedefleyen bir plandı, fakat her şeyden önce Lenin'in ve Troçki'nin halka yaptığı acil barış çağrısına doğrudan bir karşılıktı. Amerika Prens Max başkanlığındaki son "savaş kabinesi"nin bileşimini dahi etkileyerek ve kayzerin tahttan çekilmesinin koşullarını yaratarak Almanya'nın savaştan çekilmesine rehberlik etti. Doğan boşluk yalnızca "çoğunluk" ve Bolşevik karşıtı sosyalistler tarafından doldurulabilirdi. Bunların iktidara "sancısız" bir biçimde gelişleri —o tarihte Berlin'de patlak vermiş olan— devrimi, iktidar olma fırsatını engelledi. Hükümet zaten vardı: Katolik merkezin yanı sıra "Scheidemann'ın adamlarından" oluşuyordu. Ne Engels ne de Lenin bunu öngörebilmişti, hatta Lenin olanların çığır açan önemini de başlangıçta muhtemelen anlamamıştı. Lenin'in 1915 baharında, savaş yeni başladığı sırada yazdığı emperyalizm konulu yazıda ABD muhtelif emperyalist güçlerden yalnızca biriydi. Lenin ABD'nin Rus devrimiyle birlikte, devrimin etkisini yok etmek ve olası sıçramaları engellemek amacıyla "alelacele" Avrupa'ya "dalacağını" tasavvur edemezdi. Dört yıldır birbirlerini boğazlayan çeşitli Avrupa imparatorluklarının hep birlikte yıkılmaları karşısında güçlü bir karşı ağırlığın zarar görmemiş kaynaklarına ve yine zarar görmemiş dünya ekonomik imparatorluğuna dayanan Amerika'nın "kurtarıcı" görevini üstlenme kararı biçiminde ortaya çıkacağını öngöremezdi. Bu durum 1920'lerin başlarında Dawes Planı (1923) Almanya'yı kurtarıp "Stresemann dönemi"ni açtığına görülmeye başlamıştı.

Savaşla kendisini imha eden dünyadan bütünüyle farklı bir dünya şekilleniyordu. "Bilimsel" öngörüler bu nedenle çöküyordu.

Amerikan müdahaleciliği siyasi düzeyde de üzerinde düşünülmesi gereken bir konuydu. ABD daha savaş sona ermeden Almanya'ya "demokrasi getirmişti" (bugünkü gibi) — ya da daha doğrusu Reich çökerken bile bir parlamenter rejim oluşturulmasına yardımcı olmuştu. Bu da çok önemli bir gelişmeydi, çünkü Avrupa bu yüzden yalnızca Avrupa olmaktan çıkmış ve siyasi olarak da daha geniş olan "Batı"nın bir parçası haline gelmişti.

Tedrici gelişmeyle (yani, mevcut siyasi ve kurumsal oluşumun kabulü) geçen on yıllar bir anda silinemezdi: Meyvelerini vermişlerdi. Rosenberg Alman Cumhuriyetinin Doğuşu adlı kitabının son bölümünde Almanya'nın Kiel'de demirli güçlü savaş donanmasındaki isyancı denizciler tarafından Kasım 1918 başlarında yayınlanan "on üç talep"i açıklayıp yorumluyor. Bunlardan en "aşırı" olanı Thüringen ve Helgoland savaş gemilerinin mürettebatının serbest bırakılmasıydı — yaklaşık 600 kişi saldırı emrini yerine getirmeyi reddettikleri için 30 Ekim'de tutuklanmıştı. Bir diğer talep geçen yıl tutuklanan kişilere ceza verilmemesiydi.

Durum çok mantıklı görünmüyordu:

1.000.000 denizci isyan etmişti. Tüm silahlar onların elindeydi. Subayların hayatı onların insafına kalmıştı. Alman İmparatorluğu bu eylemler nedeniyle dağılıyordu. Ve aynı devrimciler subaylarına "Efendim" demek yerine "siz" demek sorunuyla ilgileniyorlardı... Kasım 1918'in başında denizciler ne cumhuriyeti ne hükümeti düşürmeyi ne de sosyalizmi kurmayı düşünüyorlardı. İstedikleri şey Alman milliyetçilerinin yıkıcı etkisine karşı barışı savunmak ve Prusya disiplinini kendilerine yeniden insanca saygı gösterilmesini sağlayacak şekilde düzeltmekti.

Bütün bunlara rağmen durum devrimci bir duruma devam etti. Ordudaki grev Hamburg'a sıçradı ve birkaç gün içinde Bavyera'ya ulaştı. Bavyeralı köylü-askerler —Bavyera USPD örgütünün lideri ve daha sonra sağcı bir kiralık katil tarafından katledilen Kurt Eisner'in güçlü etkisi altındaydılar— 7 Kasım'da Bavyera Cumhuriyeti'ni ilan ettiler ve Scheidemann'ın hükümette güçlü olmasına rağmen monarşinin kurumsal çerçevesine sadık kaldığı Berlin'deki durumu değiştirdiler. Ancak devrim Berlin'e ulaşıp, kayzer Hollanda'ya kaçtıktan sonra, o sırada hükümetin lideri olan Scheidemann Cumhuriyeti ilan etti.

Ocak 1919'daki aceleyle gelmiş ve başarısız olmuş Spartakist ayaklanmanın siyasi olayları ne ölçüde etkilediğine ilişkin çok fazla spekülasyon yapılmıştı. Ortodoks sosyal demokrasi tüm enerjisini Noske'yi savunmaya hasretmiş, onu Liebknecht ve Luxemburg'un ölümlerinin sorumluluğundan aklamaya çalışmıştı. Sorun *Freikorps*'a bağlı katillerin ardında kimin bulunduğu olmadığından bu uğraş boşunaydı; asıl sorun yeni doğan Alman "demokrasisi"nin yasal anlayış dışındaki intikamcılıklarını açıkça dışı vuran paramiliter gruplara, solcu militanlara şiddet uygulamalarına göz yumarak tolerans göstermiş olmasıydı. Bunların Nazi hareketinin doğmasına katkıda buldukları da gayet iyi

bilinmektedir. Ancak Noske bu eylemiyle sağın minnetini kazanmıştı; ordu ve donanmadan sorumlu bakan olarak yapması gereken şey Freikorps'u yasaklamak ve onları *Vorwärts* bürolarına düzenlediği sırada uyguladığı şiddetten daha büyük bir şiddet uygulayarak yok etmektir. Sağın gösterdiği bu minnetin utanç verici olduğu ortaya çıktı: Kasım 1933'te Nazi partisi seçimleri kazandığında Noske Hannover eyaletinin "Oberpräsident"iydi ve kendisinden görevde kalmasını (boşuna) isteyen Hitler'in iki numaralı adamı Hermann Goering'di.

Seçim aritmetiği soyut, resmi bir oyun gibi görünebilir. Bu arada Weimar Cumhuriyeti'ninkinden daha az güvenilir olan dengeyi bozabilecek krizler patlak vermek üzereydi. Bunlar, Fransızların ceza kabilinden Ruhr'u işgal etmesiyle (sağcı partilere verilen, komünistlerin de umutsuzca yararlanmaya çalıştığı bir armağan) doruğuna ulaşan şövenist çığırından, Dawes ve Young planlarıyla giderilmeye çalışılan —çünkü Versay Antlaşması'nı tanımayan ABD yüzyılın en kötü ekonomik krizinin cumhuriyeti sola savurduğunu görmeye tahammül edemiyordu ve henüz bu krizden yararlanmaya hazırlanan Naziler ortada yoktu— ve bunalımcı "tazminatlar" ile betelerleşen ekonomik krize ve Hitler'in Münih ayaklanmasına kadar uzanıyordu. Buna rağmen seçim aritmetiği sekiz Reichstag seçimine tanıklık eden çalkantılı parlamenter hükümet dönemiyle ilgili önemli bir gösterge olmayı sürdürmektedir. Bize solun genel oy hakkı konusunda uğradığı hayal kırıklığı ve nasyonal sosyalist partinin Mayıs 1928'de yüzde 2 olan oy oranını Mart 1933'te yüzde 44'e çıkardığı "karşı konulabilir yükselişi" konusunda fikir vermektedir. Tabii ki hem yasadışı şiddet hem de devlet şiddetiyle desteklendikleri halde Naziler bile mutlak çoğunluğa ulaşamadılar. Ancak von Papen'in entrikaları ve Hindenburg'un (1925'ten itibaren Reich başkanı) bu "müthiş" zaferden çok önce başlayan yarıyıldıklığı sayesinde Hitler şansölye olmuştu. Bu her şeye rağmen yine de etkili olduğu inkar edilemeyecek bir seçim başarısıydı. Hem Almanya hem de İtalya "imal edilen" seçim zaferlerine ilişkin önemli örnekler sunmaktadır.

Nazi Partisi Kasım 1932 seçimlerinde ciddi bir tersine dönüş yaşamış 35 koltuğuyla oylarının yaklaşık yüzde 5'ini kaybetmişti. Yüzde 33 ile görece bir çoğunluğa sahip olduğu kesindi ama parlamentodaki yalnızlığı özellikle keskin iç krizle birleştiğinde ölümcül olabilirdi. Hitler'e yakından bağlı olan merkez vekili Franz von Papen cumhuriyetin yaklaşık 90 yaşındaki başkanı Hindenburg'a yoğun baskı yaptı. Bu sayede uzun ve örtük bir krizden sonra, tüm beklentilerin tersine ve parlamento aritmetiğine rağmen Hitler 30 Ocak 1933'te şansölyeliğe atandı. Genellikle iddia edilenin tersine, Weimar Cumhuriyeti anayasasına göre cumhurbaşkanının geniş —Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra çok sayıda kral devrildiği halde tahtta kalabilen hükümdarlardan çok daha geniş— yetkileri vardı. Silahlı kuvvetlerin başında o vardı; medeni hakları (uygun gördüğü takdirde) keyfi bir biçimde azaltabiliyordu; kendi başına kanun çıkarabiliyordu; ve hükümet parlamentoya karşı sorumlu olduğu halde cumhurbaşkanı gerekli gördüğü takdirde bizzat parlamento dağıtarak hükümeti görevden alabiliyordu. Kısacası, Hitler'in Ocak 1933'ün sonunda beklenmedik bir biçimde şansölyeliğe atanması (ve hemen yeni seçimlerin yapılacağını ilan etmesi), ona 5 Mart 1933'teki büyük seçim zaferini inşa etme olanağı sundu. Bunu ağır sanayii (yalnızca Goebbels ile güçlü Quandt sanayi hanedanı arasındaki aile bağlarını ve Hugenberg'in desteğini düşünmek yeter) ile yasal ve yarı yasal askeri aygıtın yardımıyla ve devlet tarafından korunan Kahverengi Gömleklilerin sistematik şiddeti sayesinde başardı. Oyların, yüzde 44'ünü alması, cumhuriyetin bütünüyle bir Führerstaat'a dönüşmesine kadar Hitler'e merkeziler, liberaller ve şansölye yardımcısı olarak von Papen ile birlikte çalışma olanağı sağladı. On yıl süren iktidar yürüyüşü 10 yıl önceki güçsüz Münih ayaklanmasıyla başlamıştı. 6 Mart 1933'te, seçim "zaferi"nden bir gün sonra Hitler Hollanda'nın Doorn kentinde "sürgünde" olan eski imparator II. Wilhem'in tebriklerini kabul etti. Bu jest *alldeutsch* emperyalizm ile Nazizm arasındaki devamlılığı mükemmel bir biçimde sembolize ediyordu.

İtalya'da benzer bir operasyon çok daha kısa bir zaman tablosu 1. içinde gerçekleşti. Mussolini'nin 1919'da kurulan cumhuriyetçi, anarşizme benzer hareketi, "ulusal bloklar" birliğinin bir parçası olarak 30 vekil kazandığı 1921 seçimlerine kadar seçim konusunda hareketsizdi. Ancak, Ekim 1922'nin sonuna gelindiğinde Kral III. Victor Emmanuel Mussolini'ye halk partisi ile liberallerden oluşan bir koalisyon biçimini alan hükümeti kurmakla görevlendirdi. Savoy Sarayı'nın bu üyesi yaşlı Yunker'e göre kesinlikle daha mütevazı bir caniydi ve onu ikna etmek için yapılan entrikalar, baskı ve şantajlar 30 gün sürmedi. Kralların öldürülmesinden duyduğu korkuyla isterikleşen ve parlamenter bir hükümetin 1917'de patlak veren ve hala devam eden türden bir devrimci dalga (gerici yaklaşımları bu dalgayı dev boyutlar da görmesine neden oluyordu) karşısında ayakta kalabileceğine inanmayan kral, hükümeti devreden çıkarıp kendi "sessiz darbe"sini yapacak kadar ileri gitti. Azametli bir biçimde "Roma'ya yürüyüş" diye adlandırılan gösteri döneminde Luigi Facta yönetimindeki hükümetin çoğunluğu sıkıyönetim ilan etmekten yanaydı. Kral bunu reddetti ve Mussolini'yi hükümet kurmakla görevlendirmek için Quirinal Sarayı'na davet etti. Hükümet kuruldu ve Mussolini iki yıl sonra 1924 seçimlerinde abartılı bir çoğunluk sistemi, "kanun ve nizam güçleri"yle korunan squadristi'nin şiddet eylemleri ve büyük toprak sahipleri ile sanayi ve finans burjuvazisinin büyük kesimlerinden alınan mali yardımlar sayesinde ses getiren bir zafer kazandı.

İtalya'da da seçim süreçlerini izlemek ve partilerin şanslarının ilerici veya gerici seçim yasalarıyla nasıl iç içe geçtiğini görmek ilginçtir. 16 Aralık 1918 tarihli yasayla sonunda sınırsız genel oy hakkı (erkekler için) kabul edildi ve itibarını kaybeden tek üyeli seçim bölgesine dayalı çoğunluk sisteminin yerine liste seçimine dayanan nispi temsil sistemi geçti. ... 1921 seçimlerinde seçilen çoğunluksuz meclis kralın darbesinden ve Mussolini'nin başbakanlığa atanmasından sonra abartılı bir çoğunluk sistemi getiren yeni seçim yasasını kabul edecekti. Acerbo yasası olarak bilinen bu yasa çoğunluk sistemi için "Roma yürüyüşü"nden hemen sonra başlayan hummalı faşist kampanyanın sonucunda ortaya çıkmıştı. 1924 seçimlerinde faşist *listone*'un ("büyük liste") —tanınmış liberallerle doldurulmuş—

zafer kazanmasını mümkün kılan şartları oluşturdu. Kısacası her iki durumda da sonuç açık ve aynıydı. Sosyalist partiler özellikle nispi temsil sistemi sayesinde toplumdaki taraftarlarının ne kadar çok olduğunu yansıtan sonuçlar aldılar; fakat koşulların en "olumlu" olduğu dönemde bile bu partiler asla çoğunluk oluşturamadılar, çünkü — bırakın büyük işletmeleri— devlet tarafından desteklenmiyorlardı. Faşist partiler ise, azınlıkta olsaydı bile, devlet güçlerinin seçimleri kontrol altına alıp kazanabilecekleri konumlara getirilmişlerdi.

Savaşın sona ermesi İtalyan parlamentosunda monarşist vekil olarak bulunan hukukçu yazar Giuseppe Menotti de Francesco riskin "genel oy hakkının sistemin doğasında" olduğunu söyleyerek devam etmektedir, "*Hukukçular ve pozitif yasama organları bu ilkeyi sistemin içerdiği tehlikeleri azaltarak uygulayacak şekilde kısıtlamanın yollarını arama çalışmışlardır*". Hukukçu genel oy hakkının verdiği zararı azaltmanın çeşitli yolları vardır; en yaygın olanlardan biri "ABD başkanlık seçiminde veya Fransa da [3. Cumhuriyet] senato seçimlerinde kullanılan "dolaylı veya iki aşamalı" seçim sistemini benimsemektir, diyor. Bununla birlikte, de Francesco sorunu düzeltmenin en iyi yolunun oy hakkını kısıtlamak olacağını söylüyor "fakat bu genel anlayış haricinde, anayasanın gelişiminin bugünkü aşamasında uygulamaya sokulamaz". Bundan dolayı, faşistlerce benimsenen çözüm —" korporatif oy hakkı" — kuvvetle tavsiye ediliyor: Bu "oy verme hakkını sendika aidatı ödeyen yurttaşlara veren özel ve orijinal bir sınırlı oy hakkı"dır. Bu kriteri kullanarak, "seçmenlerin" faşizm tarafından yaratılan yasal çerçeve içinde belirleneceği sonucuna varıyor; doğal olarak bu seçmenler şimdi "her koşulda geçmişe göre çok daha sınırlı bir faaliyet alanına sahiptir."

Birkaç marjinal nokta akla geliyor. Ocak 1933'ün sonunda şansölyeliğe atanan Hitler seçim sistemini değiştirmede. Seçim zaferini üretti ama çoğunluğa ulaşamadı. "Tam zafer"e erişebilmek için Reichstag yangını senaryosunu uydurmak, komünist vekillerin ihracını sağlamak ve cumhurbaşkanlığı ile şansölyelik rollerini birleştirebilmek için Hindenburg'un ölümünü (1934) beklemek zorunda kaldı. Diğer yandan Mussolini ancak 30 vekilden oluşan bir grubun lideriydi; fakat kral tarafından başbakan ilan edilmiş ve Acerbo yasası sayesinde çoğunluk sistemi sahteciliğiyle kesin biçimde şişirilmiş muazzam bir seçim zaferi ve büyük bir çoğunluk kazanmıştı. Hitler etrafında bir "mutabakat" gelişmişti (1932'de üç seçmenden biri) —veya daha çok Weimar Cumhuriyeti'nin krizi içinde büyüyen zararlı bir bitki gibi kökleri güçlü bir desteğe sahipti. Mussolini üzerinde ise kendisine hükümetin dizginlerini teslim eden kraliyet darbesi sırasında herhangi bir mutabakat yoktu. Destekçilerini sonra buldu— ve kral ile Katolik kilisesinin verdiği onay (Concordat'dan çok önce) ona kesinlikle ciddi ölçüde yardımcı oldu. İzleyen iki yıl boyunca (1924-6) bir sonraki adımı attı: Bir "rejim" in inşası. Bu, Kasım 1926'da kabul edilen istisnai yasalar, komünist vekillerin tutuklanması, yakalanan liderlerin çıkarıldığı "büyük duruşma"nın dayanağı olarak komünist "komplo" nun icadı ve diğer siyasi partilerin dağıtılmasını içeriyordu. Ancak, Kasım 1926 yasalarını çıkarma noktasına ulaşmak ve bunların hemen uygulamaya sokulması daha fazla zaman ve devlet şiddetine (Matteotti'nin öldürülmesi, kralın faşizmi kendisi için kötü sonuçlar doğuracak koşullardan kurtardığı bir başka vakaydı), provokasyona ve karanlık güçlerin uyguladığı şiddete başvurmayı gerektiriyordu. Ancak o tarihe gelindiğinde İtalya'nın egemen sınıfı şerit değiştirip faşizme bağlanmıştı. Croce gibi —1930'lar boyunca ve Mussolini'nin ilk devrilişinde anti-faşizmin entelektüel sembolü olacak— biri bile Matteotti'nin öldürülmesinden bir gün sonra senatoya girdi ve Mussolini hükümetine güvenoyu verdi. Temmuz 1924'te *Giornale d'Italia*'ya verdiği bir röportajda bu hareketini "dürüst ve milliyetçi" bir davranış olarak niteledi.

O tarihte ve sonrasında çoğu kişinin sorduğu soru şuydu: Halka ne olmuştu, niçin tepki vermiyorlardı? "Halk"ın faşizmi kabullendiğini görünce en fazla hayal kırıklığına uğrayanlar "kitlelerin doğruyu düşündüğüne" inananlar oldu —bu kökü duygusal demokratik ideallerde bulunan bir yanılgıydı.

Savaş sonrası ilk seçim kurucu meclis seçimi Devrim'den üç hafta sonra veya daha açık bir bağlamda açıklarsak Bolşeviklerin komutasındaki askerler St. Petersburg'daki kraliyet saraylarına el koyduktan ve Kerensky kaçtıktan sonra, 25 Kasım 1917'de Rusya'da yapıldı.

Ardından kısa süreli bir "koalisyon hükümeti" dönemi başladı. Bu dönem Rusya'nın Brest-Litovsk Antlaşması'nın olağanüstü sert koşullarını kabul ettiği ve sol kanat sosyalist devrimcilerin bu karara kesin bir biçimde karşı çıkarak Bolşeviklerle girdiği koalisyondan ayrıldığı Mart 1918'e kadar sürdü. Ancak yaşanan bu krizden önce —Kasım 1917 Mart 1918'e kadar olan dönemde— Lenin ve komiserlerin hükümeti (sol kanat) sosyalist devrimcilerle birlikte kurulmuştu. Bu "koalisyon sırasında 'seçimlerle ilgili' iki olay yaşandı: 25 Kasım'daki kurucu meclis seçimleri ve —kısa ömürlü olmasına rağmen— 19 Ocak 1918'de meclisin açılması.

Partiler kendi seçim kampanyalarını yaptılar ve bu da seçmenler sandığa gitmeye ikna etti. Bu kesin, aksi takdirde böylesine çarpıcı bir sonuca ulaşamazdı. Bolşevikler yaklaşık 10.000.000 —oy kullananların dörtte biri— ve sosyalist devrimciler en az 22.000.000 oy aldılar. Kendi çoğunluklarını oluşturdular. Menşevikler (yani sosyal demokrat "azınlık") yalnızca 700.000 oy alabildi ve kalan partiler yaklaşık 5.000.000 oyu aralarında bölüştüler.

Arthur Rosenberg Bolşevikleri kesinlikle hayal kırıklığına uğratan, ama sosyalist devrimci parti açısından iki anlamlı olan bu sonuçla ilgili ilginç bir yorum sunuyor. "*Sosyalist devrimcilere oy veren büyük işçi kitleleri oylarını Kerensky için değil, toprak sahiplerinin mülksüzleştirilmesi için kullandılar. Ancak sosyalist devrimci listelerin başında*

neredeyse her yerde koltuklarını bu şekilde elde eden Kerensky destekçileri vardı." Sonuç olarak Bolşevikler ve sosyalist devrimciler yeni hükümeti tanımayı reddettiği için yeni meclisi tanımamaya karar verdiler. Geri dönülmez biçimde ayrıldıkları diğer parti hizbinin lehine kendilerini cezalandıran sonuçlara ilk itiraz edenler sosyalist devrimcilerdi.

Bu nedenle kurucu meclis çok kısa ömürlü oldu; doğuşunda bile ülkenin siyasi yapısını yansıtmadığını söylemek yanlış olmaz.

Aslında o noktada Komiserler hükümeti ve öncelikle Lenin 1905'te yeni bir demokratik yapı gibi görünen şeyi tercih ediyordu; bu parlamenter değil "konseysel" bir demokrasiydi —bir sovyet cumhuriyeti—. ... Troçki ile görüş alışverişinde bulunan Rosa Luxemburg meclisin dağıtılmasını sert bir biçimde eleştirdi. Kurucu Meclis dağıtıldığında hala hükümette olan sosyalist devrimcilerin kararı kabul etmesinin önemli sonuçlar doğurduğunu göz ardı etmememiz gerekir. Aradan yalnızca iki ay gibi bir süre geçtikten sonra, Almanya ile cezalandırıcı bir barış antlaşması imzalandığında Bolşeviklerle tamamen ters düşerek koalisyon hükümetinden ayrıldılar ve ilişkiler onarılmaz bir biçimde koptu.

Ancak bu noktada bu muazzam ülkede herhangi bir parlamento oturumundan çok daha dehşet verici bir şeyler oldu. Rusya tarafından imzalanan ayrı barış antlaşması itilaf kuvvetlerinin Rusya'nın yeni hükümetini bir düşman gibi görmesine yol açtı ve şiddetli bir iç savaş sürdürmekte olan çar yanlısı ve "beyaz" kuvvetleri desteklemek için yeni cumhuriyetin sınırlarına açıkça müdahale ettiler. Rusya'daki iç çatışma dış unsurların gelişyle vahimleşiyordu. Artık bir "Avrupa iç savaşı" haline gelmeye başlıyordu.

12 "Avrupa İç Savaşı"

Yirminci yüzyıl Avrupa'sının iki önemli figürü olan, sırasıyla 1874 ve 1890 yıllarında doğan Churchill ve De Gaulle'ün Rusya ile İttifak Güçleri arasında yapılan Brest-Litovsk Antlaşması'nın kınanmasının (18 Mart 1918'deki Londra konferansında) ardından itilaf kuvvetlerinin Rusya cumhuriyetine yönelik saldırılarında önemli bir rol oynadıkları pek bilinmemektedir. Saldırıya katılımları semboliktir. Londra konferansının kararı zaten bir müdahale eylemiydi. Rusya devrimci darbe sonucunda bir rejim değişikliği yaşamıştı. Yeni hükümet ülkenin dört köşesinde, kuzeyin en uzak noktalarından, doğudaki en uzak noktalara, Polonya sınırından Baltık'a kadar her yerde isyancı "beyaz" birliklerin silahlı mücadelesinden —büyük bir zorlukla, sonu belli olmayan bir iç savaş pahasına— uzak duruyordu. Yeni hükümetin —eski hükümetinin askeri antlaşmalarına "ihane" olarak değerlendirilen— barış yapma kararının reddi uluslararası hukuk açısından Badoglio hükümetinin 8 Eylül 1943'te kendi başına imzaladığı ateşkes sonrasında Nazi hükümetinin İtalya'yı işgal etme kararından bile daha önemli görülüyordu. Bu Rusya'da süren iç savaşa doğrudan müdahale demektir. Ne de olsa 1871'de Prusyalılar Paris yakınlarında kamp kurmuş ve "durup" Thiers hükümeti ile Komün arasında Mart ve Mayıs arasında yaşanan iç savaşı "seyretmişlerdi". Ancak 1918'e geldiğinde zaman değişmiş, "alışkanlıkların" aleyhine işlemişti: Yıllardır süren savaş (papanın kibirli ama yetersiz tanımıyla "anlamsız katliam") artık hükümetlerin canice davranışlarını artırmıştı. Savaş yüzyılın getireceği, "demokrasi"nin bertaraf edilmesinden soykırıma kadar her şeyin temeliydi.

Lloyd George kabinesinde savaş bakanı olan Churchill (kabineye Muhafazakar değil bir "Liberal" olarak girmişti) "beyaz" General Kolchak'ın birliklerini desteklemek için 1918 yazında Arkhangelsk ve Murmansk'ı işgal etti. İngiliz seferini organize etti. Bahanesi, bunun Almanya'ya karşı doğuda bir cephenin yeniden açılmasına yönelik olduğuydu. Doğal olarak, Almanlara karşı tek bir kurşun bile atılmadı, kurşunlar yalnızca "kızıl" orduya saklandı. İngiliz seferinin gerçek niyetini, 1919 yazında geri çekilme kararı verilmiş olmasına rağmen birliklerin hala orada olması kanıtlıyordu (çatışmanın sona ermesinden dokuz ay sonra!). Aslında Churchill organizasyon konusundaki müthiş hayal gücüyle Rusya'yı Batılı güçlerin güvendiği bir hükümete bağlı federal bir devlete dönüştürmek üzere itilaf devletlerinin aracılık edeceği bir plan ortaya koymuştu. Sonunda bu plan 1991-92'de Yeltsin hükümetiyle gerçekleştirildi.

Aslında Birinci Dünya Savaşı kendi başına ilk "Avrupa iç savaşı" eylemiydi — devrimin Rusya'da patlak vermesi ve dünya pazarlarını ele geçirmeyi hedefleyen insanlık dışı, emperyalist çatışmanın kurbanları olan sınıflar tarafından savaş içinde sürdürülen bir savaş olduğundan kesinlikle umulmayan, beklenmedik bir başarı kazandığı doğru olmasına rağmen. Bu iki devrim, Rus ve Alman devrimleri (1917/18) emperyalist burjuvazinin giriştiği katliamın sonucuydu. ... Eğer —sürgünde dağınık halde kavgacı, gizli gruplara dönüşmüş olan— Bolşevik hareket birkaç yıl, hatta birkaç ay içinde Rusya'da iktidarı ele geçirmek gibi çığır açan bir fırsat yakalamayı ve şiddetli bir iç savaş aracılığıyla bu iktidarı elinde tutmayı başarabilirdi, bu savaşın etkisiydi. Rosa Luxemburg'un tabiriyle "baş düşman" — kendi ülkelerinin burjuvazisi— tarafından savaşa sokulan halkın öfkesinin sonucuydu. Almanya'da çoğunlukta olan sosyalist hareket savaş kredilerini desteklediği milliyetçi konumu nedeniyle 1917 baharında SPD ile USPD arasında bölündü (ikinci parti savaş karşıtıydı) ve Ocak 1918'deki grevlerden sonra Kiel denizcilerinin isyanının yarattığı dalgaya binerek iktidarı ele geçireceği yola girdi. Bu da savaşın, medeni Avrupa'nın "aydınlanmış" egemen sınıflarının dünyayı gelişigüzel savurduğu katliamın etkisiydi. Fernand Braudel şöyle yazıyor:

İkinci Enternasyonal'in gücünü abartmadan güvenle diyebiliriz ki, Batı 1914'te savaşın eşğindediyse, aynı zamanda Sosyalizmin de eşğindediydi. Sosyalizm iktidarı ele geçirmek, mevcut Avrupa kadar modern, belki de daha modern bir Avrupa kurmak üzereydi. Savaş birkaç gün, birkaç saat içinde tüm umutları yıktı.

Bu etkili ama neredeyse saflık derecesinde bir bakış. Avrupa katliama bizzat onu dünyanın çiçek bahçesi haline getiren sınıflarca sürüklendi; "iç savaş"ı başlatan onlardı. Sıradan insanlar Lenin'e olumlu baktılar, çünkü diğer efendiler tarih boyunca onlara savaş ve açlık getirmişti.

Yalnızca bu ikisi (muhtelif biçimlerde komünizm ve faşizm) değil üç unsur vardı ve en önemlisi üçüncüsüydü. Çoğunlukla işaret edildiği gibi, bu unsur iç savaşın sonunda zafer kazandı ve zafer 1945'den sonra da uzun süre, 1990'ların başında Sovyetler Birliği'nin çöküşüne kadar devam etti Bu üçüncü unsur sözde "liberal demokrasiler"di.

Devrimler patlak verdiğinde "üçüncü unsur" onları boğmaya çalıştı. Rusya'da elinden geleni yaptı ama başarısız oldu. Bunun yerine, *cordon sanitaire* (ideolojik karantina hattı) ve boğma politikası daha başından başarısız olunca Rusya'daki iktidarla bir mesafeden —kendi zemininde kendi cephesinin arkasında— ilgilenmek gibi cesaret kıran bir görevle karşılaşmak zorunda kaldı. İtalya kralı bu görevin öncüsüydü: Güvenliğe giden bir yolun milliyetçi popülizmi kullanan insanları savunmak olduğunu anladı ve liberal kurumlardan önemli ve tayin edici bir destek alarak hükümetin başına Benito Mussolini'yi atadı. ... Haziran 1940'a gelindiğinde —faşizmden farksız olan *revolution nationale*'in lideri Marshal Pétain Fransa'nın Nazi Almanyası'na teslim oluşuna imza atıp, anti-Semitik Vichy rejimini uygulamaya soktuğunda— Sovyetler Birliği haricinde tüm kıta Avrupası faşistti. Avrupa'da kümelenen faşist hareketlerin etkisi altına giren muhtelif burjuva kesimleri sayesinde parlamenter hükümetler birer birer devrilmiş ve en yerleşik rejimlerin bile on dokuzuncu yüzyılın çok partili parlamenter hükümetlerinin artıkları olarak görülmesini sağlayarak gözden düşürmüştü.

Savaştan hemen sonra "liberal demokrasilerin" solcu partilerin ilerlemesini durdurmak için sorumluluğu tedricen faşist rejimlere "devrettiği"ni söylemek yanlış olacaktır. Ancak, olanları daha nazik ve kesinlikle daha doğru bir biçimde ortaya koymanın bir yolu var. O tarihe kadar hükümetteki (liberal, radikal, vb.) partileri destekleyen sınıflar yavaş yavaş desteklerini çektiler, "parlamenter demokrasi"ye olan inançlarını kaybettiler ve onun yerine faşizmi tercih ettiler. Sosyal gerginlikler, "korku" ve parlamenter sistemlerin itibar kaybı merkezdeki ılımlı görüşleri bu seçeneğe itti. Kapitalist sınıfın büyük bölmelerinin faşist hareketleri desteklemesi kesinlikle yaşamsaldı, bu arada üst düzey devlet bürokrasilerinin belirleyici "sahne arkası" güçlerince yönlendirilen "kamu düzeni" aygıtları gerekli lojistik ve "askeri" desteği sağlıyordu. Kamuoyunun faşizme doğru bu yönelişten etkilenmediği yerlere dışarıdan bir darbeye müdahale ediliyordu. 9 Kasım 1930 seçimlerinde sosyalist partinin oyların yüzde 42'sinden fazlasını aldığı Avusturya'da olan buydu. 4 Mart 1933'te Dollfuss parlamentoyu askıya aldı ve 12 Şubat 1934'te sosyalist parti ve sendikalar yasaklandı. Schuschnigg "Roma Protokolleri"nin destekçisi Mussolini'ninkini andıran faşist bir rejim kurdu. Bundan yalnızca dört yıl sonra Anschluss (Almanya'nın Avusturya'ya ilhakı) gerçekleşti. Macaristan'da Horthy ve İspanya'da Primo de Rivera aynı fonksiyonu yerine getirdi.

Winston Churchill'in 17 Şubat 1933'te İngiliz Antisozyalist ve Antikomünist Birliği'nde yaptığı konuşmadaki ünlü paragrafı alıntılanmak adettendir:

Yaşayan en büyük kanun koyucu olan Mussolini'nin kişiliğinde kendisini gösteren Romalı dehası birçok ülkeye sosyalizmin ilerleyişine karşı direnmenin nasıl mümkün olduğunu ve cesaretle yönetildiğinde bir ülkenin izleyebileceği yolu göstermiştir. Mussolini faşist rejimle sosyalizmle yakın dövüş halinde olan ülkelerin çekinmeden uygulayabilecekleri bir referans noktası oluşturmuştur.

Bu münferit bir değerlendirme değildi. Yaşlı Lloyd George 17 Ocak 1933'te Manchester Guardian'a verdiği bir röportajda faşizmin yarattığı korporatif devlet "modern çağın en büyük sosyal reformudur" derken, İşçi muhalefetinin lideri George Lansbury iki ay sonra News Chronicle'a verdiği demeçte, "[İşsizlikle mücadele konusunda] yalnızca iki yöntem olduğunu düşünüyorum ve bunlar zaten Mussolini tarafından dile getirildi: Kamu hizmetleri veya devlet desteği... Eğer diktatör olsaydım, Mussolini'nin yaptıklarını yapardım," diyordu.

O tarihe gelindiğinde "saygın" ülkelerde bile faşizm normal sayılmaya başlanmıştı (her zaman açıkça telaffuz edilmese de); anti-faşizm ise tam tersine yıkıcılıktan (komünistler söz konusu olduğunda) veya siyasi sürgünlerin (burjuvazinin zamana ayak uydurmayı başaramayan üyeleri) esef edilecek inançlarından oluşan usandırıcı bir karışım. Bu, Batılı değerlerin sembolize eden bir ülke olarak ABD'deki siyasi ve ekonomik durumu "şirket yönetim kurullarınca yönetilen hükümet" şeklinde tanımlayan tanınmış bir siyasi sürgün ve "Giustizia e Libert ["Adalet ve Özgürlük"] temsilcisi Silvio Trentin'in fazlasıyla eleştirel tutumuna ışık tutuyor. Duçe'ye (Diktatör) hayranlık duyan "demokratlar"ın anti-faşizme olumlu yaklaşımları çok uzun bir zaman alacaktı.

Yeni demokratlar —savaş sonrası dönem için elden geçirilmiş ve her yanından faşizm tarafından baştan çıkarılmış— eski parlamenter hükümet sistemini katlanılmaz buluyorlardı. Bu nedenle demokrasinin içerik açısından sovyet sisteminin toplumu yapılandığı yöntemden çok da farklı olmayan radikal bir tarzda yenilenmesini savundular: "Adalet" "özgürlüğü" tamamlayacak, gerektiğinde düzelterekti. Programları faşizm yıkıldıktan sonra

Avrupa'da iki savaş arasında geçen on yılların artık çok açık biçimde sergilediği kusurlarla malul olmayacak demokrasiler kurmak yönünde bir seda yaratmaya çalışıyordu.

Faşizmin daha önce "liberal demokrasi"lere egemen olan ve şimdi faşist devletlerin korporatif ve popülist çerçevesi içindeki egemen güç olmaya devam eden sınıfla yakın ilişki içinde olduğunu gayet iyi biliyorlardı.

İki "demokrasi" —Fransa ve İngiltere— başka açılardan da ne kadar nankör olduğunu göstermişti. İngiltere günümüzde de devam eden bir çatışma içinde 1919'dan 1923'e kadar İrlanda'da sömürgeci bir savaş sürdürüp, sonunda (Nisan 1923) İrlanda topraklarının önemli bir bölümünün kontrolünü ele geçirmişken, İngiliz "demokrasisi" canlanan Alman emperyalizmine nasıl itiraz edebilecekti? Bencilce bir şovenizmle Ruhr'u işgal ederek (1923) Avrupa'da bir çatışmanın fitilini tutuşturmaya hazırlanan aşırı milliyetçi savaş sonrası Fransa'sı nasıl olup da kendisini yeni uluslararası düzenin modeli veya muhafızı olarak sunabilecekti? Bu iki "demokratik" güç eş zamanlı olarak hem Franco'nun isyanı hem de çıkan iç savaşa (1936-9) Vatikan'ın inayetiyle Alman ve İtalyan müdahalesinin saldırgan altındaki İspanya Cumhuriyetini ittifakla kendi kaderine terk ettikleri sırada, nasıl olup da Hitler'in —artık herkes tarafından kaçınılmaz bulunan— Avrupa egemenliği hevesine karşı çıkan güvenilir güçler olarak görülebilecekti? Eylül 1938'deki Münih anlaşmasını imzalayarak Hitler'in Çekoslovakya'yı ilhakına yardımcı oldukları halde, nasıl olup da kendilerini faşizm karşıtı güçlerin bel kemiği olarak takdim edeceklerdi?

Bunların hepsi, faşizm tarafından bütünüyle ele geçirilmek üzere olan Avrupa'da faaliyetlerini sürdürmeye devam eden komünist olmayan "demokratlar" tarafından yeniden gündeme getiriliyordu. Yalnızca bütünüyle yeniden inşa edilmiş bir demokrasi biçiminin uğrun da savaşmaya değeceğine inanıyorlardı; 1914 trajedisine neden olan şimdi ise faşizmle uzlaşmaya doğru kayan "liberal" tür kesinlikle savunulmaya değmezdi.

Bilindiği gibi Stalin bunun "tek ülkede sosyalizmin" kurulması mümkün ve son tahlilde zorunlu olduğunu iddia etmişti. Her şeye rağmen, o tarihte tanımlandığı şekliyle "devrim"ın Almanya'da mümkün olduğuna —diğer bir deyişle 1918/19 yenilgisiyle her şeyin kaybedilmediğine— inanmayı sürdürmüştü. Bu, batı Avrupa'daki tek gerçek yığınsal komünist parti olan ve Fransa'daki gibi ceza kabilinden olmayan seçim sistemi sayesinde Reichstag'a çok sayıda temsilci gönderebilen Alman partisine yapılan muazzam insan ve kaynak yatırımı açıklıyor. Alman Komünist Partisi'nin sosyal demokrasiye doğrudan muhalefet stratejisi Komünist Enternasyonal'in altıncı kongresinde ortaya koyulan "sosyal faşizm" teorisine dayanan bu devasa yargı hatasıyla açıklanabilir.

Tablo aynı şekilde kasvetliydi. Büyük bunalımın (1929-33) uzun süreli etkileri —ABD'de Yeni Düzen ve Almanya'da nasyonal sosyalizm— radikal biçimde yeniden düşünmeyi gerektiriyordu. Durumun "devrimci" olmayı sürdürdüğü yanılısamasının yok olması (ki bu Troçkist "sürekli devrim" sloganının yenilgisi anlamına da geliyordu) tartışmasız iki sonuca yol açtı. SSCB sonunda kendi yeniden inşasına ve güçlenmesine yoğunlaşmaya karar verdi (Deutscher bunu "Stalin'in egoizmi" olarak tanımlıyor) ve kalan sosyalist ve demokrat partiler, temel maddesi anti faşizm olan yeni stratejilerinin gücüyle yeniden itibar kazandılar. Bu kesinlikle Enternasyonal'in yedinci kongresinde (Moskova, Ağustos 1935) gündeme getirilen "halk cephe"nin çizgisiydi.

Kararın özellikle seçim mutabakatı alanında komünistlerin lehine işlediği görüldü. Mayıs 1936'da yapılan —erkeklerin kullandığı genel oy hakkı, çoğunluk sistemi ve büyük seçmen ilgisizliğinin sonuçlarda önemli bir rol oynadığı— Fransız seçimlerinde Halk Cephesi (sosyalistler, komünistler ve sosyalist radikaller) her şeyden önce Fransız Komünist Partisi'nin seçim başarısı sayesinde çoğunluğu kazandı. Léon Blum başbakan oldu ama komünistler kendilerini hükümeti dışarıdan desteklemekle sınırladılar.

Hiçbir zafer başından itibaren bundan daha acı olamazdı. Birkaç ay önce, 16 Şubat 1936'da *Frente popular* (sayıları az olmasına rağmen komünistlerin aktif bir rol oynadığı halk cephesi) 1931'den beri bir cumhuriyet olan İspanya'da genel seçimleri kazanmıştı. Azana hükümeti tarafından sürgüne gönderildiğinden Marakeş'te bulunan General Francisco Franco aynı ay devrik diktatör Primo de Rivera'nın oğlu ve Cadz, Seville, Cordoba, Barcelona, Zaragoza, Pamplona ve Madrid askeri garnizonlarının komutanlarıyla cumhuriyete karşı askeri bir isyan planlamak üzere anlaşmasını yeniledi. 17 Temmuz'da, Léon Blum Fransa'da iktidara geçtikten birkaç hafta sonra Franco önderliğindeki ayaklanma tüm ülkeye yayılarak Paris'teki Halk Cephesi'nin yok olmasına yol açacak üç yıllık iç savaşı başlattı. Almanya ve İtalya Franco'nun asilerine ve Sovyetler Birliği cumhuriyetçilere yardımcı olduğundan, İspanyol İç Savaşı kaçınılmaz olarak bir Avrupa iç savaşına dönüştü. Ancak Blum'un "sosyalist" ve radikal Fransa'sı İngiltere'nin desteklediği müdahale etmeme politikasını tercih etti. "Demokrasiler" İspanya'nın demokrasisini kendi kaderine terk ettiler, iç savaşın bir yanında faşistlerin diğer yanında Komintern'in bulunması herkesin bildiği sonuçlara yol açtı. Paris'te Blum 10 Nisan 1938'de koltuğundan edildi ve yerine farklı bir anlayışın çoğunluk oyuyla, Münih Konferansı'na katılmış olan Edouard Daladier geçti.

İspanya'daki savaş demokrasi tarihinde bir dönüm noktası olacak feci bir olayın, İkinci Dünya Savaşı'nın her anlamda "genel provası"ydı. O tarihte, tercih yapmamayı seçen hiç kimsenin siyasi geleceği yoktu.

İspanya Cumhuriyeti'nin yanında sağlam duran tek ülke SSCB'ydi. ... Willy Brandt bu durumu anılarında gerçekçi bir biçimde anlatıyor: "Üç bin Sovyet danışmanı önemli mevkilerin başına geçti ve devlet üzerinde devlet olan bir gizli servis kurarak sosyalist devrime şiddetle karşı koydu. Öne sürülen iddia —ki kendi içinde haklıydı— askeri ihtiyaçların öncelikli olması gerektiğiydi." ... Günümüzde özellikle çarpıcı olanlar Franco'nun Alman büyükelçisi von Faupel'e milliyetçilerin "Stalinistler"le olan sürtüşmelerini maksimum düzeye çıkarmak için anarşistlerin ve Troçkistlerin saflarına nasıl başarıyla sızdıkları konusundaki itiraflarıdır. ... İspanyolların 1936-39 arasında yaşadıkları Salvador Allende'nin 1970-75'te Şili'de yaşadıklarına birçok açıdan benzemektedir. Şili'de de komünistler MIR'in (Devrimci Sol Hareket) aşırı unsurları ve sosyalist sol tarafından "utanç verici" ihanetle suçlanmışlardı. Allende biraz da kurduğu hükümet esas olarak MIR egemenliğindeymiş gibi gösterildiği (kötü niyetle) ve MIR'in aşırılıklarından dehşete kapılan sınıflar geniş bir mutabakat içinde sağın etrafından toplandığı için düştü.

Stalin'in Largo Caballero'ya 21 Aralık 1936'da yazdığı mektup önemli bir belgedir:

İspanyol devrimi Rusya'da kat edildenden pek çok yönden farklı yolları açıyor. Bu, toplumsal, tarihsel ve coğrafi farkların ve uluslararası durumun Rusya'daki devrimin karşı karşıya olduğundan farklı taleplerin sonucudur. Parlamenter seyir devrime götürmek konusunda İspanya'da Rusya'da olduğundan daha etkili bir süreç olabilir.

Bu nedenle Largo Caballero'yu köylülerin yararına zirai ve mali önlemler uygulamaya, küçük ve orta burjuvaziye dışlayabilecek kamulaştırmalardan kaçınmaya, ticaret özgürlüğü güvencesi vermeye ve Başkan Azana ile etrafındaki cumhuriyetçi çevreyi desteklemeye teşvik ediyor. Ardından uluslararası arenadaki kaygılarını aktarmaya devam ediyor: "İspanya'nın düşmanlarının onu Komünist bir cumhuriyet gibi görmelerini engellemek, İspanya Cumhuriyeti için en büyük tehlikeyi oluşturan müdahalelerini önlemek için gereken her şey yapılmalı."

Ancak İspanyol Komünist Partisi sekreteri José Diaz'ın daha ileri giderek merkez komiteye şunları söylediği görülüyor: "Uğruna savaştığımız cumhuriyet farklı bir cumhuriyet; Fransa'dakine veya başka herhangi bir kapitalist ülkede var olabilecek birine benzemiyor. Biz gericilik ve faşizmin kurulduğu maddi temelleri imha etmek için savaşıyoruz, çünkü bu temeller yıkılmadan gerçek bir siyasi demokrasi var olamaz."

Bir anlaşmaya varılamaması cumhuriyeti zayıflatmış ve bu kesinlikle böylesi açıklamaların değişik şekillerde yorumlanmasından kaynaklanmıştı.

İngiliz ve Fransızların İspanya'dan Çekoslovakya'ya kadar Hitler'in tüm arzularına boyun eğmiş olmaları "Cepheler"e dayalı yaklaşımın temel hedefi olan ve zaten büyük ölçüde dağılmış bulunan siyasi grupların gözünde ikinci dereceden hale gelmişti: Onları şaşırtan Nazi-Sovyet anlaşması olmuştu. "Devlet" politikası ağır basmıştı ama bu cezasız kalamazdı. Korkunç olan kesin gözüyle bakılan bir şeyin çökmesiydi: Bu SSCB ile Nazi Almanyasının asla uzlaşmayacağı fikriydi. Diğer herhangi bir devlet gibi davranan SSCB affedilmeyecekti.

Yıllar içinde Polonya'nın Hitler ve Stalin arasında "paylaşıldığı"na ilişkin bir söylenti yayıldı. Gerçek şu ki, 1938/39 Polonya'sı isterik bir biçimde Sovyet karşıtı bir devletti ve Hitler Almanyasına itaat ediyordu, öyle ki Polonya'nın dışişleri bakanı Beck (11 Ağustos 1938'de Milletler Cemiyeti'nden çıkmak dahil) onu örnek almıştı. Eylül 1938'deki Münih Anlaşması'ndan sonra Polonya Reich tarafından ilhak edilen Çekoslovakya'nın paylaşılmasında önemli bir rol oynadı ve yağmadan pay olarak Teschen'deki maden bölgesini aldı. ... SSCB ise kendi adına antlaşma aracılığıyla 1918'de Almanya'nın dayattığı barış anlaşmasında kaybettiği (Versay antlaşması bu kaybı telafi etmemiştir) toprakları geri aldı.

Nazi-Sovyet Antlaşması'nın (temaslar mayısta Litvinov'un yerine Molotov'un geçmesinden hemen önce daha Mart 1939'da başlamış olmasına rağmen, Ağustos 1939-Haziran 1941 arasındaki) iki yılı "Avrupa iç savaşı"nın kesinlikle iki kutuplu yapısı içinde ciddi bir anormalliğin göstergesidir. Dahası, bu iki yıl genellikle daha sonra olanların ışığında yargılandığından, önemlerinin hak ettiği ilgiyi çekmemiştir.

İkinci Dünya Savaşı tarihinin bu rahatsız edici bölümü "halk cephe"lerinin siyasi hattı üzerindeki etkileri nedeniyle ilginçtir. Bu hat faşizme karşı mücadelede olduğu gibi burada da kendisini ayrı tutmaktadır. Molotov 31 Ağustos 1939'da Yüksek Sovyet'te yaptığı bir konuşmada bilinen kabalığıyla —açıkça— "ahmakça anti-faşizm"den söz etti. Stalin 7 Eylül'de Molotov, Zidanov, Dimitrov ve Manuilski ile yaptığı bir toplantıda kendi kişisel konumunu açığa kavuşturdu. Dimitrov'un Günlük'ündeki değerlendirme, diğer şeylerin yanı sıra konuşmadan aldığı şu bölümü içermektedir:

- Savaşın önce [yani 1 Eylül'den önce] demokratik bir rejimi faşizmin karşısına koymak bütünüyle doğrudur.
- Emperyalist güçler arasında süren savaş sırasında artık doğru değil.
- Kapitalist ülkelerin faşist ve demokratik olarak ayrılması artık anlamlı değil.
- Savaş radikal bir değişikliği hızlandırdı.
- Dünün Birleşik Halk Cephesi kapitalist rejim altında yaşayan kölelerin konumunu rahatlatmaya yarıyordu.
- Emperyalist savaş koşullarında köleliğin ortadan kaldırılması olasılığı ortaya çıkıyor!
- Dünün konumunu sürdürmek (Birleşik Halk Cephesi, ülkenin birliği) bugün burjuvazinin konumuna düşmek anlamına geliyor.
- O slogan gündemden düştü.

Bu değerlendirme fazlasıyla şematik ve temelsiz; fakat çarpıcı olan "slogan"ın gündemden düştüğünün ne kadar kesin bir biçimde ifade edildiği. Savaşın ilk aylarında ve yine 1940'ta, Troçki kısa süre önce patlak veren çatışma konusundaki yazılarında Stalin'in 1935'ten itibaren "beş yıl boyunca *demokrasilere yaltaklandığı*"ni istihzayla tekrarlıyor.

Troçki'nin 26 Mayıs 1940 tarihinde yazdığı *Imperialist War and the World Proletarian Revolution* [Emperyalist Savaş ve Dünya Proleter Devrimi] başlıklı uzun makaleden bazı alıntılar "dönemin ruhunu" anlamaya yardımcı olmaktadır:

Dördüncü Enternasyonal halklarını katliamın içine atan hükümetlerden söz etmediği gibi ne bu hükümete öncülük eden burjuva politikacılarından hatta ne de savaşan burjuvaziye destekleyen işçi sınıfı bürokratlarından [sosyalist partilere referansla] söz etmektedir.

Bugünkü savaşın öncelikli nedeni İngiltere ve Fransa gibi eski, zengin sömürge imparatorlukları ile Almanya ve İtalya gibi gecikmiş emperyalist yağmacılar arasındaki rekabettir.

Yaklaşık bir yüzyıl önce, ulus devlet hala görece ilerici bir şeyleri temsil ettiği sırada Komünist Manifesto işçi sınıfının vatansız olduğunu ilan etti... Küçük uydular [Belçika, Norveç, vb.] büyük kapitalist ülkelerin demir pençeleri altında un ufak edilmek üzereydi... Gerici ulusal savunma sloganına devrim aracılığıyla ulus devletin yıkılacağı sloganıyla karşılık verilmelidir. Kapitalist Avrupa tımarhanesine Avrupa Birleşik Sosyalist Avrupa programıyla karşı konulmalıdır.

Demokrasinin faşizme karşı savaştığı söylemi de aynı derecede uydurmadır. İşçiler iktidarı ele geçirmesi için Hitler'e yardım edenin İngiliz hükümeti olduğunu adeta unutmışlardır! Emperyalist demokrasiler aslında tarihin sömürge halkların sömürüsü üzerine kurulan büyük aristokrasileridir. Umutsuzluğa kapılan dünya kapitalizmi Hitler ile kendisine keskin bir kılıç saplamaya başlamıştır. İkinci emperyalist savaşın kasapları Hitler'i kendi günahlarının [aynen] günah keçisi yapmayı başaramayacaklardır. Çağımızın tüm liderleri halk mahkemesinde hesap verecektir. Hitler yalnızca sanık caniler arasında ilk sırada olacaktır.

Bu doğrultuda yazan hiç kimse ne Nazi rejiminin gerçek yapısını ne de onun kitlesel beyin yıkama ve kitleleri kazanma konusundaki kanıtlanmış kabiliyetini anlamamıştır.

İyi bir gerçekçi olan Stalin durumun devrimci yapısı konusundaki fikrini kısa süre içinde değiştirerek, Dimitrov ve Zhdanov ile yaptığı bir sonraki toplantıda (25 Ekim 1939), "*Sermayenin yok edilmesi temelinde şu anda barış meselesini gündeme getirmek Chamberlain ile savaş ağalarına yardımcı olmak anlamına gelir —ki bu da kendimizi kitlelerden tecrit etmektir!*" demiştir.

Düşman bir ülke olan (hatta savaş halinde Sovyet birliklerinin kendi topraklarından geçmesini yasaklamış olan) Polonya'yı savunmak için Almanya ile hemen savaşa girmek veya Polonya ve Baltık'tan (Versay'da belirlenmediği kesin olan Brest-Litovsk sırasında Rusya'dan koparılan toprakları telafi etmek üzere) önemli toprak kazançları elde etmek suretiyle Almanya ile önleyici bir barış anlaşması imzalamakla karşı karşıya kalan Stalin tereddüt etmedi. Böylesine düşük bir bedelle elde edilen barışın SSCB'nin nüfuz alanını genişletmekten daha olumlu olduğunu da düşündü.

Sovyetler Birliği Finlandiya'ya saldırarak ve Bulgaristan'ı ikili bir anlaşmaya dahil etmeye çalışarak —bu girişim Almanya tarafından engellendi— Almanya ile üzerinde anlaşılan bölgeyi tek taraflı olarak genişletti. Hitler —doğrudan Molotov'un anlattıklarından öğrendiğimiz üzere— SSCB'yi İran ve Hindistan'a doğru yönlendirerek İngiltere ile bir çatışmaya sokmayı amaçlıyordu. Hitler'i Rusya üzerine bir intihar saldırısına yönelten ve İngiltere'yi işgal etmeden önce bu ülkede savaşı yıldırım hızıyla bitirip bir başlangıç yapmayı düşündüren şey Sovyetler Birliği'nin beklenmedik bir biçimde Hitler'in öngördüğünün tam tersi yönde harekete geçmesiydi. "Barbarossa Harekatı" 21 Haziran 1941'de, planlanan tarihten bir ay sonra başladı.

Şu esri de Churchill'e atfedilmektedir: "*Eğer Hitler Cehennem'i işgal etseydi, Avam Kamarasında şeytan hakkında nazik bir şeyler söylemekte tereddüt etmezdim.*"

Bu tepkinin dolaysızlığı derinlikli bir biçimde incelenmesi gereken önemli bir tarihsel olgudur. Bu aydınlatıcı hız (İşçi Partisi'nin de için de olduğu ulusal birlik hükümetinin başına oldukça kısa bir süre önce atanan) İngiliz başbakanının hızlı tepkilerini ve ferasetini teyit etmenin yanı sıra İngiliz diplomatlarının Nazi-Sovyet Antlaşması'nın kalıcılığı konusunda tedricen geliştirdiği kuşkuvarın da göstergesidir. SSCB ve İngiltere'nin "saldırmazlık" paktı ile "Barbarossa Harekatı" arasında geçen yaklaşık iki yıllık süre boyunca, saldırganlık paktı bir kaç hafta içinde SSCB ile Almanya arasında bir dostluk antlaşması haline gelmiş olmasına rağmen, düzenli diplomatik ilişkilerini sürdürdükleri unutulmamalıdır. Bu uzun aylar sırasında Londra'daki Sovyet Büyükelçisi Maisky'nin görevlerinden biri de İngilizlere SSCB'nin, tıpkı Fransa düştüğünde Vichy'de bir büyükelçisi bulunan ABD gibi, savaş karşısında tarafsız bir konum aldığını göstermekti. SSCB'nin Finlandiya'ya açtığı, diplomatik açıdan yıkıcı olan ve 12 Mart 1940'taki bir barış antlaşmasıyla sona eren savaş İngiliz-Rus ilişkilerinin bozulmasına yol açmış, hatta nisanda (hala başbakan olan) Chamberlain ve (Daladier'in halefi) Reynaud Sovyetler'in Kafkaslardaki petrol kuyularında önleyici bir bombardıman gerçekleştirmeyi ciddi olarak düşünmüşlerdi. "Kafkasya planı"nın detaylarını içeren bu belgeler Fransa'nın başkenti işgal edildiğinde (Haziran 1940) Almanların eline geçti ve hemen yakında olası bir Alman saldırısının olacağına dair bilgilerin sızmaya başladığı Moskova'ya gönderilerek, bilgi kaynakları etkisizleştirilmeye çalışıldı. Hükümetin üst kademelerindeki bütünyle farklı dünyada da —Norveç'te faaliyet gösteren Alman anti-faşist militanlar arasında— bir zamanlar aynı kanaat oluşmuştu.

İlerici Demokrasiler, Halk Demokrasileri

Yalta Barışı'na yol açan ittifaklardaki değişiklikler durumu bir kez daha ve yalnızca siyasi ve askeri açılarla sınırlı kalmayacak şekilde çok büyük bir değişikliğe uğrattı. Savaş dönemindeki tüm hükümler ve sloganlar yetersiz kalmıştı. Fransa ve İtalya gibi çeşitli ülkelerde —Şer Ekseni'ni yenilgiye uğratan anti-faşist ittifaklara bağlı olarak, bunların sürdürülmesiyle— “kurucu” amaçlarla hükümetlerde işbirliği yapılmasının bir biçimde savaştan önceki “cepheler”in devamı olduğunu varsaymak yanıltıcı olacaktır. Bu, 1939-41 parçalanmalarının ardından omuz omuza savaştıkları uzun ve yorucu bir savaştan doğan yeni bir aşamaydı. ... Anti-faşizm birkaç yıl boyunca (kurumlar anlamında fazlasıyla üretken olan) öncelikle faşizme hayat veren eski “liberal demokrasileri” yeniden canlandırmamak gibi ortak bir amaçla faşizmle savaşmayı tercih ettikleri için faşizm karşısında ayakta kalmayı başaran siyasi kültürlerle ortak bir zemin sağladı. Yeniliğe yönelik devrimin Almanya'ya karşı zaferden hemen sonra İşçi Partisi'nin büyük bir çoğunluk elde ettiği ve Churchill'in yenildiği İngiltere'yi de —kurumlarının kesintiye uğramadan var olmaya devam ettiği tek Avrupa ülkesi— içermesi önemlidir.

İtalya'da Togliatti önceki bölümde anlatılan talihsizlikleri atlatmayı başarmıştı. Partinin faşizmin yıkılmasıyla başlayan safhada (artık kalıcı biçimde “yeni” olarak adlandırılıyordu) “ileri” bir demokrasi —faşizme karşı savaş sırasında ortaya çıkan ve ilerici olduklarını gösteren farklı değer ve kökenlere sahip siyasi gruplarla birlikte— geliştirme potansiyelini ortaya koyup, öne çıkarması gerektiğine ikna olmuştu. Kendisini siyasi ve ekonomik açıdan farklı bir toplum, ileri bir anayasal düzenlemeyi merkezine alan ve radikal “yapısal reformlar” —Attlee hükümetinin İngiltere'de yaptığı gibi— yapmaya çalışan “ileri bir demokrasi” inşa etmeye adanmıştı. ... Anti-faşizm fikri negatif bir kavramdan —ret— pozitif bir kavrama doğru genişletildi. Temeldeki fikir İtalyan toplumunun onu faşizmin yükselmesini sağlayan çıkar ve amaçlarla uyumlu karar ve sonuçlara itecek güçleri, baskı gruplarını ve az veya çok “aşındırıcı” eğilimleri barındırdığıydı. Bu tür eğilimlere karşı uzun vadeli bir mücadele —faşizme karşı savaşan güçlerin savaş sonrası hükümetlerde bir araya geldiği yeni bir bağlamda— tanımı gereği İtalyan toplumunu ilerici yönde dönüştürebilirdi. Tam da ülkenin hem yakın hem de uzak geçmişi sonunda faşizme yol açtığından —gerçi bu faşizme kayan tüm Avrupa için geçerli olabilirdi— tam tersi yönde bir yolculuk, faşizmin kökünün kurutulması da tarihin uzun bir aşamasını oluşturacaktı.

Diğer bir deyişle tarih, faşizm “safhası” geçtikten sonra bir zamanlar bıraktığı yerden devam etmiyordu; bu arada gerçekleşen her şeyle zenginleşmiş bir biçimde yürümeye devam ediyor, ama yürüyüşüne bütünüyle farklı bir noktadan başlıyordu. ... Benzer bir biçimde, Sovyet deneyiminin pratikte başardığı ve 1936'da anayasaya kaydedilen her şeyin içerilmesi de aynı şekil de kaçınılmazdı. Günümüzdeki yanlış tarih yazımı nedeniyle bir tür dev toplama kampına indirgenen o muazzam laboratuvar 1930'larda, Nazizm dünyayı felakete sürükleden önce, anayasasının hiç alıılmamış metni, ekonomik planlaması ve bunun yarattığı etkilerle büyük ilgi uyandırmış ve çok farklı çevrelerden hem eleştirel hem de koşulsuz destek almıştı. Silvio Trentin 1936 Sovyet anayasası üzerine etkileyici ve hayranlık uyandıran bir araştırma yaparak “yorumlarını” yazmış ...

Bu anayasanın radikal ölçüde yeni olan yanı 1. bölümünde “toplumsal örgütlenme” tanımına öncelik vermesi ve X. bölümünde (madde 121, 122 ve 123 diğer şeylerin yanı sıra “ırk veya milliyete bağlı aşaağılama”nın yasalara göre cezalandırılacak bir suç olduğunu belirtiyor) ince detaylarına kadar tanımlanan mülkiyet ve sosyal haklara ilişkin düzenlemeler yapmasıydı. İlk kez anayasa maddelerinin arasında bir “hastalık ve çalışma kabiliyetinin yaşlılık ve benzer sebeplerle kaybı halinde maddi destek hakkı”na (madde 120), “yüksek eğitim dahil ücretsiz eğitim hakkı”na (madde 121) veya “işin niteliği ve niceliğine uygun bir ücretle iş güvencesi hakkı”na (madde 118) yer veriliyordu. Madde 12'de yer alan genel ilke herkesi kapsıyordu: “SSCB'de, çalışmak çalışmaya uygun olan her yurttaşın görevidir, bu madde —St. Paul'u yansıtan tek ilke olan— çalışmayan yiyemez ilkesi doğrultusunda anayasaya koyulmuştu. Bu bütünüyle yeni bir anayasa tarzıydı.

Solcu ve Katolik partiler arasındaki uzlaşma sayesinde İtalya, Fransa ve Federal Alman Cumhuriyeti'nde sosyal demokrasinin güçlü unsurları uygulamaya sokuluyordu. Bunlar arasında 1848 tarihli Alman anayasasının ilk taslağında zaten bulunan bir ilke yer alıyordu. Bu ilke özel mülkiyeti kamu çıkarı kriterine tabi tutuyor ve bu testi geçmesini öngörüyordu. İtalyan anayasasının 42. maddesinin 3. bendi şöyle: “Özel mülkiyet belirli durumlarda yasayla şarta bağlanabilir ve istimlak bedeli ödenerek kamu çıkarları doğrultusunda kamulaştırılabilir.” Bir alt komisyon “istimlak bedeli”nin önüne “eşit” veya “adil” ifadelerinin eklenip eklenmemesi meselesini tartıştı. Ancak komisyonun ünlü bir Hıristiyan demokrat olan Paolo Emilio Taviani adlı sözcüsü düzeltmeyi, “insafli” sözcüğüyle kamulaştırılan varlıkların piyasa değeri kastedildiyse, bu tarım reformunu olanaksızlaştıracaktır, diyerek reddetti.

Fransa'da kurucu meclisteki farklı parlamenter partiler arasında öyle bir denge kurulmuştu ki, FKP kendi anayasa projesini dahi önerme şansı buldu. ... Ancak, 1936 tarihli Sovyet anayasasından alınmış, Stalin dönemindeki toplumsal düzenin bazı önemli ilkelerini içeriyordu: Çalışma ve iş güvencesi hakkı, çalışmamaya yol açabilecek tüm riskler karşısında devletin finanse ettiği sigorta, her düzeyde ücretsiz eğitim ve ücretsiz bir hukuk sistemi. Yine de reddedildi.

Çarpıcı bir biçimde, 35. maddenin başlangıcı 1793'te Robespier tarafından önerilen İnsan Hakları Beyannamesi'nin 6. maddesini neredeyse harfi harfine, fakat önemli bir değişiklikle tekrarlıyordu. Robespier'in önerisi şuydu: "Tüm yurttaşlar mülkiyet hakkından yararlanırlar ve istedikleri takdirde yasaların tanıdığı şekilde mallarının ilgili kısmını kullanırlar." 1946 tarihli Fransız anayasasının 35. maddesi ise şöyleydi: "Mülkiyet yasaların hak olarak tanıdığı malları kullanma, yararlanma ve tasarruf etme hakkıdır." Her iki vakada da bir sonraki maddeyi dikkate aldığımızda referans daha açık biçimde karşımıza çıkmaktadır. Robespier'in 7. maddesi, "Diğer tüm haklar gibi mülkiyet hakkı da diğerlerinin haklarına saygılı olma yükümlülüğüyle sınırlıdır," diyordu. 1946 tarihli Fransız anayasasının 36. maddesi ise, "Mülkiyet hakkı toplumun çıkarlarıyla çatıştığı takdirde veya diğerlerinin güvenliğine, özgürlüğüne, yaşamına veya mülkiyetine zarar verecek bir şekilde kullanılamaz," ifadesine yer veriyordu. Robespier'in metni temel alınmıştı. Bu her iki belgedeki "özgürlük" tanımında da açıkça görülüyordu. Robespier, "Özgürlük kişinin sahip olduğu, tüm yeteneklerini kendi iradesiyle kullanma gücüdür, adalet tarafından düzenlenir," diyordu. 1946 anayasasının 3. maddesi ise, "Özgürlük diğerlerinin haklarına zarar vermeyen her şeyi yapma kabiliyetidir. Özgürlüğün kullanılacağı koşullar yasalarla belirlenir," diyordu.

Referandum 5 Mayıs 1946'da yapıldı; önerilen anayasa yüzde 47'ye karşı yüzde 53 ile reddedildi — seçilmiş temsilcilerle seçmenler arasında daima varolan farklılığın kanıtı. Kurucu meclis yalnızca altı ay önce 21 Ekim 1945'te seçilmişti! Bu aynı zamanda yönetim organlarının kendi seçmenlerinden daha "ileri" olduğunu da gösteriyordu. İtalya'nın kurucu meclisinde, düşünen Hıristiyan Demokrat üyeler esas olarak solla mutabakat halinde çalıştılar (hatta hükümetteki işbirliği Şubat ve Mart 1947'de tamamen sona ermesine rağmen). Ancak İtalya'da bile referandum sınavı ciddi riskler taşıyacaktı: Hıristiyan Demokrat seçmenler liderlerinin çok gerisindeydi.

Bu çalışmanın amaçları açısından Fransa'nın 2 Haziran 1946'da (İtalya'dakiyle aynı tarihte) seçilen ikinci kurucu meclisi tarafından hazırlanan ve 13 Ekim'de yapılan referandumla kabul edilen yeni anayasadaki esas değişiklik 35 ve 36. maddelerin ortadan kalkmasıydı. ... 1789 tarihli "Haklar Bildirgesi"nin yalnızca başlangıç kısmında mülkiyet hakkından söz edilmiş (madde 2), çalışma hakkına hiç yer verilmemişti. Mülkiyet ile ilgili olarak, bu hak üzerindeki sınırlamalardan hiç söz edilmiyordu. Ancak, İngiltere'deki yeni işçi partisi hükümeti tarafından birkaç ay önce başlatılan millileştirmelerin yankısı olduğu anlaşılan metin şu varsayımda bulunuyordu: "*Ulusal bir kamu hizmeti işlevi gören veya bu yapıyı kazanan her kuruluş veya fiili tekel toplumun malı haline gelmelidir.*"

Büyük bir İtalyan anayasacı ve 1 Ocak 1948'de kabul edilen anayasasının mimarlarından biri olan Piero Calamandrei faşist rejimler yıkıldıktan sonra doğan bu tür anayasal düzenlemeleri zekice tanımlıyordu. "Temel ilkeleri"nde görüldüğü gibi mevcut düzeni sorguladıklarından bunların —özellikle İtalya açısından— "polemik" belgeleri olduğunu gözlemlemişti. Bunlar anayasal düşünce ve pratik tarihinde gerçek birer "devrim"di. Türünün en iyi örneği olan "yıkıcı" madde İtalyan anayasasının Lelio Basso tarafından yazılan üçüncü maddesidir. Madde şöyle: "*Yurttaşların eşitlik ve özgürlüğünü fiilen sınırlayarak bireyin tam gelişimini ve tüm işçilerin ülkenin siyasi, ekonomik ve toplumsal örgütlenmesine gerçek anlamda katılmasını önleyen ekonomik ve toplumsal engelleri kaldırılması Cumhuriyetin görevidir.*" Otuz yıl sonra, bu düsturla cumhuriyet tarihinin gerçekliği arasındaki uçurum açığa çıktığında, Lelio Basso bunu, "tüm anayasasının en önemli maddesi: Temel, eksenini oluşturan madde," olarak tanımladı. "*Bu madde ekonomik ve sosyal eşitsizlikler devam ettikçe demokrasinin olamayacağını ortaya koyuyor. Bu maddenin hukuki önemi muazzamdır,*" dedi.

Bu bütünüyle yeni bir şeydi. "Engelleri kaldırma"nın "Cumhuriyet'in görevi" olduğu fikri bütünüyle yeniydi ve dönemin diğer "anti faşist" anayasal düzenlemeleri arasında bile özgündü. ... İtalyan anayasasının içerimleri hesaplanamayacak köklü bir kavram getiren yazarlarınca benimsenen formülün kapsamı çok daha genişir: "Gerçek" ve özlü eşitliğin önündeki "engeller" ve bunların "kaldırılması"nın zorunluluğu. O tarihte egemen olan fikir eşitliğin demokrasinin esas doğası olduğu şeklindeki algıydı. Bu eşitlik, Norberto Bobbio'nun "*eşitlik ilkesi demokrasinin yokluğudur,*" şeklindeki açıklamayı yapmadan önce etkili bir biçimde tanımladığı gibi, "*yalnızca biçimsel bir eşitlik değil öz olarak da tüm insanlığın eşitliği*" olarak anlaşılıyordu.

Hatta, İtalyan kurucu meclisinin liberal üyeleri eleştirilerini "engellerin kaldırılması" deyiminde yoğunlaştırmışlardı. İktisatçı Epicarmo Corbino bu cümlelerin "*Bireyin bütünsel gelişimini mümkün kılmak Devlet'in görevidir,*" şeklinde değiştirilmesini önerdi ve endişeyle şunları söyledi: "*Sosyal ve ekonomik engelleri kaldırmak ne anlama gelebilir? Muhtemelen her türlü yasal, ekonomik veya sosyal engeli kaldırmak, devletin bir devlet olarak yapısını kaldırmak anlamına gelebilir.*" Maddeyi oluşturan ifadenin toplum hakkındaki Katolik fikirlerin ("bireyin bütünsel gelişimi") ve solcu görüşlerin ("Tüm işçilerin ülkenin siyasi, ekonomik ve toplumsal örgütlenmesine gerçek katılımı") iç içe geçirilmesinin sonucu olduğu açıktı.

Togliatti Calamandrai'ye yaklaşık 10 yıl sonra [Anayasa Üzerine] adlı çalışmasının merkezine koyacağı bir iddiayla yanıt verdi.

Anayasamız daha başka şeyler de söylemeli; hiç değilse bazı bölümlerinde ve özellikle yurttaşlık haklarına yeni bir nitelik kazandırılması gereken yerlerde bir program niteliğinde olmalıdır... Anayasa yalnızca bugün olanlara yer vermekle kalmamalı, yasa yapıcılarımızın yolunu aydınlatacak ilkeleri de içermeli. Bu bir önsözde yapılabilir. Peki ama bir önsözün nasıl bir gücü vardır?

Albertine Yasası'nın da bir önsözü vardı ama bugün görmezlikten gelmiyor. Önsözde yer verildiğinde ilkeler tüm güçlerini yitiriyorlar.

Tarihsel açıdan önemli olan ise böylesine açık, belirgin bir yönelimin o yıllardaki siyasi ve parlamenter durumla bütünüyle uyumlu olmasıydı. Bu yüzden o anayasalar aslin da faşizmin yıkıldığı tarihte sınıflarla onların siyasi gruplaşmaları arasındaki güç ilişkilerinin *kanunlaştırılması* olarak görülmelidir.

Gramsci Quaderni' de Sovyet seçimlerini "Belirli bir tür devlet memurluğuna gönüllü kaydolma" biçiminde tanımlamış ve bu seçimlerdeki "sıradan meşru yurttaş" ile "daha fazla şey yapmayı kabul eden ve kendisini buna aday olan kişiler" arasında bir ayırım yapmıştı. Togliatti kuşkuyla yer bırakmamak için "işçi cumhuriyeti" formülünün "hiç kimseyi medeni ve siyasi haklarını kullanmaktan menetmeyi" amaçlamadığını açıkladı. Bununla birlikte öneri küçük bir oy farkıyla reddedildi ve maddenin içeriği Hıristiyan Demokratların sol kanadında yer alan Fanfani'nin hazırladığı şekilde —"çalışma üzerine kurulmuş demokratik bir Cumhuriyet"— soldaki partilerin desteğiyle kabul edildi.

Bu arada "halk demokrasileri" doğuyordu.

Ülkelerinin ve muhaliflerinin dizginlerini ellerinde tutan neredeyse tüm siyasi partilerin temsilcileri veya varisleri hala tedavüldeydi. ... Dahası, bu siyasi rejimlerin tedricen çözüldüğü 1989-90 yıllarında ortaya çıkan coşkulu galibiyetçilik artık iki nedenle ihtiyatlı olmayı gerektirmektedir. Birincisi coşkunun yerini alan hayal kırıklığıdır: Aynı ülkelerde iktidara çoğunlukla aynı siyasi grupların farklı bir maskeyle geri döndüğü çok açıktı. Diğer hayal kırıklığı ise sosyal eşitsizliği daha da betereştiren ve dilleriyle siyasi programlarını değişik şekillerde "modernize" eden "sol" partileri iktidara getiren "piyasa" ekonomisinin vahşeti idi.

Avrupa'nın 1945'ten sonra bölündüğü her iki "nüfuz alanı" için de geçerli olan başlıca faktörün uluslararası boyut olduğunun akılda tutulması gerekir. Bu kıtanın tarihinde bütünüyle yeni bir şeydi. Eskiden dünyaya kendi koşullarını dikte eden kıta Hitler'in tetiklediği savaşın sonucunda kendisini iki galibin, ABD ve Sovyetler Birliği'nin nüfuz alanında bulmuştu, İngiltere ise "batılı" galibin eşit ortağı olmaktan bile uzaktı. Nüfuz alanlarındaki ilk ayırım 9 Ekim 1944 Moskova'da Churchill ve Stalin tarafından yapıldı; bu unutulmaz sahnede Churchill kendi inisiyatifini ve kendi el yazısıyla "yüzde"leri yazdı. Churchill şöyle yazıyordu:

İngiltere ve Rusya söz konusu olduğunda sizin Romanya'da yüzde doksan bizim ise Yunanistan'da yüzde doksan ağırlığa sahip olmamıza ve Yugoslavya'da ağırlığı yüzde elli yüzde elli paylaşmaya ne dersiniz?" Bunlar tercüme edilirken yarım sayfalık bir kağıda şunları yazdım:

Romanya	
Rusya	%90
Diğerleri	%10

Yunanistan	
İngiltere	%90
(ABD ile birlikte)	
Rusya	%10

Yugoslavya	%50-50
Macaristan	%50-50
Bulgaristan	
Rusya	%75
Diğerleri	%25

Bu kağıdı o sırada tercüme dinlemiş olan Stalin'e uzattım. Kısa bir sessizlik oldu. Sonra mavi kalem aldı ve kağıdın üzerine büyük bir "tamam" işareti koyup bize geri verdi. Her şey bunların not edildiği hızla kabul edilmişti...

Bundan sonra uzun bir sessizlik oldu. Kağıt masanın tam ortasında duruyordu. Sonunda, "Eğer milyonlarca insan için böylesine can alıcı olan bu konuları sorumsuz bir biçimde bizim belirlemem olumsuz bakılacaksa kağıdı yakalım," dedim. Stalin, "Hayır kalsın," dedi.

Ertesi gün, iki dışişleri bakanı Molotov ve Eden'in yaptığı toplantılarda Sovyetler'in yüzdeleri şöyle belirlendi: Macaristan yüzde 80, Romanya yüzde 90, Bulgaristan yüzde 80, Yugoslavya yüzde 60. Kısmen İngiltere'nin 1 Eylül 1939'da savaşa girdiğini söylediği SSCB ile yapılacak her türlü anlaşmaya karşı çıkan bu devleti dikkatle savunmak amacıyla Polonya daha hassas bir konuydu. Ancak sorun, 4 şubat 1945'te Yalta'da ve 17 Temmuz 1945'te Potsdam'da (Londra'da sürgünde olan bir Sovyet karşıtı hükümet ve Lublin'de Sovyet yanlısı hükümet vardı) biraz olağandışı kurnazlıkla çözüldü. Bir ay sonra Oder-Neisse Hattı üzerinde Polonya-Sovyet anlaşması gerçekleştirildi ve Polonya'nın sınırı harabeye dönen Almanya'nın aleyhine batıya doğru kaydırıldı. Çekoslovakya tartışılmadı, ama bu ülkeyi Almanlardan Sovyetler Birliği kurtarmıştı.

Stalin'in Tito'ya Nisan 1945'te şunları yazdığı görülüyor: "Bu savaş geçmiştekilerin hiçbirine benzemiyor. Kim bir toprak parçasını işgal etse oraya kendi toplumsal sistemini dayatıyor. Herkes ordularının ilerleyebildiği yerlere kendi

toplumsal sistemini dayatıyor. Bunun aksi olamazdı." Stalin'in antik Yunan tarihini bilmediği açık, aksi takdirde aynı uygulamayla karşılaşmış olurdu.

Tablo heyecan vericiydi: Belirli bir noktadan sonra, ordu ve istihbarat çevrelerinde hiç değilse perde arkasında üç yanlı bir oyun sürdürülmüştü. Şer Ekseni veya onunla bağlantılı olanların (örneğin İsviçre'de Le Mois Suisse) yaptığı propaganda kısmen "Batı medeniyeti"nin (ve/veya Avrupa medeniyeti) yayılmakta olan Bolşevizm'e karşı korunması gerektiği konusunda ısrarcı olmaya başlamıştı. Bu üç ülkede —özellikle ABD'de— açıkça Almanya'dan yana olan veya hiç değilse SSCB veya Almanya arasında seçim yapmaları gerektiğinde kesinlikle Almanya'yı tercih edecek gruplar asla eksik olmadı.

Nazileştirilmiş Slovakya'nın lideri Monsenyör Tiso ülkenin özgürlüğüne kavuşmasının ardından cezalandırıldıktan sonra bile popüler olmayı sürdürdü. Aynı şey, bir yanda Alman "yoldaşları" diğer yanda Tito (cumhuriyeti Yugoslavya Federasyonu'na başarılı bir biçimde dönüştürmekte özgün bir sorunla karşı karşıya kalmıştı) önderliğindeki partizanlarıyla Hırvatistan için de söylenebilir. Bu bağlamda, "Kuzey Avrupa sosyalizminin" simgesi haline gelmek üzere olan bir ülkenin —İsveç— 1943'e kadar Hitler'in Reich'ine ne kadar yakın olduğunu hatırlamak da yerinde olacaktır. 5 Temmuz 1940'ta genişleyerek bir ulusal birlik koalisyonu haline gelmiş olan sosyal demokrat Per Ablin Hansson hükümeti Reich ile Alman askeri kuvvetlerine İsveç topraklarından geçme izni veren bir anlaşma imzaladı. Ülkede geniş bir mutabakat vardı ve anlaşma sonrasında da devam etti; ancak 1943'ün ikinci yansında savaş Şer Ekseni açısından kötüye gitmeye başlayınca Hansson hükümeti Nazi yanlısı tarafsızlıktan vazgeçip İtilaf Devletlerini destekleyen bir tarafsızlığı benimsedi.

Ne zaman bir siyasi rejim doğsa, bir lider grubu iktidarı ele geçirir ve —eğer projeleri başarılı olursa— içinde yeni bir "meşruiyetin" kendisini gösterdiği bir birini izleyen olayların gerçekleştiği yeni "işler" yapılır. Yeni rejim kendisini böyle ortaya koyar; o halde kendi meşruiyetini kanıtlaması gerekir. 1861'de orta ve güney İtalya'yı ilhak eden ("güney eşkıyalığı" diye adlandırılan uzun ve beklenen bir gerilla savaşına rağmen) Piedmontese'nin de yaptığı buydu. Thiers 1871'de çoğunluğun kesinlikle monarşist olduğu bir ülkede cumhuriyetçi bir anayasa ilan etti, ancak cumhuriyetçi anayasa 1875'te yürürlüğe girebildi. Faşist parti de 1922 ile 1926 arasında önceki bölümlerde anlatıldığı üzere aynı şekilde hareket etti. Daha ilk başlarda devletin en büyük yetkilisinden aldığı onayın ardından, egemen ve orta sınıfların güçlü desteğine dayanarak kitleleri kazanma işine başlayabilirdi. 1944-46 arasında meşruiyet temelinde devlet haline gelen anti-faşizmin temelleri de kademe kademe kurtardığı Doğu Avrupa ülkelerinde Sovyetler Birliği'nin kurduğu hükümetlerin temelleriyle aynıydı. Bundan sonra olan her şey kesinlikle bu temel sayesinde mümkün olmuş, eş zamanlı olarak savaşın üç galibinin durmadan tekrarladığı "paylaşım"ın yarattığı çerçeveye teşvik edilmiş ve korunmuştu.

Tito ve güçlü bir mutabakata dayanarak (ve muhalifleri aynı ölçüde güçlü bir baskı altına alarak) kurduğu tek partili "sosyalist" rejim 1948 yılında Stalin'le anlaşmazlığa düşünceye kadar Sovyet uydularının en önemlisi sayılıyordu. ... Tito açıkça SSCB karşıtı olan Yunanistan-Türkiye Yugoslavya antlaşmasına imza atıp yeni *cordon sanitaire*'in çeşitli ittifaklarına (NATO, SEATO, vb.) coğrafi uyum sağladığında ününün doruklarına ulaştı.

SSCB'nin dağılmasından sonra ABD'nin Yugoslav Federasyonu'nu dağıtma kararını tarihsel açıdan Tito ve tüm "Yugoslav deneyimi"nin radikal bir biçimde yeniden değerlendirilmesine yol açtı. İkinci Dünya Savaşının sonunda İstria bölgesinde işlenen tüm cinayetler öne çıkarılarak Tito kuvvetlerinin Nazi karşıtı destanı ve Yugoslavya komünistlerinin kurup birkaç on yıl ayakta tuttuğu siyasi ve sosyal rejimin değerlendirmesinde tayin edici bir faktör haline gelişleri karanlıkta bırakıldı.

Yukarıda belirtildiği gibi iki "boş alan" İtalya ve Çekoslovakya'ydı. Ancak İtalya —paylaşım anlaşmalarında adı geçmese de— kendisini İngilizlerden çok Amerikalıların nüfuz alanında buldu. Bunun nedeni İngiliz-Amerikalı kuvvetler tarafından kurtarılması ve "Güney Krallığı"nın —yavaş yavaş İtalya Krallığı'na dönüşen— yaşamında itilaf devletleri yetkililerinin kararlı bir biçimde varlık göstermiş olmasıydı. Artık onu uygun bir hükümetin kurulmasına yönlendirmek gerekiyordu.

Yunanistan'da İngiliz General Scobie'nin tüm partizan grupların silahlandırılması gerektiğine ilişkin emriyle tetiklenen Atina ayaklanmasından (3 Aralık 1944) sonra çıkan olayların gösterdiği gibi, İngiliz-Amerikan nüfuz alanındaki zoraki bir beklentiden başka bir şey değildi. İngilizlerin ayaklanmayı bastırması bir aydan fazla sürdü ve sonrasında Varkiza anlaşmalarına (Şubat 1945) ihanet edilmiş oldu; Mart 1946'da komik bir seçim yapıldı ve bu seçime İngilizlerin denetimindeki monarşist-popülistler dışında hiçbir parti katılmadı; Kral geri döndü ve daha sonra "Özgür Yunanistan'ın Geçici Hükümeti" (Aralık 1947) olacak "Demokratik Yunanistan Ordusu" Ekim 1946'da gerilla savaşını başlattı. Churchill bu hükümeti devirmek için Truman'dan müdahale etmesini istedi, bu Yunanistan'ın doğrudan Amerika'nın denetimine geçtiğini gösteren bir hamleydi. Gerilla savaşı ancak 1949'da Yunanistan'da ABD'nin korumasında sağın "parlamentar" diktatörlüğü kurulduktan sonra bastırılabilirdi. Bu diktatörlük Papandreou'nun dönüşüne (merkez partisinin 1964'teki zaferi ki, bunu hemen ardından Nisan 1967'deki Albaylar Darbesi izleyecekti) kadar sürecekti.

En büyük sınav 18 Nisan 1948'de yapıldı. Hiç kamuoyu yoklamasının yapılmadığı bir dönemde seçim sonuçlarını tahmin etmek fazlasıyla zordu. ABD, olası bir "demokratik halk cephesi" zaferine karşı hazırlıklarını yaptı. İlk Clinton yönetimi CIA kayıtlarını akademisyenlerin kullanımına sunduğunda Kasım 1994'te, "İtalya'da Komünistlerin İktidara Yasal Araçlarla Ele Geçirmesinin Sonuçları" başlıklı bir belge yayınlandı. 5 Mart 1948 tarihli belge başlangıçta Sardunya ve Sicilya'yı ayırarak ve sonra arkasında kendilerini açığa çıkarmayan Amerikalıların bulunduğu bir gerilla savaşı aracılığıyla ABD'nin acilen müdahalesini öngörüyordu. "ABD İtalya'da komünistlerin yasal yollardan iktidara gelmesine izin veremez," çünkü "bunun psikolojik yansımaları korkunç olur," açıklamasından sonra değerlendirilen diğer alternatif "seçim sonuçlarının tahrif edilmesi"ydi. Gayet iyi bilindiği gibi bunların hiçbir gerekli değildi, Amerikan "gıda yardımı"nın etkilerinin çok daha etkili olduğu görülecekti. Hıristiyan Demokrat parti tek başına meclisteki koltukların mutlak çoğunluğunu kazandı; ancak De Gasperi "laik" partilerle (demokratik sosyalistler, cumhuriyetçiler ve liberaller) bir koalisyon hükümeti kurdu. Togliatti'nin bunun "en iyi sonuç" olduğunu belirttiği söylendi: Tam olarak kastettiği, kazanılacak bir zaferin kesinlikle 5 Mart tarihli CIA belgesinde özetlenen sonuçları getireceğiydi.

İKP yönetimine ajanlar sızdırdı ve diğer her türlü baskı yapıldı. Komünistlere oy verenlerin aforoz edileceğini açıklayarak korkutmak amacıyla Vatikan da işin içine girdi. Ancak Hıristiyan Demokratlar geri dönülmez sonuçları olabilecek bir karara zorlanmayı reddettiler. De Gasperi Vatikan'ın gözünden düşmeye başladı; buna rağmen bir sonraki kuşaktan Fanfani ve Moro gibi ana stratejileri "merkez-sol" olan liderler çıktı ve İSP hükümette yeniden doğrudan sorumluluk aldı. Bütün bunların, "evcilleşmeyen" İtalya'yı daha sonra 1967'de Yunanistan ve 1973'te Şili'de yapılanlara maruz bırakma tehditlerine yol açtığı asla unutulmamalıdır. Ancak bunlar daha sonra oldu.

Gıda yardımı —bu kez Sovyetler'den gelmişti— tıpkı kısa süre önce 18 Nisanda İtalyan seçimlerinde Amerikan ekmeğinin yaptığı gibi Çekoslovakya'da da seçim sonuçlarını etkiledi. Biraz da olağandışı kuraklık nedeniyle 1947 yazında hasat çok kötü olmuştu. Çekoslovakya ülke dışında yardım aramak zorunda kaldı. Kasım ayında Bakan Hubert Ripka 30 Mayıs'ta yapılacak seçimlerin öncesinde Moskova'ya gitti. Savaşın sonundan beri Çekoslovakya komünist Klement Gottwald'ın başkanlığında komünistler, sosyalistler, ulusal sosyalistler ve popülistlerden oluşan bir koalisyon hükümeti tarafından yönetiliyordu. Bu hükümet 7 Temmuz'da Marshall planıyla ilgilendiğini açıklamış, fakat Sovyetler Birliği'nin planı engellemesi açıklanan ilkenin sonuçsuz kalmasına yol açmıştı. Beklenmedik değişiklik henüz Ripka Moskova'ya bile ulaşmadan gerçekleşti; Stalin "Gottwald'ın talebi" üzerine SSCB'nin Çekoslovakya'ya 600.000 ton tahıl göndereceğini açıkladı —bu talep edilen miktardan çok fazlaydı. Tahıl Şubat'ta teslim edildi.

14

Soğuk Savaş: Gerileyen Demokrasi

1938'den beri ABD içinde sürgünde olan Thomas Mann, yasa tasarısının gündeme getirilmesinden hemen sonra o yıl Haziran ayında Hollywood'daki "Barış Grubu"na hitaben yaptığı konuşmada tehlikeye işaret etti: "Şu anda olan her şey Almanya'yı yanımıza alıp Rusya'yı yenmek yerine, Rusya'yı yanımıza alıp faşizmi yenmiş olmanın hiddet ve pişmanlığından kaynaklanmaktadır." Yazar sözlerine şöyle devam etti: "Bu hiddet ve pişmanlık, yasalastırıldığı takdirde Amerikan faşizmine doğru atılmış tayin edici ve tehlikeli bir adım —ilk adım olmasa da— oluşturacak olan Mundt-Nixon yasa tasarısını üretti. Bu eğilimin belirtilerini ABD'nin "Yunanistan'da bugün gerçekleştirilen dehşete, katledilen rehinelere, her gün [komünist partizanların üzerine] açılan ateşlere, gerici rejimin Çekoslovakya'da olanlarla karşılaştırması mümkün olmayan cinayetlerine" kayıtsız kalmasında görüyordu. Bu sözcükler Mann'ın —Charlie Chaplin, Moses Finley, Dashiell Hammett ve tutuklanan diğer çoğu kişi gibi— "komünist" olduğunu düşünen komite aktivistleri tarafından tekrarlanacaktı.

Kennedy Kasım 1963'te onun "komünizm yanlısı" olduğunu düşünenlerce öldürülmüştü. Bu adamlar "komünistler" ile "skoru eşitleme" ve esas olarak tam da Mann'ın konuşmasının başında hatırlattığı senaryoyu hayata geçirme zamanının geldiğini düşündüler: Birleştirilme karşılığında her türlü tarafsızlaştırma önerisine muhalefet edilerek (1949'da kurulan) Batı Almanya'nın yeniden silahlandırılması, Almanya'nın Batılı savunma-saldırı sistemine entegre edilmesi ve NATO'ya erken katılmasını sağlamak için Franco İspanya'sına öneri götürülmesi. Franco İspanya'sının NATO'ya kabul edilme önerisi Amerikan senatosunun dış ilişkiler komisyonu tarafından onaylandı ve 14 Temmuz 1955'teki Temsilciler Meclisi toplantısında oy birliği ile kabul edildi.

Yeni Cumhuriyetçi yönetimin gelişi ve kardeşi CIA başkanı olan John Foster Dulles'in dışişleri bakanlığına atanmasıyla mücadele yeniden bizzat Avrupa'da başladı. Yeni dışişleri bakanının parolası Sovyetler Birliği'ni geriletmektir. Bu yeni saldırı cephesinin kalesi Batı Almanya'ydı.

Federal cumhuriyetin kurulması bizzat "Soğuk savaş"ın ürünüydü. 27 Mayıs 1948'de Londra konferansıyla birlikte batının işgal ettiği üç bölge "Federal Alman Cumhuriyeti"ne dönüştürüldü; bu Sovyetlerin işgal ettiği (Ağustos 1948) bölgede yapılacak paralel bir operasyonun başlangıcıydı. Her iki devlete de son şekilleri 1949'da verildi. Her ikisinin de ilk anayasa tasarılarında Almanya'nın bütününden söz etmesi önemlidir. Üç batı bölgesi başlangıçta homojen değildi. Başkenti Hamburg olan zengin ve siyasal açıdan daha canlı İngiliz bölgesi daha sakin ve muhafazakar

(özellikle Bavyera) Amerikan bölgesinin tam zıddıydı. Fransa'nın durumu ise özeldi. Almanya'nın parçalanması, Ruhr'un uluslararası bölge olması ve Saar'ın işgali konusundaki özgün arzuları nedeniyle Fransa'yla ilişkiler hassastı. Bunlardan sonuncusu gerçekleştirildi ve Saar Almanya'ya ancak 1957'de, yapılan referandumdan sonra iade edildi. Tüm taraflar bu sorunlar konusunda bocaladılar. Roosevelt Tahran Konferansında (28 Kasım 1943) savaş kazanıldıktan sonra Almanya'nın beş özerk eyalete bölünerek, Kiel Kanalı, Ruhr, Saar ve Hamburg'un Birleşmiş Milletler denetimine girmesini önermişti. Churchill büyük bir Avusturya-Bavyera Federasyonu kurulmasını, Ruhr ve Westphalia'nın Prusya'dan ayrılmasını teklif etmişti. "Almanya'nın parçalanmasında izlenecek yol"un araştırılması için İngiliz dışişleri bakanı Eden başkanlığında bir komisyon kurulmasına, bu komisyona Sovyet ve Amerikan büyükelçilerince yardım edilmesine karar verildi. Anlayış "Fransız temsilcinin komisyona katılıp katılmayacağına" komitenin daha sonra karar vermesi şeklindeydi. Komite hiçbir şey başaramadı. Tam da Almanya'nın teslim olduğu gün (8 Mayıs 1945) Stalin'in "SSCB'nin Almanya'yı parçalamaya veya yıkmaya niyeti yoktur" açıklamasını yapması Batılı liderleri şaşırttı.

Federal hükümetin 22 Kasım 1951'de anayasa mahkemesinden Alman Komünist Partisi'nin (KPD) anayasaya aykırı ilan edilmesini talep etmesi de bu tabloyla bütünüyle uyumluydu. Aslında bu olay partinin yasaklanmasını hedefleyen yasal sürecin başlangıcıydı. Hamlenin yasal temeli —Hitler'in Reichstag yangınına dayanarak attığı benzer adımı hatırlatıyordu— anayasanın 21. maddesinin 2. bendiydi. Bu bent Federal Alman Cumhuriyeti'nin varlığını veya demokratik-liberal düzenini tehdit eden amaç veya davranışları bulunan partilerin "anayasaya aykırı" olduğunu belirtiyordu. Doğal olarak bu madde aralarında parti sekreteri Max Reimann'ın da bulunduğu bazı KPD vekillerini de içeren parlamento konseyi tarafından Nazi parti veya gruplarının oluşumunu engelleyecek bir araç olarak algılanmıştı. Ancak şimdi federal hükümet mahkemeye Marksist inançlara sahip olan bir partiye hoşgörü gösterilip gösterilemeyeceğini soruyordu! Bu tür bir Marksizmin anayasal düzene "uygun olmadığı" ima ediliyordu —halbuki Hans Globke şansölyelikteki bakanlık görevine uygundu.

Bu talep gündeme getirildiğinde KPD'nin Bundestag'da 1949'da seçilmiş 15 vekili bulunuyordu (ve oyların yüzde 5,7'sini almışlardı). Mahkeme talebe hemen yanıt vermedi: Görüşünü ancak 1956'da açıklayabildi. Bu arada yakında 1953 genel seçimleri vardı ve hem politikalarının soyut sekterliği hem de Almanya'nın bölünmüş olması nedeniyle komünistlerin eski performanslarını gösteremeyecekleri tahmin ediliyordu. Hükümet hemen bir seçim reformu hazırladı ve "yüzde 5'lik bir baraj" koydu. Ülke çapında yüzde 5'in altında oy alan partiler parlamentoda temsil edilemeyecekti. Böylece —seçimden sonra olsa da— KPD her koşulda Bundestag'dan çıkarılmış olacaktı. Bu, faşizm sona erdikten sonra Avrupa'da nispi temsil sistemine yapılan ve sonra her yerde uygulamaya sokulan (tabii ki İngiltere hariç) ilk düzeltmeydi.

Fransa bu gelişmeler karşısında giderek daha fazla tedirgin olmaya başlıyordu —bu tedirginlik General de Gaulle'ün ısrarlı ve aşındırıcı siyasi eylemleriyle daha da artıyordu. Sosyalist ve komünistlerden oluşan geçici hükümetten 20 Ocak 1946'da dramatik bir biçimde çıkmıştı. Bundan sonraki tüm eylemlerini anayasayı hazırlayanların çalışmalarına karşı çıkmak oluşturdu. Birinci ve ikinci kurucu meclislerin çalışmalarıyla keskin bir anlaşmazlık içinde oluşu seçmenlerin Dördüncü Cumhuriyetin anayasasını onayladığı 13 Ekim 1946 referandumunun —görünüşte olumlu olsa da— rahatsız edici sonuçlarına yol açtı: Referandumdan 9.263.000 evet, 8.143.000 hayır oyu çıktı ve 8.467.000 kişi oylamaya katılmadı! Ancak De Gaulle siyasetten vazgeçmedi. 7 Nisan 1947'de Strasbourg'da yaptığı konuşmadan sonra ulusal mecliste ciddi sayıda eski Petainisti —"kendini" adamlarının önderliğinde, Jacques Soustelle ve André Malraux gibi önemli direniş liderlerini— bir araya getiren geniş bir parlamento grubuna dönüşecek olan Rassemblement du Peuple Français'i kurdu. Hareket siyasi partilere karşıydı (30 Eylül 1946'daki Epinal konuşması) ve Action Française'in çok sevdiği bazı konuları tekrarlıyordu. Ancak Rassemblement başlangıçtaki başarısından sonra hızla gözden düştü. 6 Mayıs 1953'te De Gaulle —tarzı olduğu gibi— dramatik bir biçimde siyasetten ve kurduğu hareketten ayrılarak kendisini "ülkenin şiddetli bir şok geçireceği" döneme sakladığını açıkladı. Göreceğimiz gibi bu tam beş yıl sonra gerçekleşti.

Neredeyse hiç kesintiye uğramadan süren sömürge savaşları ağırlık kazandı ve atmosferi kirletti. 19 Aralık 1946'da (Posdam Anlaşması'na göre Çan Kayşek'in Çin'i ile İngiliz Amerikan güçleri arasında bölünmüş olan) Hindicini'de bir isyan patlak verdi; isyanın önderi Asya komünizminin liderlerinden biri olan Ho Şi Minh'di. FKP (Fransa'nın önyak olduğu) çatışma karşısındaki tutumu nedeniyle vatan hainliğiyle suçlandı ve bu, partinin daha fazla tecrit edilmesine yol açtı. Fransa'nın sömürge savaşı Cenevre Konferansı yaklaştığı sırada Dien Bien Phu'nun talihsiz bir biçimde silah bırakmasıyla sona erecekti. 17 Haziran'dan beri Pierre Mendés-France hükümetiyle yönetilen Fransa, yenildiğini Cenevre Konferansında öğrenecekti.

Bu yeni Fransız başbakanının çok uzun kariyeri direniş sırasında De Gaulle'ün gölgesi altında başlamış olmasına rağmen Mendés-France o yıllarda De Gaulle karşıtı biri olarak görülüyordu.

Buna rağmen bir noktada —veya daha doğrusu tek bir görüşünde, yeni doğan Avrupa Savunma Topluluğu'nu (AST) kabul edilemez bularak reddetmesinde— De Gaulle'cü hareketle aynı fikirde oldu. AST, ABD tarafından kuvvetle savunuluyor ve Avrupa topraklarındaki Atlantikçi "savunma" da liderlik rolünü Federal Alman Cumhuriyeti'ne transfer etmenin bir yolu olarak görülüyordu. Aslında Almanya'nın uluslararası siyasete muhteşem

bir biçimde dönmesine işaret ediyor ve kaçınılmaz biçimde yeniden silahlandırılmasını gerektiriyordu. 14 Aralık 1953'te, John Foster Dulles diğer şeylerin yanı sıra "Batının Almanya'nın ortak savunmamıza koyabileceği katkının göz ardı etmesinin mantıksız olacağını" öne sürerek ABD'nin yeni anlaşmanın onaylanmasına büyük önem verdiğini açıkladı. AST, 30 Ağustos 1954'te Mendes başkanlığındaki Fransız meclisinde reddedildi. Başka şeylerin yanı sıra sorun Almanya'nın talep ettiği Saar'ın iadesi konusundaki Fransız-Alman sürtüşmesiyle de iç içe geçmişti. Bu şiddetli bir gerileme ve AST, esas olarak Doğuda gözü olan Almanya'yı yeniden silahlandırmanın bir aracı olarak değerlendirdiği için başından beri ona karşı çıkan Sovyetler Birliği politikalarının başarısı olarak görüldü. ... Fransa ABD tarafından böylesine açık bir biçimde korunan Alman komşusundan kuşkulanıyordu ve bu noktada Stalin'in ölümünden ve Beria'nın tasfiyesinden sonra Sovyet liderliği tarafından başlatılan uluslararası detant kampanyasına muhtemelen diğer ülkelerden daha fazla ilgi gösterdi. Ancak, soğuk savaş tarihinde öne çıkan bu yıl —1956—olası senaryoları ve alınacak kararları radikal bir biçimde değiştirdi.

Cezayir isyanını demir yumrukla bastırmak isteyen Cezayir'den sorumlu bakan sosyalist Lacoste ile anlaşmazlığa düştü ve Mollet'in tehlikeli ölçüde enflasyonist bulduğu sosyal politikalarına muhalefet etti. Ancak hükümetten ayrılması diğer radikal bakanları ayrılmaya teşvik etmedi. O tarihte ne o ne ona karşı çıkanlar Cezayir krizinin yalnızca iki yıl içinde Cumhuriyetin sonunu getireceğini öngörebiliyordu.

Polonyalı komünistlerin beklenmeyen ve ezici başarısı birkaç gün sonra dünya sahnesinde bir başka olayla gölgelendi: 4 Kasım 1956'daki Macar devrimi Sovyetler'in Macaristan'ı işgal etmesiyle doruğa çıktı. Ancak bu korkunç olayla ilgili laf kalabalığı ve yanlış tarih yazımı hala devam etmekle birlikte, uluslararası yanı değerlendirilmeden bunun bütünüyle anlaşılması mümkün olmayacaktır. Olayın iki yönünün birbirinden ayrılması gerekir. Ülkede Polonya krizine benzer bir seyir izleyen bir iç kriz vardı 'Anti-Titocu' cadı avı sırasında ülke dışına sürülen ve tutuklanan kişiler (Macaristan'da Imre Nagy) geri döndüler ve halk tarafından büyük ölçüde memnuniyetle karşılandılar. Nagy hükümetinin 1 Kasım 1956'da verdiği Varşova Pakti'nden çekilme, Birleşmiş Milletler garantisiyle tarafsızlığını ilan etme kararıyla ülkeyi sürüklediği uluslararası bir kriz de vardı. Avrupa'nın ortasındaki gerçek bir savaşla sona eren bu dönemde hiç kimse masum değildi. ABD ayaklanmak için pek çok nedeni bulunan bir halkı genel bir savaş çıkarmak dışında asla müdahale edemeyeceğini bildiği halde -" Özgür Avrupa Radyosu" nun ayaklanmaya teşvik eden sürekli ve ısrarlı kampanyalarıyla— ayaklanmaya teşvik etmekten sorumluydu. Bu durumda "geriletme" doktrini suç olmasa da bir istihza haline geldi. Sovyetler Birliği'nin ise Polonya'da bir yenilginin tekrarlanmasına katlanmaya veya bir başka Gomulka'yı desteklemeye hiç niyeti yoktu. Kendi insanlarının iş başına gelmesini istiyordu. Aksi takdirde her koşulda zaten müdahale edecekti çünkü ortada Macar bir Gorulka yoktu. Nagy durumu kontrol etmekte bütünüyle yetersizdi: Tam tersine, kendisini ondan daha güçlü olan olayların akışına bırakmıştı —komünistler sokaklarda katledilmesi ve yargısız infazlar hükümetinden hiç bir tepki almıyordu. Varşova Pakti'nden çıkıldığını duyuran bakan Malater'in rolü ya provokatif ya da tehlikeliydi. En önemlisi Polonya'daki "halk demokrasisi"nin olağanüstü başarısını Macaristan'daki felaketten ayıran birkaç gün içinde uluslararası ilişkilerin algılanma şeklini değiştiren bir olayın olmasıydı. 29 Ekim 1956'da İngiliz ve Fransızların rehberliğindeki İsrail Mısır'ın 26 Temmuz'da aldığı Süveyş Kanalı'nı millileştirerek İngiliz-Fransız denetiminden çıkarma kararını zorla iptal ettirmek için Mısır'a saldırdı. İsrail'in vekaleten yürüttüğü eylem anlamsız bir savaşı tetikledi. 30 Ekim'de İngiliz ve Fransızların Mısır'a verdiği bir ültimatın Başkan Nasır tarafından reddedildi ve 4 Kasım gecesi İngiliz-Fransız kuvvetleri Port Said'e çıkartma yaptı. İki kriz arasındaki bağlantı açıktır. Eden ve Guy Mollet önceki çağın büyük sömürge güçlerine yönelik bir saldırı başlatmaması için Sovyetler Birliği'nin doğu Avrupa'da gergin ve çözümlü zor bir durumda olduğu bir anı seçmeye karar (bu kararın ABD politikasından bağımsız olduğu anlaşılıyor) verdiler. Her bağlamda ve her hasım karşısında —fakat özellikle "soğuk savaş" sırasında— krizin askeri açıdan derinleşmesi siyasi çözümlü olanaksız kılacak askeri bir yanıtı yol açabilirdi. Sonunda istenen oldu. Kaderine terk edilen Macaristan ezildi. Sovyetler Birliği'nin dayattığı ve eski rejimden kalanlar üzerine inşa ettiği Kadar hükümeti muazzam zorluklar arasında yoluna devam etti ve uzun bir süre uluslararası camiadan neredeyse bütünüyle dışlandı. Macaristan olağandışı ve bazı açılardan meşru bir propaganda silahına dönüştü. "Özgür Avrupa Radyosu" nun olumsuzluğu beklentilerin ötesinde meyve vermişti.

Süveyş işgali sırasında görevde olan Fransız hükümeti her şeye rağmen hala Mollet'in sosyalist yönetimi idi. Macar devrimini desteklemek için batı Avrupa çapında yapılan ajitasyonun harareti içinde Fransız sağ komünistlerin günlük gazetesi *l'Humanité*'nin bürolarını ateşe vererek diğer ülkelerde görülenlerden çok daha ileri gittiğinin sinyallerini verdi. Mısır'a yönelik saldırganlığa karşı çıkıp Macaristan'ın işgalini desteklediği için "gayri milli" bir parti olarak görülen FKP'ye savrulan tehditler çoğaldı. Çok önemli olan iki olay birbiriyle de çakıştı. Komünist dünyadaki şubat ayında başlayan kriz zaten ilerlediği sırada 18 Ağustos 1956'da Federal Alman Cumhuriyeti anayasa mahkemesi 1951'de Adenauer hükümeti tarafından sorulan soru hakkındaki görüşünü bildirdi. Verilen karar üç yıl önceki seçimlerde seçim barajı sayesinde Bundestag'dan dışlanarak küçülen Alman Komünist partisini yasa dışı ilan ediyordu.

O tarihe gelindiğinde Fransız sağ iki kat gerilemişti. Birincisi, bizzat Kruşçev'in ağzından yöneltilen korkutucu Sovyet tehdidinin İngiliz-Fransız hava kuvvetlerinin hızla geri çekilmesini dayattığı Süveyş'te onur kırıcı bir yenilgi yaşanmıştı; daha da kötüsü Amerika bu eylemi reddetmiş ve Birleşmiş Milletler kınamıştı. İkincisi, Cezayir'deki ulusal direniş güçleniyordu ve Cezayirliilerin mücadelesi giderek daha fazla uluslararası destek görüyordu. Sömürge savaşı —

Fransa ile Cezayir arasındaki Cezayirli Fransızlar tarafından temsil edilen anakronik bir anlayışla yapısal olmanın yanı sıra kurumsal bağa uygun olarak çoğu kişi bu şekilde tanımlamayı reddediyordu— artık cumhuriyetin bir “iç sorunu” olarak gösterilemeyecekti. Dahası, gerillalara karşı yürütülen operasyonlar için Fransız kuvvetlerince sınırların sürekli ihlal edilmesi Tunus ile gerginliği artırıyordu. Hepsinden önemlisi Cezayirli milliyetçilere yönelik işkence skandalı patlak vermişti. Kamuoyu Fransız asker ve polislerinin Cezayirlilere, on yıl önce ülkenin kendi partizanlarına Almanların yaptığı muameleyi yapması karşısında şaşırmişti. Komünist bir gazeteci ve *Alger Républicain* adlı günlük gazetesinin editörü olan Henri Alleg işkencecileri teşhir ettiği bir broşürde —kısa süre sonra Cumhuriyetin “kangreni” olarak tanımlanacak— işkenceyi kınadığı için tutuklanmıştı. Bu arada Fransız sefer kuvvetlerinin sayısı 500.000 askere çıkmıştı. 1957 yılında General Massu “Cezayir Savaşı” adı verilen savaşta gizli Ulusal Kurtuluş Cephesi’ni çökertti. Bunu yargısız infazlar ve yaklaşık 1.500.000 Cezayirliyi etkileyen zorunlu göçler izledi. Ancak Senatör Kennedy’nin Amerikan senatosunda ABD’nin Cezayir halkının bağımsızlığını kazanmasına yardımcı olmak için nüfuzunu kullanması gerektiğini söylediği 2 Temmuz ile Birleşmiş Milletler genel kurulunun Cezayir sorununun görüşmelerle çözülmesini isteyen bir kararı oybirliği ile aldığı 10 Aralık 1957 tarihleri arasında kriz uluslararası bir boyut kazandı.

Ancak, işgal ordusu (Kara Kuvvetleri Sekreterliği, Genel Kurmay Personeli, XXX Bürosu) için bir talimat kitapçığının dağıtıldığı Cezayir’den gelen haberler vardı. Bu kitapçık egemen olan atmosfer konusunda bir fikir veriyor. 28. sayfasında, başka şeylerin yanı sıra şu tavsiyede bulunuluyor: “*Müslümanların hepsi kesinlikle terörist değildir, ama ne olursa olsun referanslarına bakılmaksızın her biri terörist olabilir.*”

Yeni hükümet büyük bir gayretle oluşturulmaya çalışılırken 13 Mayıs 1958’de ordu Cezayir’de iktidara el koydu. Bu muazzam büyüklükte, korkutucu bir orduydü ve Franco’nun 1936’da İspanya’da yaptığı gibi sömürgelerden metropolitan Fransa’ya siyasi değişim empoze etmek istiyordu. ... 20 Mayıs’ta parlamento Pflimlin’in her türlü yetkiyle donatılmasını 93’e karşı 473 oyla —komünistler de kabul oyu kullandı— kabul etti.

24 Mayıs’ta isyan Korsika’ya sıçradı. Paraşüt birlikleri ve aşırı sağcı militanlar Ajaccio vali konağını hiçbir direnişle karşılaşmadan işgal ettiler. 26 Mayıs’ta De Gaulle Paris’e dönmeye karar verdi.

1 Haziran’da De Gaulle ulusal mecliste boy gösterdi ve her türlü yetkiyle donatılmayı talep etti. Mendées-France Mitterrand ve komünistlerin yanı sıra daha birçok kişi bu talebe karşı olduğunu bildiren konuşmalar yaptı. Ancak meclis 224’e karşı 329 oyla bunu kabul etti. Boulanger’in Üçüncü Cumhuriyette elde edemediği şeyi De Gaulle dördüncüde elde etmeyi başarmıştı. Sezarcılık yirminci yüzyılın ortasında bilmeyenlerle her zamankinden daha fazla kuşatılmış bir sömürge savaşı dalgasına binerek geri dönmüştü. Yıllar süren beyhude inattan sonra ve kendisini iktidar getirenler arasında yeniden baş gösteren bir isyanın da sıkıntısıyla 1962’de Cezayir’den çekilerek bu savaşı bizzat De Gaulle sona erdirmek zorunda kalacaktı.

Tahmin edilebileceği gibi De Gaulle anayasayı radikal bir biçimde yeniden yazmayı —1946 anayasası konusunda partilerle arasını boşuna açmamıştı— ve hepsinden önemlisi belirli bir siyasi partiyi, komünistleri tasfiye edebileceği bir seçim sistemi oluşturmayı amaçlıyordu. 28 Eylül 1958’de yeni cumhurbaşkanının yetkileri etrafında düzenlenen yeni anayasayı kabul ettirdi. Bu Bonapartist oranların başarısıydı: 36.500.000 seçmenden 31.000.000’i “evet” ve yalnızca 5.500.000 “hayır” (bunlar esas olarak FKP’nin seçmenleriydi) oyu kullandı.

8 Ocak 1959’da De Gaulle cumhurbaşkanı oldu. Eylül 1962’de başarısız bir suikast (OAS yani 1958’de darbeyi destekleyen aynı kişiler tarafından) girişiminden sonra, bunun kendisine kazandırdığı popülerliğe dayanarak cumhurbaşkanının doğrudan seçilmesini teklif etti ve kabul ettirdi —yine ezici bir çoğunlukla.

Böylece Bonapartist proje bütünüyle hayata geçirilmiş oldu. Yeni Bonapart’ın “dehası”nın kendisini bütünüyle açığa vurduğu yer dış politikaydı ve Fransa yeniden ister merkezci ister radikal ister sosyalist olsun, Dördüncü Cumhuriyet hükümetlerinin Atlantikçi tutumlarıyla karanlıkta kalan bir konum olan üçüncü büyük blok haline geldi. En önemli hareketi 1965 seçimlerinde ses getirici bir biçimde yeniden seçilmesinin ardından NATO’nun askeri kanadından çekilmektir. Çin Halk Cumhuriyeti’nin tanınmasıyla birleşen bu hamle ve Fransa’nın Ortadoğu’daki Altı Gün Savaşı’na mesafeli yaklaşması, planın parçalı değil organik olduğunu gösteriyordu. 1968’de öğrenci devrimi ve toplumsal huzursuzluğun kavgayla geri gelişi, 10 yıllık kesintisiz egemenlikten sonra ülkenin artık büyük bir çoğunlukla seçtiği bu yönetim türünü istemediğine işaret ediyordu. Son referandum (Nisan 1969) yenilgiyle sonuçlandı ve De Gaulle istemese de sahneden ayrıldı.

Bir rejim, bir politikalar dizisi ve bir tarz olarak De Gaulle’cülük taklit edilmesi mümkün olmayan kahramanın devreden çıkmasıyla sona erdi. Ancak ardında yeni bir siyasi sistem bıraktı. Bu sistem siyasi mücadeleyi merkezde yoğunlaştırdı, feci bir seçim sistemiyle “aşırı” unsurları tasfiye etti ve “karma sistem”in egemenliğini —diğer ülkeler den önce— başlattı.

Mekanizma açıktır ve gayet iyi bilinmektedir ve Fransız sosyalistleri her açıdan kazançlı çıkacaklarını fark ettiklerinde Beşinci Cumhuriyet "modeli"nin daimi destekçileri haline gelmişlerdir. Her tek üyeli seçim bölgesinde en az dört parti yarışmaktadır. Bunlardan ikisi merkez-sağ, ikisi de sol (sosyalistler ve komünistler) partilerdir. İlk tur oylamada her parti kendi taraftarlarının oyunu almaktadır. Peki ama hangi aday ikinci tura kalacaktır? Tabii ki sosyalist seçmenlerin hepsi ona oy vermeyeceği ve merkezden oy alamayacağı için bu kesinlikle —veya neredeyse asla— komünist aday olmayacaktır, bu yüzden hem komünist aday hem de partisi yenilmeye mahkumdur. Komünist seçmenler ise tam tersine oylarını diğer adaya vermeye hazır olacaklardır —"kötünün iyisi", dayanışma vb. gerekçelerle. Bu yüzde FKP 1958'den bu yana, özellikle sosyalist partiyle ittifakı güçlendikten sonra, sosyalistlere hizmet eden ya da kan veren parti rolünü oynamaya devam etmiştir. Muhtemelen bunun çeşitli nedenleri vardır ama hepsinden ağır basan nedenlerden biri başka bir şansı olmamasıdır. Yine de hemen hemen yarım yüzyıllık fedakarlık akrobasisinden sonra varlığını sürdürmesi bile neredeyse bir mucizedir. Seçmenlerinin de yavaş yavaş onun fiili "ikinci sınıf" veya "tabii" statüsünü fark ettiği açıktır. Aradan zaman geçtikçe, sinir bozucu hizmetkarlık rolüne mahkum edilen seçmenler açısından açıkça tercih edilebilecek iki seçenek ortaya çıktı: Ya doğrudan kendi oylarından her koşulda yararlanabilecek partiye oy vermek ya da hiç oy kullanmamak.

Siyasi yelpazenin diğer ucunda durum farklıdır. "Eşitler" arasında ki pazarlıklar ve aday tercihi iki müttefik arasındaki denge, hangi adayın en fazla desteklediği gibi başka faktörlere dayanmaktadır. Tanınmış kişiler seçim sahnesindeki ağırlıklı konularına geri dönmüşlerdir ve merkez sağ ittifakın her iki üyesi de saflarında çok sayıda tanınmış kişiye yer vermektedir.

Seçmenler "yararlı olabilecek" bir oy vermek istediklerinde istedikleri partiyi seçemiyor *verili seçeneklerden* birini tercih etmeye zorlanıyorlardı —bu fiil kaba görünebilir ama sonuç buydu. "Yararlı olabilecek" seçenekler merkeze doğru meylettiğinden —bunun başarılması sanayileşmiş ülkelerdeki gerçek seçim mükafatıydı— seçilen temsilciler büyük ölçüde ılımlı görüşlere sahipti. Aynı zamanda, seçilmenin maliyeti göz önüne alındığında, bunların çoğu geleneksel olarak ılımlı olan orta veya üst sınıflara mensuptu. Böylece sınırlı oy hakkı döneminde egemen olan olgu kendisini farklı bir yoldan yeniden ortaya koyuyordu: "Rekabet gücü" daha düşük olan sınıfların temsil kabiliyeti esaslı bir biçimde azaltılmıştı.

Sınırlı oy hakkı sistemi, "birden fazla" oy kullanma biçimiyle kendi başına "karma sistem"i yaratmanın uygun aracıdır: Biraz demokrasi ve çok fazla oligarşi. Bu, orta ve üst sınıfların üstünlüğünün korunması gerçekliğiyle seçim ilkesini (demokratik süreç) birleştirmektedir, çoğunluk sistemleri aynı sonuca daha dolambaçlı araçlarla ulaşmaktadır. Daha huzursuz azınlıkların temsil edilmesi istikrar bozucu bir unsur kabul edilmektedir ve toplumda önemli muhalif güçler bulunduğu hâlâ mümkün olan propaganda faaliyetlerinden korkmaksızın bu "kusuru" gidermek için önlemler alınmaktadır. ılımlı sınıflar sayısal olarak üstün olmalarına rağmen parlamenter alanda mutlak güvenlik ihtiyacı duymaktadırlar. Bunun nedeni kısmen birbiriyle rekabet eden parti ve gruplara bölünmüş olmalarıdır. Genel oy hakkını sınırlama mekanizmaları bu yüzden yürürlüğe koyulmuştur.

Garip bir biçimde İtalya'daki çeşitli "tarihsel" çevrelerde "ikinci" cumhuriyeti yaratma ihtiyacı olduğu konuşuluyordu. Halbuki çoğunluk sistemini getirip nispi temsili yürürlükten kaldıran (1993) seçim reformunun sonucunda ikinci cumhuriyet zaten yaratılmıştı —son on yılda İtalyan tarihinin en önemli olayı buydu.

Siyasi sistemlerin çoğunluk sistemini benimsemesine —ve böylece demokratik sistem yerine "karma" sistemin tercih edilmesine— yol açan şeyin "istikrarsızlık" olduğu iddiası kendinden menkuldür. Bu, tam da İtalya'da siyasi sistemin çöküşünün kesinlikle hükümetlerin istikrarsızlığına veya sık sık çıkan krizlerden (Hıristiyan Demokratlar kendi başlarına mutlak çoğunluğu elde ettüklerinde bile bunlar görüldü) değil, bir "ahlaki sorun"un patlak vermesinden kaynaklandığı gerçeğiyle doğrulanmaktadır. ... Tabii ki her "büyük iş"ten sonra kapalı kapılar ardında olduğu gibi, bu operasyonu yürütenler de iskartaya çıkarıldılar ve isimleri neredeyse unutuldu.

Ancak dikkat çekici olan, siyasi partiler dışındaki farklılaşma türleri veya kesimler devrede olduğunda —örneğin, aynı bölge veya eyalette farklı etnik gruplar veya dini inançlar ya da bir şirket içinde veya yönetim kurulunda farklı hissedarlar olduğunda— nispi temsil ilkesinin haklı olarak kolayca kabul edildiğinin göz ardı edilmesidir. Amaç siyasi temsiliyeti organize etmek olduğunda, "kişi başına bir oy" ilkesini uygulamanın fazlasıyla yorucu olduğunun öne sürülebileceği de açıktır. Ancak, onu yürürlükten kaldırmanın doğru ve adil olduğunu iddia etmek alçakça olacaktır.

Başlıca enstrümanı çoğunluk seçim sistemiyle "karma" sistem böylece Batı'da yeniden rağbet görmeye başladı. Bu sistem, klasik türden karma sistemde olduğu gibi diğerlerinin haklarını açıkça sınırlamak (sınırlı oy hakkı) yerine, dolaylı sınırlamayı (çoğunluğa dayalı seçim yasaları) tercih etmektedir. Daha büyük *souplesse* [esneklik] sağlayan bu sistemin muhtelif gerekçeleri vardır. Demokratik ilke (kişi başına bir oy) artık doğrudan devreden çıkarılmamaktadır; dahası, siyasi görüşlerini söylemekten mahrum edilenlerin "hükümetin kurulabilmesi"nden

herkesin yararlandığına —muhtemelen kendi çıkarları hilafına— inanmalarının sağlandığı bir durum (aslında bu en güçlü sınıfların denefimsiz bir biçimde iktidara gelmesinden ibarettir) tercih edilir görünmektedir.

Kısacası, karma sistem kendisini günümüzün parlamenter “demokrasileri”nin faaliyetlerinde iki şekilde ortaya koymaktadır. Birincisi, seçilmiş organların gerçek etkinliğini sınırlamakta, bu da sonunda özellikle ekonomi ve finans alanlarında oligarşik güçler açısından çevresel veya onaylayıcı bir rol oynamaktadır. İkincisi, çoğunluğa dayalı seçim sistemleri aracılığıyla teknik bir uyarılma olarak işlev görmektedir, çünkü tam nispi temsilin mekanizmayı tıkamasından korkulmaktadır. Nispi temsil sisteminin kaldırılması Mussolini'nin başbakan olur olmaz ele aldığı ilk konu olmuş ve bu daha önce anlatılan etkileri yaratmıştır. Günümüzde nispi temsil etkinlik adına ıskartaya çıkarılmıştır, kesin bir biçimde pratik olmadığı düşünülmekte veya daha doğrusu genel oy hakkını kasten bir kenara atmak hedeflenmektedir. Gerçek amaç budur. Santo Mazzarino “manevi vasiyeti”nde “doğrudan demokrasi ortadan kaldırıldığı için antik Yunanlıların kura çekme veya seçim yapma aracılığıyla eriştiği amaçlara [Tocqueville'nin “Genel oy hakkına sahip Atina” diye tarif ettiği şey] modern insanlar daha mütevazı biçimde nispi temsil sistemi aracılığıyla erişmektedir,” derken haklıdır. Bu yüzden, bir ülke gibi büyük insan yığınları arasında yapılan bir seçim tam çoğunluğu ortaya çıkarmadığı için, teknik hilelerle sürece yardımcı olunması gerektiği düşünülmüştür. Çok sayıda siyasi gruba “bölünmek” öcü gibi gösterilmiş, bunun nispi temsilin bir etkisi olduğu varsayılmıştır, ancak şimdi, İtalya'da çoğunluk sisteminin benimsenmesinin üzerinden 10 yıl geçtikten sonra siyasi partilerin sayısı artmıştır. Çoğunluk sisteminin sert bir biçimde (İngiltere'de olduğu gibi) işlev gördüğü yerlerde büyük siyasi partileri parlamento dışında bıraktığını da biliyoruz. İngiltere'de bu, sorunlu hükümetlerin muhalefete şantaj yapmak için nispi temsil sistemini benimseme tehdidi savurmaları gibi bir paradoksa da yol açmıştır! Teknik araçlara duyulan hayranlık siyasi gruplaşmalardan oluşan “parçalılığın” bir hastalık olmadığı gerçeğini de göz ardı etmektedir: Parçalılık doğal bir süreçtir ve zenginleştirici olabilir. Nispi temsil sisteminde partiler, ister birbirine yakın partiler arasında ister çoğunluk ve muhalefet arasında ortak noktaları bulmaya zorlanırlar. Bu, farklı sosyal grupların farklı çıkarları arasında bir denge noktası aranmasını teşvik eder. “Galip” ilkesinden kaçınmanın tek yolu budur ve yalnızca bu yol toplumun bütününün temsil edilmesine izin verir. Çoğunluk sistemindeki “zorlama” ise tam tersine kaçınılmaz olarak azınlık hükümetleri üretir.

Kraldan kurtulmak daima zulmü gerektirir (“hükümeti görevden alma” yetkisi): Öyleyse, monarşiden daha demokratik ne olabilir? Fransız Devrimi bu yüzden yapılmıştır —monarşiyi restore etmek için XVIII. Louis'in anayasası tam olarak “Fransız Devrimi”nin sonuca ulaştırılması değilse nedir?

Şaşırtıcı ölçüde orijinal olan bu yaratıcı darbeyi açığa kavuşturduktan sonra muhtemelen geriye doğru bakıp, genel oy hakkının giderek yürürlükten kaldırıldığı Avrupa seçim sistemlerinin İkinci Dünya Savaşından sonraki tarihini ele almamız gerekecek. O tarihte bu seçim “yöntemi”nin “tehlikeli” olmadığı ve onu bir sembol haline getirenlerin pratikte bundan asla yararlanmadıklarının açığa çıktığını dikkate aldığımızda bunun niçin böyle olduğunu sormaya değer. “Yönetme kabiliyeti” denilen kısır terimin işaret ettiği sorun, daha sade bir dille ifade edersek şöyledir: “Zengin” toplumlarda radikal azınlıkların hesaba katılmasını veya herhangi bir biçimde sistemi bozmalarını önlemek. Katı, sağlam “eşitlik” anlayışıyla radikal azınlıklara, istedikleri takdirde temsil hakkı tanıyan seçim sistemi kesinlikle nispi temsil sistemidir. Dahası, teorik olarak toplumdaki çeşitli çizgilerin ve kesimlerin kendilerini ortaya koymasına izin veren tek sistem olduğu açık olduğundan insanları oy vermeye davet etmektedir.

Ancak bunun kesinlikle olmaması gereken şey olduğuna ilişkin görüş öylesine yaygındır ki artık (genel oy hakkıyla bütününü aynı şekilde olan) nispi temsil sisteminin son, bezgin savunucuları onu Alman tarzı bir hadim etme maddesiyle “düzeltme”nin bütününü kabul edilebilir olduğunu açıklamak için acele etmektedir. Toplumun yüzde 5'ini veya milyonlarca seçmeni temsil eden bir partinin temsil hakkından mahrum edilmesi normal sayılmaktadır. 1993'te, İtalya'daki çeşitli baskı grupları nispi temsil sisteminin yürürlükten kaldırılmasına neden olacak referandumu gündeme getirdiklerinde Amerikan dergisi Newsweek eski seçim sistemini uygun sözcüklerle lanetleyerek kurtarma operasyonuna katılmıştı. Haftalık dergiye göre eski sistem “çok fazla demokrasi” içeriyordu (1 Şubat 1993, s. 23).

Robert Dahl How Democratic is the American Constitution'da [Amerikan Anayasası Ne Kadar Demokratik?] demokrasilerin başına bela olan sorunlardan bazılarının kesinlikle “oyların çoğunu alan kazanır ilkesine dayalı talihsiz çoğunluk sistemi”nden (bir seçim bölgesinde en fazla oyu alan adayın tek temsilci olduğu sistem) kaynaklandığını söylüyor. “Artık oyların çoğunluğunu alanın kazandığı sistem fikrinin büyük demokratik ülkelerdeki seçimler için değil, at yarışları için uygun olduğu fikrini ciddiye almanın zamanı gelmedi mi?”

Bu tür bir mekanizma, seçimlerde ister yalnızca iki parti (İngiltere'de olduğu gibi), ister çok sayıda parti (Fransa'da olduğu gibi) yarışsın bazı önemli paradokslar yaratabilir. Birinci durumda, eğer seçmenler eşit olarak dağılmamışsa, daha çok oy alan partinin seçim kazanan aday sayısı daha az olabilir (ve olmuştur). Bunun nedeni, işçi sınıfından güçlü destek alan bir partinin bazı seçim bölgelerinde kazanması ve diğerlerinde küçük farklarla kaybetmesidir; işçi sınıfından daha az oy alan rakip parti ise seçilmiş üyeleri itibarıyla onunla aynı durumda olabilir, hatta onu geçebilir. Dahası, bu mekanizma pratikte “üçüncü” partiyi cezalandırmaktadır. İngiltere'de, istatistiksel olarak seçmenlerin yüzde 20'si temsil edilmemektedir; her iki büyük parti de üçüncü partiye parlamentoda yer açmak için seçim ittifakı yapmakla ilgilenmemektedir. İkinci vakada mekanizma 2002'deki Fransız seçimlerinde olduğu

gibi çarpıcı paradokslar üretebilir. Seçmenlerin yüzde 40'tan fazlası sola oy verdiği halde bu seçimler merkez-sağ blok ile ırkçı Jean-Marie Le Pen ("at yarışında" burun farkıyla "ikinci olmuştu") arasında yapılan ikinci tur oylamayla sona ermişti.

Ancak, bu sonuç batı Avrupa'nın büyük kısmının yöneldiği —"halk demokrasisi" deneyimini atlatan öteki Avrupa tarafından heyecanla izlenen— yeni siyasi ve sosyal dengenin her şeye rağmen var olmaya devam eden azınlıkları dışladığı gerçeğini gözlerden saklamamalıdır. Bunlara bir de dünyanın geri kalan bölgelerinin zengin ülkelere "ihraç" ettiği ve başka hiç kimsenin yapmak istemediği işleri yapması için ihtiyaç duyulan yabancı azınlıklar (göçmenler) eklendi. Bu azınlıklar sınırlı bir yurttaşlık hakkına sahipler ve tam yurttaşlık haklarına erişen ve bunları sıkıca ellerinde tutanlarla aynı statüyü elde etmek için başarılı bir savaş vermeleri tam da azınlık olduklarından mümkün görünmüyor. "İleri demokrasilerin" içinin boşaltılması, yani anayasa maddelerine geçirilen somut anti-faşist içeriklerinin kaldırılması birbirine yakın iki anlamda gerçekleştirildi. Kurumsal düzeyde yürütme güçlendirildi ve seçim sistemleri seçmeni merkeze kaydıracak şekilde düzenlenerek, seçilen politikacılarda servet kriteri kullanılmaya başlandı; bu da genel oy hakkının nihai yenilgisine yol açtı. Uygulama düzeyinde nüfuzlu oligarşiler toplumun tümü üzerindeki etkilerini sıkılaştırdılar; sonuç parlamentoların yasama etkinliklerinin zayıflaması, finansal ve teknik organların gücünün artması ve servet kültürünün veya daha doğrusu yaygın medya aracılığıyla servet efsanesi ve servete tapınma yaygınlaştırıldı.

Ne zaman binleri televizyonun gücü aracılığıyla "kamuoyu" oluşturulduğuna ilişkin sorunu ortaya koysa, buna genel olarak hakaretle tepki verilir. (Radyo veya televizyon yayınlarının denetimi için bir kavga sürdüğü sırada böylesine "edep dışı" bir iddiaya biraz daha az içerlenmektedir.) Ancak bu tezin doğruluğunun, İtalya'da neredeyse tüm özel radyo-TV istasyonlarının sahibi ve aynı zamanda yüzünün en büyük reklamcısı olan kişinin birkaç ay içinde bir siyasi parti kurup seçimleri kazandığı sırada (1994 ve 2001), Rupert Murdoch'un George Bush Jr.'a verilen seçim desteğinin temel taşı haline gelmesinden bu yana kanıtlanmış olması gerekir. Bu durum, kamuoyu oluşturan çok sayıda kişinin, Dona Prassede'nin söylediği gibi, böylesi bir değerlendirmenin seçimi kaybedenlerin çok sevdiği olumsuz ya da daha çok uğursuz safsatalarından başka bir şey olmadığı şeklindeki periyodik icraatlarda bulunmasını engellemektedir.

Siyasi iletişim açısından çok daha önemli olan fiilen söylenmeyenlerdir: Tarihte benzeri görülmemiş büyüklükteki bir enformasyon makinesi söylenmemiş şeyler bırakmayı başarmaktadır. Bu inanılmaz durumu göstermeye tek bir örnek yetecektir: Bu, Avrupa'nın oynadığı rolü ve gerçekte nasıl boyun eğdiğini açıkça gösteren bir örnektir. Herkesin bildiği gibi, ABD gizlice kimyasal kitle imha silahları bulundurmaya suçladığı Irak cumhuriyetine karşı Avrupa hükümetlerinin ve Birleşmiş Milletlerin şaşkın bakışları arasında büyük bir saldırı başlatıldı —hava, deniz ve kara saldırılarıyla bugüne kadar sayısız kayıplara yol açtı. Çatışmadan önce bu silahları "bulmak" üzere gönderilen müfettişlerin onların izine rastlamadığı da aynı şekilde iyi bilinmektedir. Savaşın üzerinden aylar geçtiğinde ülke İngiliz-Amerikan kuvvetlerince işgal edildikten ve her köşesi yağmalanıp denetlendikten sonra bile bunların izi bulunamadı. Saldırganlar başlangıçta savaş için "haklı bir neden" olduğunu belirttiler: Irak Kürt azınlığı baskı altında tutuyordu. Ancak ABD'nin ayrılmaz müttefiki olan Türkiye de kendi Kürtlerine acı çektiyordu, bu yüzden "haklı neden"den vazgeçilmesi ve bir daha söz edilmemesi daha doğru bulundu. Kürtler ve talihsiz akıbetleri konusunda —Kosova'dan sonra insani gerekçelerle öne çıkan ama sonra aniden Kürtlerin haklı davasını unutan— medyamızdaki suskunluk etkileyicidir.

Fakat biz Irak'ta bulunduğu varsayılan kitle imha silahlarına geri dönelim. Bu tür silahların bulunmadığı artık çoğunlukla kabul ediliyor, sadede gelirsek artık Beyaz Saray ve Downing Street'in sorunu bunların mevcut olduğunda ısrar etmek değil, dünyanın en güçlü iki istihbarat servisini bunların gerçekten var olduğuna inandırmakla suçlayacak birilerini bulmak. Avrupa medyası bu öykünün bir başka utanç verici detayı konusunda da suskundur. Kimyasal Silahları Yasaklama Örgütü'nün (OPCW) Direktörü José Mauricio Bustani savaş başlamadan bir yıl önce örgütünü Irak'ın kendilerine katılması için baskı yapmaya teşvik etti. Ancak, Guardian'ın 20 Nisan 2002'de bildirdiği üzere Amerikan hükümeti bunu Irak'a yapmayı tasarladığı saldırıya yönelik beklenmedik bir engel olarak gördü. ABD Bustani'nin önerisini doğrudan reddetti —ve hatta işi Brezilya hükümetine (o sırada başkanı Profesör Cardoso'ydu) Bustani'yi görevinden alın emrini vermeye kadar vardırı. Bu uyarının metni ve olayla ilgili bir değerlendirme Sao Paulo Üniversitesi'nin periyodik yayını Estudos Avançados'ta (16, 2002) yayınlandı. Bustani hızla Londra büyükelçiliği görevine atandı; artık savaş çok yakındı. Ancak Uluslararası Çalışma Örgütü'ne (ILO) yaptığı başvuru başarılı oldu ve geçen temmuzda Bustani'nin OPCW'den atılmasının "yasadışı" olduğuna karar verildi. Hiç kimse ne televizyonlarımızdaki şişirilmiş haber programlarında ne de günlük gazetelerde bu olayın en kısa detaylarını bile verme zahmetinde bulunmadı. Yurttaşların ve televizyon izleyicilerinin ABD'nin Avrupa hükümetlerinin karşı çıktığı savaşı başlatmak konusunda ne kadar suçlu olduğunun açık kanıtını öğrenmemeleri gerekiyordu. Ancak her şeye rağmen bu iğrenç olayın etkisinin kısıtlı bir "politika uzmanları" çevresiyle sınırlı olması gerektiği kabul edilmelidir. Asıl oyun başka yerlerde oynandı.

Muazzam medya çıktılarının geri kalan kısmının tümü —devlete ait olanlar ayakta kalabilmek için özellerin kopyalan haline geldiğinden artık özel veya devlete ait radyo ve tv'ler arasında bir fark kalmamıştır— artık dev bir

ideoloji ya da daha doğrusu servete tapınma aracıdır. Çıktıları kimin denetlediği artık önemsizleşmiştir: Beğeniler oluşturulmuştur ve bunlara bütünüyle uyum göstermek zorunludur. Tüketim mallarının egemenliği tüketim mallarına tapınmasını sağlamış ve bu tapınma günlük olarak servete tapınmayı yaratmakta ve uzun vadede bunu teyit etmektedir. Bu malların tanıtımına ayrılan muazzam miktarda çıktı aslında dev televizyon "makinesi"nin temel içeriğidir. Hangi ürünün tanıtıldığı önemsizleşmiştir; hepsinin tanıtılması en iyisidir. Ana metnin her gün saatlerce servete övgü düzülmesinden, çok etkili bir biçimde onun statü sahibi olabilmek için erişilebilir bir yol olduğunun anlatılmasından rahatsız olan —"yeni bir kanal buluncaya kadar" buna katlanmak zorunda kalan— izleyici sayısı ne kadar azdır.

Bu bütünüyle yeni "kamuoyu oluşturma" yönteminin dehası ve dayanılmazlığı kendisini asla doğrudan siyasi bir biçimde dışı vurmamasından kaynaklanmaktadır. "Kavramsal" yöntem olarak anılan ve açıkça propaganda içeren diğer yöntemin, yani "beyin yıkama"nın artık işe yaramadığı dikkatle not edilmiştir. Gördüğümüz gibi doğrudan fikir aşılama her yerde rahatsızlık, yabancılaşma yaratmış ve sonunda reddedilmiştir. Yalnızca özel sorumluluklar taşıyan sınırlı bir elite uygulandığında başarılı olabilir ("kadro" eğitiminde Katolik kiliselerinde uygulandığı gibi), aksi takdirde istenenin tam tersi etki yaratır. Diğer yandan "örtük" yöntem şaşmaz bir biçimde başarılı olmaktadır, bunun nedeni yalnızca insanları ikna etmekte çocuksu olmasa bile basit tercihler kullanmasıdır (daha fazla mal = daha fazla mutluluk). Yapılan şey her türden aşırı miktarda mal sayesinde mükemmelleşen kurgusal bir dünyaya ilişkin, entelektüel açıdan normalin altında olursa bile kolayca anlaşılacak kesintisiz bir dizi kısa imaj sunmaktan başka bir şey değildir. Bu —reklam selinde sürekli kullanılan— teknik kadar, her (bir) malın en göz alıcı, parlak biçimiyle amaçsız, "sıradan insanların" mutlu günlük yaşam sahnesinde gösterilmesi de etkilidir. Bu sahnede rol alan insanlar izleyicilerin onlarla özdeşleşmesi ve kendilerini onların yerine koyabilmesi için büyük bir ustalıklarla seçilirler ve sonun da insanlar onları taklit etmeye çalışırlar. Bu başarılı olduğunda "oyun biter". Bütün bunları yönetmek için Orwel'ci bir "büyük abi"ye gerek yoktur: Bu fazlasıyla karlı bir biçimde kendisini yeniden üreten kendi kendisi yenileyen bir makinedir.

Aktarılan yegane "ideoloji" en ikna edici mesajdır: "*Bizim gibi olmaya çalışın!*"

"Servet ideolojisi"nin yenilmez gücü diğer kitle mitolojileriyle ilişkilidir: Sporun belki de en çarpıcı örneği oluşturduğu "bilgisizlik efsaneleri" kitlelerin kendiliğinden hareketlendiği yegane durum olmanın yanı sıra artık doğrudan siyasi bir faktör haline gelmektedir —ve bu bir tesadüf değildir.

Spor efsanelerinin bir parçasını oluşturduğu servet kültü mükemmel bir demagojik toplum yaratmıştır. Bu belki de onun en büyük kazanımıdır. Kitleleri bayağılaştıran manipülasyon "demagojik bilgi"nin yeni biçimidir. Kitlelerin —medya aracılığıyla— daha bilgili hale getirilmesine yardımcı olunacağı düşünüldüğü halde, medya (ve bu yalnızca görünen paradokslardan biridir) daha düşük bir kültür düzeyi üretmenin yanı sıra, kritik konularda kitleleri genel olarak duyarsızlaştırılmaktadır. Giacomo Leopardi'nin yaptığı uyarı —"herkesin çok az şey bildiği yerde, çok az şey bilinir" — o tarihte fazlasıyla aristokrat bir kaygı gibi görünmüş olmasına rağmen, bugün bütünüyle anlaşılmalıdır.

Bu yönde en büyük katkıyı faşizmin yaptığı düşünülmür; halbuki uzak kökleri bir önceki yüzyılın derinliklerinde ve her yerde var olan Bonapartist modelde bulunan bir hareket olarak kaldı. Faşizm karşısında "kalabalıklar" buldu ve Gustave Le Bon'un yaşadığı ve anlattığı üzere onları manipüle etti. Günümüzdeki "oligarşik demokrasi" veya isteyen istediği ismi verebileceği karma sistem ise tam tersine küçük bir ekranın yaygın varlığı sayesinde bir yandan da homojenleştirilen dağınık kalabalıkları yönlendirmekte, esin vermekte ve yönetmektedir. Çok sayıda bireyi beslemekte, kandırmakta ve onlara erişilebilir, pazarlama temelli bir mutluluk projesi sunmaktadır. İnsanlar kendilerine dayatılan zihni ve duygusal benzerliğin farkında değillerdir, çünkü tükenmek bilmeyen bir kaynağın kendilerine her gün temin ettiği, hayallerle renklendirilmiş açık gerçeklik ve genellikten memnundurlar.

Yunanlıların "karma anayasa" dediği, "halk'ın görüşlerini ifade ettiği ama yalnızca mülk sahibi sınıflara ait görüşlerin dikkate alındığı ek çok başarılı olmuştur —ve bu kalıcı olacağı benzetilmektedir. Daha modern bir ifadeyle bu, büyük bir servetin merkezinde bulunan ama kendi kontrolü altında tuttuğu seçim mekanizmaları aracılığıyla mutabakat oluşturma ve meşruiyeti güvence altına alma kabiliyetine sahip dinamik bir oligarşinin zaferidir. Bu senaryo tabii ki Avrupa-Atlantik dünyası ve gezegenin diğer yerlerinde onunla bağlantılı "adalar" ile sınırlıdır. Ve gezegenin kalan kısımları atış menziline sokulmaktadır.

Demokrasinin de kendisine ait yüce anları vardır. ABD Endonezya'dan tüm Güney Amerika'ya kadar dünyanın her yerinde darbeyle (özellikle Arjantin ve Şili'de gaddarca) iktidara gelen askeri faşist rejimleri bu diktatörlüklerin komünizme karşı zorunlu birer kale olduklarını düşünerek aktif bir biçimde desteklemiştir. Bu yaklaşımı İber Yarımadasındaki "tarihsel" faşist rejimleri, Yunanistan'da askeri diktatörlüğün kurulmasını ve İtalya'nın faşistlerce harap edilmesini desteklediği Avrupa'da da uygulamıştır. Bütün bunlara rağmen, demokratik karşı saldırıların Portekiz devriminden Yunanlı albayların ülkeden kovulmasına ve Almanya'daki "Brandt dönemi"ne kadar olağanüstü başarıları bulunmaktadır.

Ancak bu yükseliş noktalan, sonunda yalnızca geçici olduğu anlaşılan zaferlere işaret ettiler. Demokrasi (karma sistemle hiç ilgisi yoktur) aslında istikrarsız bir olgudur: Sonsuz bir eşitlik mücadelesi —zaman içinde her zamankinden daha yeni ve her zamankinden daha güçlü bir biçimde karşı çıkılan "haklar" içerecek şekilde kendisini genişleten bir kavram— sırasında daha yoksul sınıfların geçici olarak üstünlük kazanması anlamına gelir. Bobbio 1975'te doğru bir biçimde "demokrasinin özü eşitlikçiliktir" diye yazmıştı. Bu ortaya çok sık çıkmaz, yirminci yüzyılın ikinci yansında anti-faşizmle birlikte gelişmiştir. Ortaya çıktığında bunun nedeni klasik liberalizm tarafından belirlenen karma veya yarı oligarşik rejime yöneltilen eşitlikçi taleplerin hızla artmasıdır; bunlar neredeyse daima şiddetli çalışmalardan sonra şu veya bu ölçüde kalıcı başarı kazanırlar. Eflatun bunu Republic'teki ünlü paragrafında biraz dehşetle anlatmaktadır. Bunlar "karma" sistemin belirli ölçülerde kalıcı kesintileridir.

Boris Yeltsin'in uzun süren egemenliği gerçekte ABD tarafından dışarıdan yönetilen bir diktatörlüktü. Her şeyden önce Eylül 1993'te parlamento bombalanmıştı. Dramatik olaylar hızla birbirini izledi: Yeltsin parlamentonun yetkisini iptal etti; parlamento onu azlederek yerine başkan yardımcısı Rutskoi'yi atadı; ve Yeltsin buna top atışıyla karşılık verdi. Çok önemli bir başka olay CIA'nin tüm seçim yarışını doğrudan denetlediği 1997 başkanlık seçimleriydi, bu seçimlerde başlangıçta seçmenlerin yalnızca yüzde 2'si Yeltsin'e oy verme niyetindeydi ama ikinci tur Yeltsin'e zafer kazandırdı. Bu kısmen Lebed operasyonu sayesinde mümkün oldu (Lebed işlevi komünist adayın ilk turda kazanmasını önlemek olan kukla bir milliyetçi popülist adaydı). Yeltsin her türlü demokratik prosedürü yok etmenin yanı sıra —Brezhnev'in son dönemde uyguladığı tarzla— ahlaksız işadamları ve asalak akrabalarından oluşan klanına ve kendisine üstünlük sağladı. Onun ardından kurulan rejim yeni başkan Putin'in dış politikada attığı adımlara bağlı olarak Batı'da kah övüldü kah hakarete uğradı. Putin'in uluslararası ilişkilerde ABD'nin talimatlarına uymadığı her vakada, kaliteli, vasat ve popöler basın korkak itaatkarlığıyla Putin rejiminin "anti-demokratik" olduğunu keşfedecekti.

Ekonomi dalında Nobel Ödülünü kazanan (2001) ve Clinton'un danışmanı olan Columbia Üniversitesi öğretim üyesi Joseph Stiglitz şöyle yazıyor:

On yıl önce Rus parlamentosu Duma Başkan Boris Yeltsin'i görevinden azletmeye çalışarak, yedi ay sonra Yeltsin'in tanklara Duma binasına ateş etmelerini emrettiğinde biten açmazı ve çatışmayı tetikledi. Yeltsin'in zaferi o andan itibaren Rusya'yı kimin yöneteceğini ve ekonomi politikalarını kimin hazırlayacağını belirledi. Peki ama Yeltsin'in ekonomik politika kararları Rusya için gerçekten doğru kararlar mıydı? 1991'den sonra Rusya'nın komünizmden kapitalizme geçişi ülkeyi beklenmedik bir refaha kavuşturacaktı, ama bu olmadı. Ağustos 1998'de ruble krizi patlak verdiğinde üretim yaklaşık yarı yarıya düştü ve nüfusun yüzde 2'sini oluşturan yoksullar yüzde 40'ını aştı. O tarihten bu yana Rusya'nın başarıları çok etkileyicidir. Ancak gayri safi milli hasıla 1990'lardaki rakamın yüzde 30 altındadır. Rus ekonomisinin yılda yüzde 4'lük büyümeyle komünizmin çöktüğü dönemdeki düzeyine geri dönmesi en az on yıl alacaktır. Az sayıda insan zengin olduğu halde yoksulluk ve eşitsizliğin muazzam ölçüde büyüdüğü yirmi yıllık bir geçiş dönemi kapitalizm ve demokrasinin zaferi olarak tanımlanamaz.

16

Bu Yeni Bir Başlangıç mıydı?

Modern Avrupa tarihi farklı bakış açılarına göre onun anlamını göstermesi ve hatta geçici bir sonsöz dahi oluşturması gereken sembolik tarihlerle kuşatılmış ve işaretlenmiştir. Farklı değerlendirmelerin tarihi farklı biçimlerde bölen farklı tarih çiftlerine yol açacağı açıktır. Birinci çift 1789/1917, ikincisi ise 1789/1989'dur.

Birincisinde ağırlıklı olan bir şeylere doğru hareket etme fikridir. Temelinde "parlamente demokrasi" de dahil olmak üzere tüm siyasi biçimleriyle tarihsel gerçeklik kavramı yatar. İkincisinde "parlamente demokrasi"nin yaradılıştan gelen, zamani aşan üstünlüğüne ilişkin bir vizyon veya hatta bir ideoloji ve onu er geç elde etmenin bu ebedi modelin beşiği olan Avrupa'dan başlayarak tüm halkların görevi olduğuna ilişkin bir kanaat bulunmaktadır. Bu görüşe göre, 1789-1815 arasında geçen çeyrek yüzyılın sonunda parlamente rejimin (çok mükemmel olmasa da) kuruluşu ile bu sistemin 1989'daki zaferi arasında geçen süre içinde olan her şey yalnızca bir "sapma", geçici bir başarısızlıktan ibarettir.

Marks ve Engels'e göre sosyalizm "Birinci Dünya"ya aitti. Yazdıklarından tarihi ve gelecekteki olası dönüşümleri yalnızca Avrupa'daki en gelişkin ülkelere (Almanya, Fransa ve İngiltere) ve ABD'ye referansla dikkate aldıkları açıkça görülüyor. Dünyanın geri kalan kısmı onların görüş alanının "ardında"ydı. Sanayileşmiş Batı'nın tam merkezinde işçi sınıfını yaratan kapitalizmin "kendi mezarını kazdığını" öngördüler. İşçi sınıfının kapitalizmin inşasına güçlü bir katkı koyduğu aynı ileri sanayi sisteminin dümenine geçip sermayenin yerini alacağını düşündüler. Dahası, işçi sınıfının kendisini özgürleştirerek diğer herkesi de özgürleştireceğini eklediler.

Engels bir zamanlar, 1848'den çok sonraki bir tarihte Çin gibi uzak, kadim ve "geri kalmış" bir ülkenin bu (öngörülebilir) tarihsel harekete ancak ve ancak Fransız devriminin üç sözcüğü olan Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik sözcüklerinin Çin Seddi'ne yazılmasından sonra katılabileceğini yazmıştı. Bu nedenle Çin'in "burjuva demokrasisi"ne ulaşmak için büyük adımlar atması gerekiyordu ve sosyalizm orada ancak bundan sonra gündeme gelebilirdi.

1848'de her şey ulaşılabılır görünüyordu: Aslında Marks ve Engels o yıl sosyalizmin uzak gelecekte belli belirsiz görünen bir sistem değil zamanı gelmiş bir şey olduğunu düşünüyorlardı. Ama durum böyle değildi. 1871 'deki Paris Komünü de başarılı olmadı: Neredeyse tam tersi gerçekleşti.

1848 *Manifesto*'sunda öngörülen yıkımın zamanı giderek daha ileri bir tarihe sarkıyordu. Toplumsal bir güç olmanın yanı sıra parlamenter bir güç de olan sosyalizm doğuyordu. Engels kesinlikle onun en yetkin aydınlatıcısıydı.

Hiç öngörülemedi ve her açıdan şaşırtıcı olansa, Rusya'da 1917'de sosyal demokrat "Bolşevikler"i iktidara geldiği Ekim devrimiydi. Kitleleri kucaklamayan hazır "Jakoben" bir öncü olduğunu bilen küçük bir partiydiler. Ancak bu geri kalmış bir ülkede —çarlık Rusya'sında— ve dahası birkaç aylık (şubat-Ekim 1917) bir "burjuva demokrasisi"nden sonra gerçekleşti. Bu onlar için çok yeni olduğu gibi Marks ve Engels'in yazdığı her şeye aykırıydı.

Bundan sonra olanlar bizzat devrimin doğuşu kadar trajikti. Vahşi 1914 savaşından doğan devrim başlangıcından itibaren saldırı altındaydı.

Nazizmin çıkardığı ikinci ve daha da ölümcül savaş sınavı "işçi devleti"ni Campo Formio'dan sonra Fransa'da görülene benzemekle birlikte daha büyük ölçekli ideolojik bir imparatorluğa dönüştürdü. Bu yüzden savaş onun doğal ortamıydı. SSCB savaşa girmek istemedi ve Stalin önce 1939 anlaşmasıyla Batılı güçler arasındaki çatışmanın dışında kalarak "Leninist" bir yol izledi. Sonra Almanya'nın saldırısı nedeniyle savaşa sürüklendi ve Hitler karşıtı Batıya kurtulması için çok kritik yardımlarda bulundu.

Stalin ve Troçki arasındaki kişilik çatışmasının ve "parti çizgisi" üzerindeki anlaşmazlığın dramatik yapısı "Lenin'in vasiyeti" olarak anılan belgede çoktan öngörülmüştü.

Stalinist çoğunluk açısından muhalifleri bir avuç hain ve sabotajcından başka bir şey değildi. Troçki ve taraftarları açısından ise Stalinist çoğunluk Termidoryanlardan daha beterd.

Bu bölünme Stalin'in Troçki'nin (sonunda SSCB'den sürülmesiyle biten) tedricen uzaklaştırılmasıyla yıkıcı güçleri kontrol altında tutabileceğine ilişkin yanlış inancına rağmen gerçekleşti. Stalin'in planı "küçük adımlar" atma yaklaşımını kullanarak önce parti "mekanizması" içinde üstünlük kazanıp sonra açık bir ayrılık aşamasına ulaşmaktı. Ancak bunun bu acı ayrılığın gerçek sonuçları ve parti saflarında algılanış şekli üzerinde çok az etkisi oldu. Troçki fazlasıyla iyi bir devrimciydi: Bütününüyle haklı olduğuna ve devrimi korumak için çalıştığına inanıyordu. Kazanmak için her şeyi yapabiliirdi, hatta devrimin onuncu yıldönümünde yapılacak geçit töreninin arifesinde —açıkça— bir darbe girişiminde bile bulunmuştu (7 Kasım 1927).

Her önemli devrimden sonra belirli bir noktada tarih yazıcıları fikir değiştirip "bunun bir devrim olmadığı"ni iddia ederler. Bu indirgemeci yargıyı desteklemek için muhtemelen iki kategoriye ayrılabilir: muhtelif gerekçeler öne sürülür: 1- Liderleri iktidara geldikten sonra iktidar mücadeleleri sırasında ifade ettiklerinden bütününüyle farklı politikalar uyguladıkları için söz konusu devrim amaçlarına ulaşmakta başarısız olmuştur veya 2- Devrim başarısız olmuştur, çünkü belirli bir süre sonra, radikal yenilikler yapma girişimleri başarısız ve eski düzene geri dönmüştür.

Tam tersine devletler arasındaki ilişkiler açısından Rus devrimi Rusya'nın önce Japonların ardından da Almanların elindeki bu imparatorluğun çöküşüne yol açmıştı, aşağılandıktan sonra büyük bir güç olarak gelişmeye başlamasını sağlamıştı. Bir başka anlamda, zincirleme bir reaksiyonu da (Macaristan, Almanya, Çin vd.) tetiklemişti: Bir "proletarya" partisinin iktidarı uzun bir süre istisnai yöntemler kullanarak elinde tutmak amacıyla zorla ele geçirdiği ilk devrimdi. Ancak aynı zamanda gelişmemiş dünyada (kısa ömürlü olmayan ilk Üçüncü Dünya Devrimi denilebilir) yaşanan en yıkıcı kurtuluş deneyimiydi ve hatta Üçüncü Dünya'da belki de Gandhi'nin yaptığından daha büyük bir kalkışmayı teşvik etti. Rusya'nın o tarihte savaşta olduğu büyük gücün —Almanya— liderlerinin gözünde Ekim Devrimi yalnızca çarlığın askeri aygıtının bozulmasının sonucunda ortaya çıkan, büyük çaplı bir ayaklanmaydı. Aynı zamanda Almanya'nın uzun süredir arzu ettiği beklenmedik bir stratejik başarıydı ve bu önemli bir süre boyunca neredeyse bizzat savaşın gidişatını değiştirdi. Kayzerin komuta kademesinin Ludendorff ve arkadaşlarının Almanya'nın savaş stratejisini yararlı bir biçimde güçlendireceğini düşündükleri devrimci faaliyetlere destek olmak için Lenin'e (özel bir tren tahsisini de içeren!) yardım önerdiği de sır değildi. Ancak, Ludendorff Lenin'i kullanmayı amaçlamış ve bunu bir dereceye kadar kesinlikle yapmış olmasına rağmen, geriye dönüp bakıldığında Lenin'in Ludendorff'dan daha ileriyi daha açık bir biçimde gördüğü kesindi. Bunun nedeni, bir Alman treniyle de olsa Almanya'yı karşı gezerek onu güçlü "karşıtı"ndan daha iyi anlaması ve bunu Ludendorff'a karşı bir yumruk gibi kullanmasıydı: Çünkü Bolşeviklerin Petrograd'da kazandığı zafer Almanya'nın sözde "dahili cephe"sini daha da parçalamış, bir yıl içinde Reichstag'ın tepesine kızıl bayrağın dikilmesine yol açan faktörlerden biri olmuştu.

İttifak Kuvvetlerinin çöküşü, çok sayıda kralın devrilmesi, "liberal" Avrupa'nın —fazlasıyla düşünceless davranarak halklarının katledilmesine yol açan— egemen sınıflarının savaştan sonra karşılarına çıkan sorunlarla baş etmek

konusundaki açık yetersizlikleri gibi faktörlerin tümü Rusya tarafından benimsenen ve artık komünistlerin yanı sıra diğerlerinin de çığır açıcı olduğunu düşündüğü aşırı, bütünüyle yeni çözümün krizden kurtuluşun tek yolu olduğunun düşünülmesine katkıda bulundu. Bu Bolşevik Rusya ve liderlerinin niçin hızla yaygın bir prestij kazandıklarını açıklıyor. "Muzaffer" ülkelerin (artık devrimin hızla yayılmasından korkan) hükümetlerince şeytan gibi görüldükleri kesin, fakat emekçi sınıfların her kesiminde ve sosyalist partilerin en canlı ve entelektüel açıdan en bilinçli bölmelerinde popüler olmuşlardı. Sosyalist partiler artık ya Sovyetler Birliği'ni destekleyenler ve karşı çıkanlar arasındaki bir bölünmenin eşiğinde ya da Lenin tarafından kurulan yeni Enternasyonal'e katılmaya hazır durum daydılar (İtalya'da Serrati yönetimindeki aşırı solcuların olduğu gibi).

Ekim Devrimi liderlerini sıkıntıya sokan ve doğrudan siyasi sonuçları olan bir başka kültürel kısıt bütünüyle olmasa da ağırlıklı olarak Avrupalı bir bakış açısına sahip olmalarıydı. Bir süre Amerika'da sürgün hayatı yaşayan Troçki haricinde (kısmen), Rus Devrimi'nin dolayısıyla da dünya komünist hareketinin liderleri bugün bize çok açık görünen bir şeyi anlamakta başarısız oldular. Büyük Kuzey Amerikalı güç —çatışmanın son aylarında dengeyi kesinlikle İngiliz-Fransız ittifakından yana değiştirmek için devreye girdiği 1917 sonbaharına kadar dünya savaşının dışında kalmıştı— yalnızca bu feci savaşın neden olduğu yıkıcı etkilerden kurtulmakla kalmamış, daha da önemlisi kıta Avrupa'sında devrimin veya en azından devrimle ilgili beklentilerin hızla gelişmesi ne yol açan ahlaki ve sosyal krize esas olarak yabancı kalmıştı. Dünyanın en güçlü ve en zengin kapitalist ülkesi krizin dışında kalmıştı. Kapitalizm en güçlü kalesinde, tüm yarıküreyi kaplayan bir imparatorluğun merkez üssünde serpiştiği sırada, mimarlarının ilk adım olarak genel bir ayaklanmanın (ve başarısı buna bağlı olan), kapitalizmin nihai krizini tetikleyeceğini düşündüğü Rusya'da bir devrim nasıl gerçekleşebilirdi? Dahası, bu kale Wilson'un müdahaleciliği sayesinde artık kalıcı bir Alman hegemonyası olasılığından kurtarılmış olan Avrupa'nın kaderiyle çok ihtiyatlı bir biçimde ilgileniyordu.

Artık her büyük ülkenin kendi devrimine ihtiyaç duyduğu düşüncesini destekleyen önemli sayıda örnek var. Bu tür olaylar genellikle evrensel nitelik ve yönelimler gösterdiler, fakat şekillendikleri veya eğer başka yerden yayılmışsa, kök saldıkları ülkeye özgü belirli bir durumla ilgili bir dönüşüm veya büyüme sürecine girdiler.

Bu yüzden evrensel bir bakış açısı içeren ideolojilerin —Reformlardan, 1789'daki "Haklar Bildirgesine, sosyalizme kadar— tutunmak ve kalıcı olmak için "ulusal" karakterli hale zorunda kaldıklarını, sonunda ilgili ülkelerin tarihleriyle yakından kaynaşmaya başladıklarını gözlemleyebiliriz. Reformların coğrafi gelişimi önemlidir: Almanya'da, İngiltere'de (ulusal kiliseye dönüşmüştür) ve İsviçre'nin bazı yerlerinde tutunmuş, fakat Katolikliğin bizzat "Galya" kilisesi (ve bu nedenle duruma uygun tüm tedbirlerle ulusal kilise) haline geldiği Fransa'da duraksama noktasına gelmiştir. Jakoben Devrimi en büyük tehlikeyle karşı karşıya olduğu dönemde kendisini "anayurt" ideolojisine sarılarak kurtarmıştır (onu savunan büyük aktif azınlığı harekete geçiren sözcükler her koşulda yurt ile eş anlamlı olduğu düşünülen cumhuriyet sözcüğünden çok ulus ve yurt sözcükleri olmuştur).

Rus devrimi de "tek ülkede sosyalizm" formülünde zaten mevcut olan bu süreçten geçmiştir. Ekonomik planlamanın başlamasıyla güçlenmiş ve en güçlü biçimde devrimin dış dünyaya güçlü ulusal temellerini gösterdiği 1941-45 savaşında teyit edilmiştir (bu savaş hala resmen "büyük anayurt savaşı" olarak tanımlanmaktadır). Stalinist seçenek —büyük güçlerden biri olarak belirli şekillerde davranmak zorunda olan Rusya için tek gerçekçi seçenek— etkili, sağlam ve geri döndürülemez seçenektir, öyle ki bu Enternasyonal'in Stalin'in gözünde sisler arasında kaybolan bir beklenti olduğunu düşünmenin zeminini oluşturmaktadır. Bu da, bir fikrin on dokuzuncu yüzyıla özgü itici gücünü gömen tarihin verdiği bir derstir.

Böylece yukarıda sözü edilen "tarihsel yasa" en acı biçimde doğrulanmış oldu (komünizm içinde kimi unsurları günümüzde yaşamaya devam eden bir bölünme gerçekleşti). Bu yasaya göre devrimlerde ideolojiler aslında başlangıçta öngörülmemiş ve sonunda tayin edici olan bir olgunun bileşeni haline gelirler: Ülke büyüdükçe dünyada yeni bir rol üstlenir, kahramanlaşır veya gerçekten yeniden doğar. Rusya'da Stalin döneminde ülkenin kendi çıkarları için Rus geleneğinin yeniden canlanması önemlidir. Bu, Savaş ve Barış'ın yeniden okunmasından ' tutun da Eisenstein'in filmlerinin (Alexander Nevsky, Korkunç Ivan) izlenmesine kadar uzanmaktadır. Devrimin ilk görevinin dışarı doğru yayılmak değil (Almanya ve Çin'de aldığı yenilgiler çok acıydı) içeride işlevli olmak, Rusya'yı yüzyıllardır süren geri kalmışlığından kurtarmak olduğunu kesin bir dille ifade eden Stalin bu ulusal "eğilim"i bizzat açıklamıştır.

Rusya tarif edilen sosyalizm sayesinde (sosyalizmin taklidi olan devlet kapitalizmiyle, en zor yıllarda "halk düşmanları"nın ordularının zorla çalıştırılmasıyla yaratılan sonuçlarla) yükselmiştir. Geri kalmışlık "ortadan kaldırıldığında" ve SSCB yaşadığı dönüşümler aracılığıyla modern bir sanayi gücü haline geldiğinde bu "mucize"nin işlevli olduğu çerçeve (Deutscher şöyle yazıyor: "Yirmi yılda 20 kuşağın yaşabileceği işler başarıldı") kısmen birkaç kuşaktan fazla sürmesi imkansız bir gerginlik yüzünden dağılmıştır.

Stalin kendi modelinin Batıya ihraç edilemeyeceğini gayet iyi biliyordu. ... O tarihte ünlü olan "sosyalizme giden ulusal yol" üzerinde düşünülürken "tek ülkede sosyalizm" in meyvesiydi. Her ülke kendi yolunu bulmaya çalışabilirdi, belki de bunun için çalışması gerekiyordu.

Bir yargıda bulunmak kolay değildir, fakat "devrimler" den geri kalan şeyin öncelikle bir ulusun yapısı ve kültürel olarak onunla bağlantılı alanlar üzerinde bıraktığı etki olduğunu söylemek muhtemelen yerinde olacaktır. "Restorasyonlar"ın, öyle göründüklerinde bile aslında orijinal duruma geri dönmeyi asla başaramamalarının en önemli nedeni budur.

En uzak görüşlü insanların bile kendi dönemlerinin boyutlarını ve tutkularını insanüstü bir biçimde aşmaları beklenemez. ... Geriye dönüp baktığında her şeyi anladığını söyleyen hiç kimse ciddiye alınmaz: Bu, liberal düşüncenin fazlaca geçici kolaylığına, zaman boyutu dışındaki daimi yargısına özgü bir yaklaşımdır.

Bütün devrimlerin tarihleri bize her şiddetli kopuşun er veya geç düzeldiğini öğretmektedir. Rus devrimi istisna değildir.

Sonsöz

Kant iki yüzyıl gibi kısa bir süre önce Zum Ewigen Frieden'de (1795) [Sonsuz Barış] demokrasinin despotizme giden yol olduğunu yazmıştır. Batı dünyasını karakterize etmeye devam eden tek-kültürlülük bizimkinden farklı medeniyetlerde siyasetin (kavramın klasik anlamında) farklı algılanış ve uygulama tarzlarına ilişkin ciddi araştırmalar yapılamamasına neden olmuştur. Bu genellikle "demokrasi veya diktatörlük" şeklindeki yanlış ikileme yol açmaktadır.

Raimon Panikkar,

The Foundations of Democracy [Demokrasinin Temelleri]

"Demokrasi" devrimin siyasi sözlüğünde sık rastlanmayan bir kavramdı. Bu kişiler "eşitlik", "özgürlük", "cumhuriyet", "anayurt" ve "erdem"den daha içten bir biçimde söz ettiler; ve diğer tüm devlet biçimlerini "tiranlık" olarak damgalayıp, muhaliflerinin siyasi yaklaşımını "hırslı" buldular. "Diktatörlük" kelimesini de "tiranlığın" eş anlamlısı olarak, bu kavramların tarihsel önemini farkında olmadan kullandılar. 25 Eylül 1792'de Robespiyer kendisini "tiranlık suçlaması"na karşı savundu. II. Yıl 9 Termidor'da yapılan darbeyle iktidarı kaybettiğinde komplocular "tiran"a karşı çıkarak konvansiyonu onun aleyhine döndürdüler. "Demokrasi" kelimesinin ne Amerikan anayasasında ne de Birinci Fransız Cumhuriyetince arka arkaya benimsenen anayasalarda bulunmadığını hatırlatmaya gerek yok.

Tocqueville günlüğünde kendisinin bir özgürlük savunucusu ve demokrasi karşıtı olduğunu ilan etmiştir. Amerika konulu kitabı yüceltmek için değil ama denilebilir ki kendi sınıfına mensup Avrupalıları sonucu demokrasi olabilecek bir sürecin sıkıntılı kaçınılmazlığına alıştırmak için bir olguyu tanımlamaktadır —Amerikan "demokrasisi". İngiltere'de, hiç değilse on dokuzuncu yüzyılın sonuna kadar bu kelime —Panikkar'ın belirttiği gibi— "oldukça kötümser bir anlama" sahipti. İtalya'da Benedetto Croce —liberal zihniyeti çok iyi temsil eden (bazı kişiler için bugün bile) bir düşünür ve politikacı— bu kelimeyle olan mesafesini kesinlikle korudu ve hatta bonam partem (olumlu anlamda) kullanılmasından daha da fazla kaçındı. "Demokrasi"nin siyasi bir sistem değil, Aristo'nun öngördüğü gibi "demos"un (halkın) "üstünlüğü"ne eğilimli bir sınıflar arası ilişkiler biçimi olduğunu gayet iyi biliyordu. Faşizm öncesinde kendisini "halk partisi" olarak adlandıran İtalyan partisinin, faşizm sonrasında "Hristiyan demokratlar" olarak su yüzüne çıkması faşizmin verdiği sert ve öğretici dersin neden olduğu değişimin göstergesidir. İsim faşist halkçılıkla olan çatışmadan doğmuştu ve bu yüzden İtalyan Hristiyan demokratların Fransız emsallerinin benimsediği *républicain français* tanımından daha zengin ve yaratıcıydı. Ancak "demokrasi" kısa süre içinde, özellikle doğu Avrupa'daki "sosyalist" rejimler kurulduğunda edindiği "sosyalizm"e (veya "komünizm"e) yönelik bir karşı ağırlık oluşturma rolünü yeniden üstlendi —bu 1920'lerde Almanya ve diğer yerlerde üstlendiği roldü.

Bu Batılı hükümetler açısından muazzam bir propaganda başarısıydı: Kelimeye tamamen el koymuşlardı. Bu arada, aslında en denetimsiz serbest piyasa ekonomisini oluşturmaya doğru büyük adımlar atıyorlar ve artık "komünizm"e karşı koymak konusunda hiçbir biçimde durmak bilmeyecek devlet organlarından (bazıları yasadışı olan!) yararlanıyorlardı. Bütün bunlara "demokrasi" adını verebilmek Tanrı'nın onlara sunduğu bir armağandı.

Bu isim hatası siyaset dilini kalıcı olarak kirletmiştir. Rosenberg, sürgüne gitmeden önce Almanya'da yayınlanan son kitabı *Aristoteles über Diktatur und Demokratie*'de "demokrasi"nin "parlamentar sistem" ile eş anlamlı olmadığını açıklamak için doğru bir biçimde devrimin 1. Yılında Rusya'nın bir "demokrasi" olduğuna, halbuki çağdaşı olan Fransa'daki Üçüncü Cumhuriyetin bir "oligarşi" olduğuna işaret etmektedir. Aslında bir yüzyıl önce, anayasal liberalizmin ustaları dan Karl Wenzeslaus von Rotteck, Staatslexikon'de gözlemlediği, anayasal devlette yalnızca tek bir partinin —demokrat parti— egemen olması gerektiğini kesin bir dille ifade ederken aynı çizgiyi savunuyordu.

Gerçek şu ki, tam da bir devlet biçimi olmadığı, bir anayasa türü olmadığı için demokrasi var olabilir, kısmen var olabilir veya hiç var olmayabilir; veya kendisini en farklı siyasi-anayasal biçimlerde ortaya koyabilir.

Sonunda egemen olan —veya daha çok şimdi görüldüğü şekliyle— tam tersine "özgürlük" olmuştur. Bu demokrasinin yenilmesidir. Bu özgürlük tabii ki herkes için değil, ister ülke, ister bölge, ister bireyler olsunlar rekabetteki "en güçlüler" içindir. ... Zaten aksi olamazdı, çünkü özgürlük ister genel —kişisel faaliyetler dahil her

alandanda— olsun, ister hiç olmasın rahatsız edicidir; yeterince “güçlü” olmayanları destekleyen her yükümlülük kesinlikle diğerslerinin özgürlüklerinin kısıtlanmasıdır. Bu anlamda, Leopardi'nin özgürlük ve kölelik arasında kopmaz, kaçınılmaz bir bağ olduğuna ilişkin görüşü gerçekliğe tekabül etmektedir. ... Kölelik tabii ki coğrafi olarak dağıniktır, akıllıca yaygınlaştırılmıştır ve medyada örtbas edilmektedir.

Başladığımız yere dönecek olursak, kendilerini bir “Avrupa anayasası” —dünyanın en ayrıcalıklı insanların yaşadığı bir ortak devletler için bir tür muhafız— yazmaya hasreden Strasbourg'lu iyi anayasa yapıcılar için içine Perikles'i katmanın yalnızca bir söylem zenginliği katacağını düşündüler. Fakat istemeyerek taşı gediğine oturtmuş oldular. Perikles demokrasi kelimesini kullanırken çok rahatsızdır ve tüm vurguyu özgürlüğe yapar. Farkına varmadan mümkün olan en asil öğretici söyleme değil, gerçekten söylenmesi gereken metne yer verdiler: Özgürlük, getirdiği tüm korkunç sonuçlarla —zengin dünyada— zafer kazandı ve dünyanın geri kalan kısmında da kazanmayı sürdürecektir. Demokrasi bir başka çağa ertelendi ve başka kişilerce tekrar tekrar yeni den icat edilecek. Belki de bunlar Avrupalı olmayacak.